

Sayı: 4

Yıl: 2021 / Ağustos

Aleyna Nevcüvan Kaloş, Ayça Dağlgan, Batuhan Demir, Batuhan Saç,
Ceren Gögebakan, İbrahim Şahin Ateş, İldem Cangir, Melis Çalışkan, Olca Karaağaç,
Rümeysa Oral, Tarık Cemre Ağsar, Umut Özen, Yaren Öztürk

Felsefe Sanat Psikanaliz
2021

Editör

İbrahim Şahin Ateş

Yazı Ekibi

Aleyna Nevcüvan Kaloş
Aybiçe Demirkol
Burak Eker
İldem Cangir
Rümeysa Oral

Tasarım

Batuhan Saç
Burak Maşalacı
Tarık Cemre Ağsar

Kapak

Jusepe de Ribera, Euklid, c.1630-35

[FSP 0. Sayı](#)

[FSP 2. Sayı](#)

[FSP 3. Sayı](#)

www.felsefesanatpsikanaliz.com

“İlk dersimizde, psikanaliz konusunda ders verirken örnek vermenin ve inancı sürdürmenin zorluklarından yakınmıştım.

O günden bu yana bana katıldığınıza kuşku yok. Ama psikanalizin farklı tezleri birbiriyle öylesine yakından ilişkilidir ki, tek bir noktadaki inanç, bütünün daha büyük bir parçasına kolayca taşınabilmektedir.

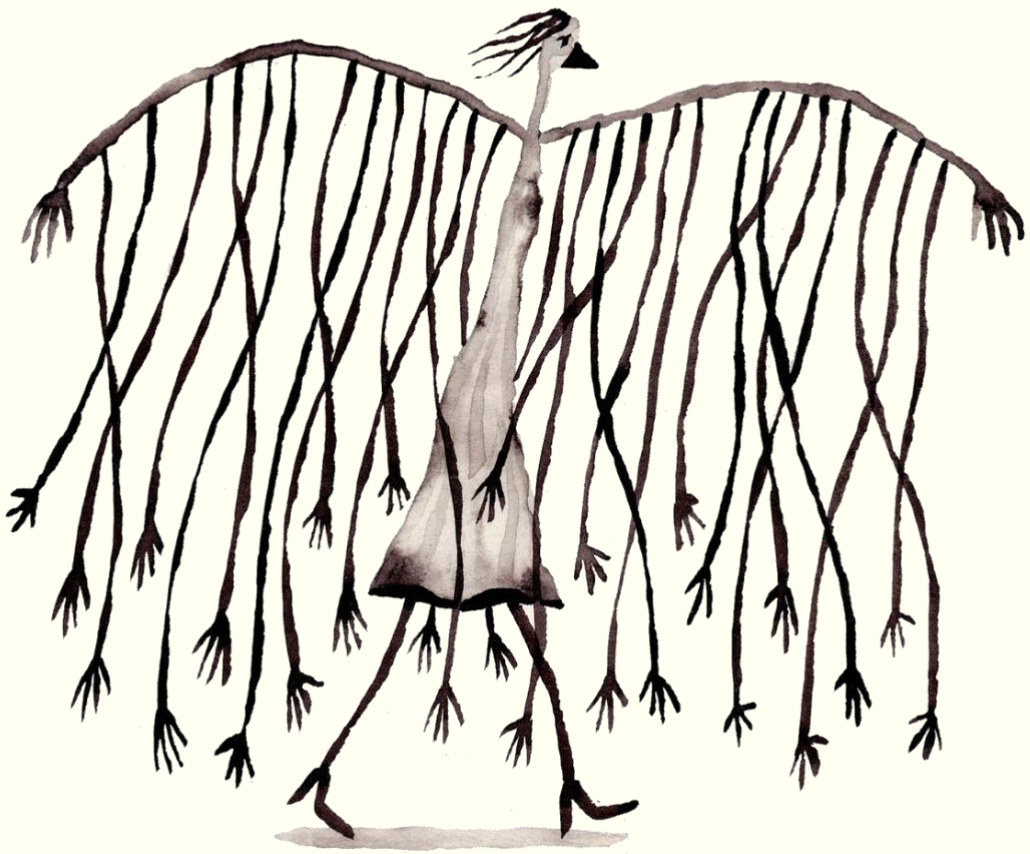
Psikanaliz için, elini verenin kolunu kapar diyebiliriz.”¹

|| _____

¹ Freud, S. (2018). *Psikanalize Giriş Dersleri*. (S. Budak, Çev.) Ankara: Öteki Yayınları, s. 239.

İçindekiler

Körüklü	1
<i>Aleyna Nevciivan Kaloş</i>	
Çoktan Yanılsanmış Bir Sayıklama	6
<i>Ayça Dağlıgan</i>	
Yas, Depresyon ve Tekrar	11
<i>Batuban Demir</i>	
İkizlerin Birbirleriyle İlişkisi (1949) Tercümesine Not: Hampstead War Nurseries'in Kısa Tarihi	22
<i>Batuban Saç</i>	
Combination, The Fragmented Body	32
<i>Ceren Gögebakan</i>	
Ardından	34
<i>İldem Cangir</i>	
İlk Sahne	36
<i>Melis Çalışkan</i>	
Anneye Hasretten Kendine Hasret	39
<i>Olca Karaağaç</i>	
#001	45
<i>Rümeysa Oral</i>	
Bernheim'in <i>Suggestion</i>'unun Çevirisine Önsöz (1888)	47
<i>Sigmund Freud</i>	
Ölümün İzdüşümü Olarak Kastrasyon	58
<i>Tarık Cemre Ağsar</i>	
Şaşkın Savrulma: Dağılma, Yitiş, Kendinden Çıkma	71
<i>Umut Özen</i>	
The Lighthouse Filmine Psikanalitik Bir Yaklaşım	80
<i>Yaren Öztürk</i>	

Ağızdan çıkmaya çalışan bir nidanın vakitlice zapt edilmeye çalışmasının eserleriyiz. Burası bir gasilhanenin giriş kapısının önüdür. Burası bir yerin ötesidir. Ölümlülerin delleneceği, ölülerin dilleneceği. Bundandır kollarımızı sıvayıp ölüme karşı ilerlememiz.

Müsait bir yerde dinecek var / yoruldu dedin / gideyim / teninde neşeli güneş kızarığı / bu mevsimi anlatmak için hak etmediklerini bir marşa paketleyecekler / davul ve korno / unutmuyorum, sarıldığımda / hiçbir tarikatın vaat edemeyeceği bir umudun sesini duyarken / gene hiçbir takatin kalmadığı masalarda lince katılır oldu gülümsemen / o sandalye tabut değildi / o mutfak susulacak yer miydi / ceylanlar makyajını sildi / saçlarıma un serptim / bulamadım, ağzın ne zamandır başımın üstünde

Felsefe Sanat Psikanaliz'in “ne olduğunu” sıkça soruyoruz. Bugüne dek hiç cevaplamadık. Sorunun kendisi kadar inatçıyız; bir şekilde bir araya gelmiş inatçı insanlarız. İnadı paylaşıyor olduğumuz muhakkak ama ne niçin inat ettiğimiz ne de ne için inat ettiğimizde mutabık değiliz. Cüretkâr bir inat bu, her inat gibi. Ve her cüret gibi, kendisine dönecek. Çıkmanın ya da aşmanın imkânsızlığından bir atalet devşirip inattan yüz çeviremeyiz, bir araya geldik bir kere. İsmene şöyle söyler Antigone'ye (84-85): “Sakla, en azından. Tek bir söz söyleme (*Do not breathe a word*). Sırrına ihanet etmeyeceğim” ve Antigone cevaplar: “İlan et tüm dünyaya! Etmezsen daha da nefret ederim senden!” Herakleitos'u alıntılar Lacan *XI. Seminer*'inin XIV. Oturum'unda, “yaya (*bios*) yaşam adı verilmiştir, ama işi ölümdür.” Öyleyse, daha evvel söylediğimiz gibi, bırakalım ok kendi kaderini yazacak bu yaydan çıksın, yine, inadına.

Hudut derken yalnızca bir şeyleri sınırlandırmayız, sınırın kendisine sesleniriz. Aynı zamanda ise en uçta olana dair konuşuyor oluruz. Yazı dediğimiz pratiğin alanı bu sebeple bir hududa değil hudutlara uzanır. Burada öznenin yeri orada olmak değildir hudutların varlığını bilmektir. Siyasi haritalarda kalın puntolarla çizilen hudutları düşünebiliriz asla var olmayan lakin herkesin var bildiği hudutlar. Ama yazı bir şeyi daha mümkün kılar var ettiği hudutları *aşmamızı*.

Körüklü

Aleyna Nevcüvan Kaloş

Bir yan-ından çekmesi gerekir, diye bağrındı halatları kıyıda bekleyen genç adama atarken. Gömleğinin ilikleri çarpık göründü uzaktan. Sanki uykusundan geminin korna sesleriyle son dakika uyanmışçasına, cılız kollarıyla tuttu halatları. Var gücüyle doladı betondan bozma karpuzlara. Amcası yaptırmıştı bu ciddiyetsiz limanı. Şehrin en saygın kalantorlarından biriydi amcası. Gözlerini ovuşturduktan sonra halkaları sıralanmış üç demirden geçirdi ipleri. Gemiyi üç gündür yollardan getiren güç kollarındaydı. Ellerini dayadı yan-larına. Ve sildi alnında olmayan teri. Biri seslendi adını. Tüm gemi tanıyordu sanki onu. Küpeştesinden, koca bacasına kadar. Yavaşça inen leydi görünümlü hanımlardan, eli yanlarında duran kendine kadar. Sıçrayarak baktı arkasına. Gemiye sırtını döndükten sonra arandı. Bir el dokundu omzuna. Bilmiyordu gemide amcasının da olduğunu. Kısa saçları şapkasını düşmesiyle göründü. Kadınların da kaşınır mıydı kasıkları? Saklanmak istedi o derin kaşıntıya. Bir mektup uzandı ellerine. Sanki kremi devası buydu. Elini çekti apış arasından. Ve mektubu alıp sıkıştırdı tekrar elini çektiği yere.

Hiç sorgulamadı. Bir an bile tereddüt yaşamadan sahiplendi o mektubu. Sanki her satırı, ona söylenmek için nefes verilmiş kelimelerle bezenmişti. Biran evvel kaçmalıydı. Yolcuları ensesinden yakalayıp gemiden azat etmek mümkün olsa, cebinden tüm ellerini çıkarıp hepsinin ensesine yapıştırdı. Koşarak odasına gitmeliydi. Ya da dikkat çekmemek için emeklemeliydi.

Odanın kapısı kitli. İçeride kimse var mı? Tekrar bağırdı. Tekrar, tekrar... "İçerde biri var mı?" Birini kimseye evirip çevirdi.

"Omuz at, açarsın. Cılız da bir herifsin, omuz at!"

İrkildi izlenmekten. Omuz attı pas tutmuş demir kapıya. Kapıyı kapatmak, açmak kadar güç! Şapkasını bıraktı masaya. Saçlarını savurduktan sonra emin olmak için kapının kilidini boş çevirdi. Boş- çevirdi. Parçalayarak açtı zarfı. Sanki elleri tükürüğe bulanmıştı. Üstüne sildi öğüren bir suratla. Mektup da bölündü. İkiye değil, çeyreğe. Üç satırdan ibaret bir not yazılıydı. Anladı, devam etmeye gerek var mıydı? Yedi yaşında öğrendiği bunca alfabeye, hecelere, Ali'nin o ata bakmasına gerek var mıydı?

'Sen, unuttun zaten beni. Bu aldığım mektubun anlamı, seni sende arayışının üzerimdeki gösterisi mi? Gösteri peygamberini de sakla, o rengi bulanmış şapkanın altına. Ve bırak artık meselenin ben olduğum dümenini. Ve bırak artık, yaşayayım.'

Boşa sendeledi. Boşa düştü. Ve koşarak sıyrıldı kitlenmemiş kapıdan. Denizin içinden yürüyecekmiş gibi denize koştu. Sarılabilecekmiş gibi açtı kollarını. Şapkasını unutmuş...

Başını iki dirseği arasına sıkıştırırken fark etti. Amcası limanın ortasında bekliyordu. Yavaş adımlarla geri döndü odasına. Artık bir önemi var mı? Kasıkları kaşınıyordu. Kasıkları felaket doğuruyordu.

'Pire! PİRELENDİK'

Çıkardı ağır pantolonunu üstünden. Ellerinin aranişına devam ediyordu. Bir çakı buldu. Kasıklarını temizledi. Ellerindeki kanı öğürürcesine bakarak sürdü üstüne. Kaşınmıyor artık yaralar. Ve yanlarına kan doldu. Bir makas bulsa, kesecekti saçlarını. Bir makas bulsa, mektubun ıslaklığını da alırdı. Bir makas her şeyi hallederdi.

'kesin şu pezevenğin kasık kollarını!'

Her kim ise bulundu asıl pire. Bir gülme geldi, gitmedi de. Dışarıdan gelen sesleri duyuyordu. Karı gibi gülen bir pezevenk olarak anılmak, öylesine güldürürdü onu. Mürekkebe değen gözünün hakkını vermeye yürüdü. Tek bir satır çıkacak kadar mürekkebi kalmıştı.

'Güle güle kullan.'

Ancak beni burada bırakamazsınız! Kanıyorum çünkü. Her şeye. Her yerden. Çok yorgunum, ellerimi bıraksanız daha iyi olur. Mektubu göndermeye doğru emeklemeliydi yerinden. Ne ara yanmıştı ucu. Bir arabesk kasetin filmini geri sarıyordu. Kalemimi kasetin orta yerine saplarken, alev almış. Henüz dumanı üstünde bir gemi daha? Katlanılacak boyutta değil. Tahammül sınırlarını zorlar bu baca. Bu baca ki, beni senden ayırdı. Ben kendimi sana tutsak ettim. Bir gemici düğümüyle... Ve anne, sana sesleniyorum şimdi. Bu mektubun gönderim adresi yok ellerimde. Tüm ellerimi de cebime geri koyalı epeyce oldu. Bana bağırarak yazdığın mektubuna, kanımdan -senin kanından- akıtarak cevap veriyorum.

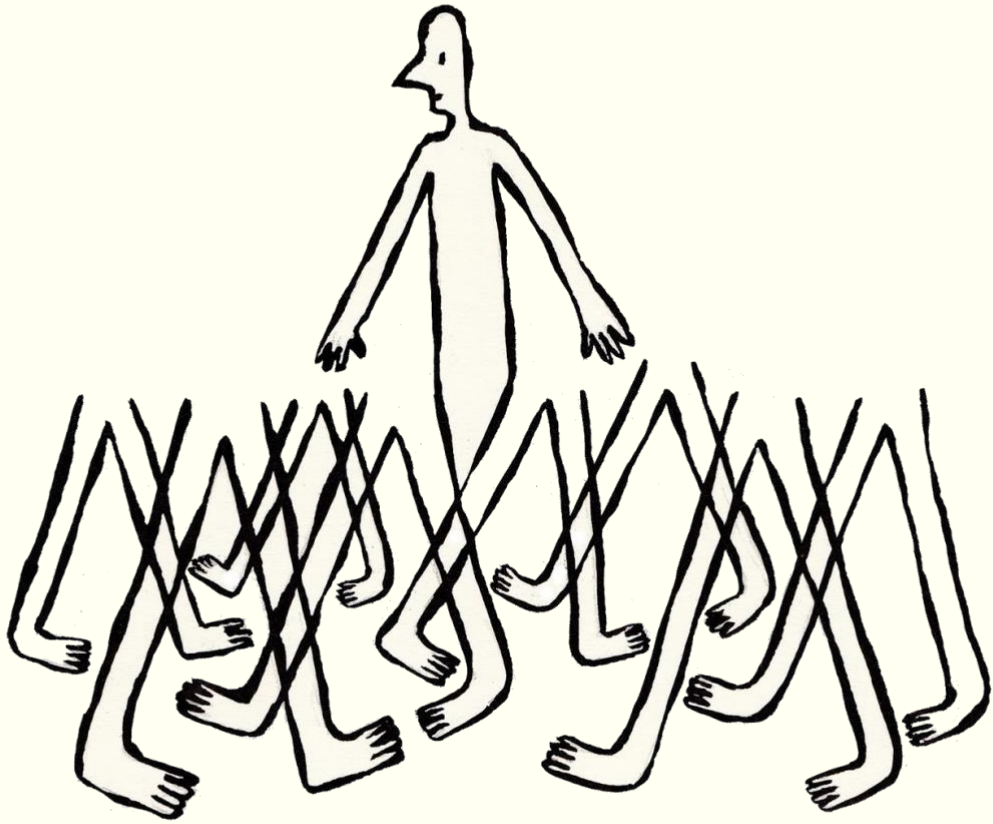
.....

Ellerini yere yasladı. Bir yolculuğa çıkacaktı yarın. Kanı kurumuş, burnunun kenarında birikmişti. En sevdiği şey çocukluğundan gelmişti. Ne zaman bir kan görse, ciğerlerine çekmişti. Ona babaannesini hatırlatırdı. Boncuk, bir tırın altında ezilerek ölmüştü. Babaannesi, onu ağlarken gördüğünde ensesinden tutup, boncuğa dayamıştı yüzünü. "*Çek içine iyice. Ne zaman özleşen, bileceksin ki o senin içinde.*" Şimdilerde hiç de o kadar manyakça gelmiyordu babaannesi. Fakat kendini ciğerine doldurduğunu hatırlamak, yerinden fırlamasına neden oldu. Yatağın demirinden aldığı güçle kustu içinden kendini. Hatta boncuğu bile...

Camına vuran sert sesle kaldırdı başını, bir güvercin vurdu yine cama. Sınırını göremeyen kanatlılar... Hep üzücü gelirdi ona, nerede durması gerektiğini bilmeyenler. Kendisine bu denli öfke, bu üzüntüden doğmuştu belli ki. Camın yansımasından kendisini gördü. Öyle çekici görünüyor ki bedeni, tekrar yeltenmek zorunda kaldı kanlı pantolonuna. Dolaptan yenisini aradı. Beli bolarmış kadife kahverengi pantolonunu babasının taziye günü dolabından almıştı, evden kaçmadan önce. Terliklerinden de peluş tavşan yapmıştı. Onu erkek kardeşine bırakmak niyetiyle gidince fark etti; babası ona vereceğini vermişti zaten. Kasıklarına sıkıştırıp evin koca kapısından çıkmıştı. Nihayetinde geçen yıl gemiden düşürmüştü okyanusun tam ortasına. Nereden bakarsan bak, iyi öldün baba! Saçlarını şapkasına sıkıştırıp çıktı odadan. Cılız kollarına sıkıştırmıştı çantasını. Kimseyle göz göze gelmemek için koşturdu. Daha çok dikkat çekiyordu şimdi. Belki de iyidir, bu vücut hatlarını gizleyen pantolon içinde, salınarak koşturmak... Gemide bir garip hava vardı. Sanki otuz yıl geriye gitti. Şaşkınlıkla dururken arkasında sabırsız bir omuz iteliyordu onu. Odasına gitti.

Sıradaki yolculuk nereye, hiçbir fikri yoktu. Zaten artık önemi de yoktu. Duruyor ve sürüyordu kendini bir diğer adaya. Aniden irkilerek mektubunu hatırladı. Koşarak geminin sonuna doğru ilerledi. Amcasını bulmalıydı. Mektubu yaverine verecekti. Hınca hınç bir kalabalıkta elleri havada koşturuyordu. Bir ağlamak gelmiş ve sarmıştı tüm zihnini. Bu son şansım, son hatam, son şansım. Derin nefesler alarak bağırmaya devam etti. Kalabalığı yara yara. Yeni yaralarına vura vura koşturmaya devam etti. Herkesi omzundan yakalayıp kendine çevirdi. Bu onun son şansı! Ne kadar süre orada kaldığını bilemeden, geminin korna sesine ve sert bir kan kokusuna uyandı.

Mektup cebinde, gemi de limanda değildi.

Çoktan Yanılsanmış Bir Sayıklama

Ayça Dağılgan

Camları çoktan parçalanmış, varlığından emin dâhi olamadığımız pencereden uzattım kafamı. Her yanı kaplayan siyah bulutların arasından gördüm her şeyi. Bir adıma bir ömür sığdığını gördüm. Bir adımın bir arpa yol alamadığını gördüm. Onca silik unsur arasında, o olmayan ışıltısının tamamıyla parlıyordu. O hareket ettikçe devriliyordu binalar. Bir adımın depremler yarattığını gördüm. Yerin altında yer, yerin üstünde benden bir parça kalmayışını izledim an be an:

Gördüm. Geride bırakması muhtemel her parçasını sırtına yükleyip usulca terk etti o evi. O hiç bitmeyen basamaklardan hiçe yaklaşmış nefeslerle tırmanılan, kapısından girebilmek için hiçbir şeye dönüşmemiz gereken o evi; o pek de söz edilmeyecek, döküntüden farksız duvarları; zaten hiç olmayan odalardaki hiç oturulmayan koltukları; hiç uyunmamış yataklardaki uykusuzluğunu terk etti. Az önce. Yıllar önce. Ardına bile bakmadan ilerledi elbet. Varacak bir yeri yok, gidecek çok yolu var. Biliyorum. Yükünün hafifliğine aldırmaııp her adımında uzun soluklar alıyor. Biliyorum.

Her adımında soluk borum adresini yitirdi.

Geride bırakması muhtemel her parçasını sırtına yükleyip, içinden bir an olsun atamayacağı ancak yanından bir kez dâhi geçmediği o hayatının anlamını da kavuşturdu özgürlüğüne. Derisinin altına ilmek ilmek işlediği minik hançerlerine katlanabilmek için mi yoksa zaten hiç çekmediği acıyı çekmemek için miydi, bilinmez. Hiçbir zaman cevaplanamayacak sorular ve asla işitilmeyecek birkaç cümle bırakıp terk etti koca hiçliğimizi.

Hiçliğimiz.

Derin bir nefes al. Sen ve ben varız, bu birkaç döküntünün arasında. Buralar ikimize dar geliyor. Böyle değildi oysa önceleri. Bu hiç bitmeyen basamakları, hiçe yaklaşmış nefesimizle tırmanıp hiçbir şeye dönüşerek, belki de hiç olmayan kapımızdan içeri attığımızda adımımızı, göğüs kafesimiz açıyordu. Bir derin nefes alıyorduk. Dünyanın tüm soluk almaları bizimleydi, hemen yanımızda. Hiç olmayan odalarımızdaki hiç oturulmayan koltuklarımıza bir kez dahi oturmamışken, hiç uyunmamış yataklarımızdaki uykusuzluğumuza sarılıp gecenin çılgınlıkları ve gündüzün yakarışlarına kulak kabartırken hep ferahtı içimiz. Hiç yaşamıyorken yaşıyorduk. Yaşamın hiçbir anını, hiç kimselerin içine sinmeyecek biçimde hiçliğimizde yontuyorduk. İçimiz dışımız bir sayıklamanın pençesinde, dokunulsa taşacak bir yaşama doluydu. Hiç olmayan dünyamızda öldürmüyorken hiçbir şeyi, nefes alabiliyorduk. Çok yerinden kırılmış kaburgalarımıza boydan boya sardığımız, sıkı sıkı sarıldığımız prangalarımızın her bir zerresine bir derin nefes sığdırıyorduk o zamanlar.

Ardına bile bakmadan ilerledi. Gördüm. Ardından kaç aylar, kaç yıllar boyu bakakaldık. Sen ve ben. Kim olduğumuzu bilmez kimseler. O kimdi, bilmez kimseler.

Biliyorum: özenle inşa ettiğimiz, kimselerin içinin almayacağı gökyüzümüzü aldı giderken. Sırtına yükledi. Tüm sözcüklerimizi aldı. Tüm elimizden gelmeleri götürdü yanında.

Sen derin uykundan henüz uyanmamışken, beni aldı ve çantasına yerleştirdi. Çantasının en dibine, topuklarıyla vurduğu en dibe. Hiçbir sözcük düşmedi dilimden, tüm sözcüklerimi aldı. Bir çılgık atamadım, tüm yakarışlarımı çekip kopardı benden. Sonra artık bir yanılsama haline gelmiş geçmişimi ve bir yalandan ibaret olan o geleceği yükledi çantasına. Hiç olmayan yakınlarının hiç çıkmayan seslerini dinlemedi bile. İşitilmeye değmeyecek yalvarışlara kulak asmadı. Sessizliğin çılgınlığını duymadı. Hepsini duydum. Herkesi gördüm. Hiç kimse yoktu, herkes oradaydı, hiç kimse yoktu. Altından hiç kalkamadığımız kasvetimiz yaşamımızla yollarımızı ayırırken, gördüm o ana, o anlara tanıklık eden herkesi. Hiç kimse yoktu.

Kimse bilmezdi: heybetli ve ani terk edişlerinin, bir anda boşverip uzaklaşmalarının altında yatıyordu hiçlikle bezenmiş yaşam arzusu. Hiç yaşanmamış heyecanların coşkusuna kendini kaptıramayacak kadar, hiç gidilmemiş yollara bir adım atmaktan geri duracak kadar

korkuyordu içinden çıkmaya ramak kalmış her şeyden. Bir gün olsun tanımlayamadığı o boşluğu okuyabiliyorduk gözlerinden. İçinde buz kesmiş, hastalıklı addettiği her ne varsa özlemine çekiyordu. Kimse bilmezdi. Yüzünde bir garip sıcaklık vardı. Tüm içini yemeleri birleşip söndüremeyeceği bir ateş yakıyordu bedeninde. Biliyorum, kaçması mümkün değildi içine düştüğü bu tanımsız hiçlikten. Dört bir yanını sarmış bu nahoşluklar silsilesinin bir yanılısına olduğunu sanıyordu. Kimse bilmezdi ancak öyle değildi; hiçliğimizin temelini özene bezene atmıştı kendisi, büyük bir sarhoşlukla özene bezene atmıştı. Kimse bilmezdi; ağzını her açışında duyduğu acı, dile gelmeyen çığlıkları sağır ediyordu kulaklarını. Tüm hak edişlerini elinin tersiyle itip kendini olmayışlara mahkûm etmektendi katlanılmaz hırçınlığı. Attığı naraları işitemediğindendi gürültülü yalnızlığı.

Çabanın esamesinin okunmadığı, her köşesinde vurdumduymazlığın kendine yer bulabildiği bu koca hiçliğimiz dar geliyordu ona, biliyorum. Sıgıyordu kendi içine, biliyorum.

Ardına bile bakmadan ilerledi. Gördüm. Ardından kaç aylar, kaç yıllar boyu bakakaldık. Şimdi sen ve ben, hiç uyunmamış yataklardaki derin uykusuzluğumuza gömülüp gecenin çığlıkları ve gündüzün yakarışlarına kulak kesilirken, bir adım daha atıyor o. Geride bırakması muhtemel her parçasını sırtına yükleyip terk ediyor bu evi. Şimdi burada, bu varlığından emin dahi olamayacağımız pencereden izlerken gidişini, duymasan da senin de aklında söylenmemiş cümleler dönüp dolaşıyor:

Gecenin ve gündüzün düstursuz devinimi yere batsın. Bedeni kırk beş derece eğilmiş herkesin bedeni yerle bir olsun. Gülümsemesi bir an olsun yüzünden eksilmeyen yüzlerin, yüzünde kabrın esamesi an be an okunsun. Bizî bu ana düşüren, bu anın pençesine mahkûm eden her ne varsa gömülsün ölçülebilen vaktin derinliklerine. Her adımın peşi sıra gelen bu yıkık dökük ümitsizliğin tek bir zerresi kalmasın ufalandığı o hiçliğin dibinde.

Yaşamı ben bu hale getirmedim. Yaşamın en alacalı vakitlerine bir mor menekşe yetiştiren de ben değildim. Bu süregelen bir gülümseme bırakan da ben değildim. Hiç kimsenin olmadığı o anda, bir an yaratarak kendine, sonsuz zamanlar çizen de ben değildim. Hiçbir zaman.

Tüm soluk alıp verme yetilerimiz çekip koparılsın bizden. Zamanın akıp gidişinde, bir an dahi nefes aldirmayan her ne varsa muhtaç olsun bir iç çekişe. Bu özenle inşa ettiğimiz, hiçbir sıfatın anlatmaya

gücünün yetemeyeceği, hiçbir nesnenin varlığını destekleyemeyeceği bu hiçlikte hiçbir zaman var olmamışken; kendini bir an olsun alıkoymayan zamanın akıp gidişidir, olan bitenin zanlısı.

Originator of psycho-analysis, greatest explorer in the world of thought, Professor Sigmund Freud raises a new storm with the publication of his latest book, "Moses and Monotheism." It is being attacked, praised, wrangled over—and devoured by every scholar.

Freud, most distinguished of German refugees, is one of Hitler's free gifts to the democracies. On this page his revolutionary theories about your mind are stripped of their technicalities and simply explained.

A GENTLE old man offers you a comfortable chair in his study. His eyes look at you searchingly, but not indifferently. His manner is imperative, but not demanding. His questions penetrate deep into your mind, and from your own answers you learn about yourself. Thoughts and impressions become clear within you; before, they were vague and unknown.

The man is Professor Sigmund Freud, greatest living psychologist, the doctor of souls and minds. He lives now in North London because Hitler has driven him from the study in Vienna which he made the centre of the world's psychological research.

With his searching questions he carries on his analysis and treatment at the same time.

For more than 40 years this 40-year-old scholar has taught and treated soul-sick patients and discovered and developed the theory that transformed the world.

What is his revolutionary theory? Is the world in "sub-consciousness"?

You may never have heard of Freud and his "Psycho-analysis." You may never have set eyes on one of his books.

But you know this word "sub-consciousness" without realising that he has given it to the world.

YOU try to think of something which only a short time ago was clearly present in your mind. You have forgotten it. Have you? No; it has only slipped into your unconscious mind, and for some reason refuses to emerge to consciousness.

There are many thoughts hidden within you like this. They enter your brain at the rate of thousands per second.

You may not realise it at once, but they leave their mark behind.

They reappear at odd moments and intermingle with other thoughts, often direct your thinking and acting in odd ways for which you cannot account.

There is a silent battle going on among your thoughts all the time.

Some of them seek expression, others fight to repress an original idea. Considerations of impulse and reason struggle for victory.

These thoughts, hidden in your sub-conscious mind, are the hunting-field of Freud and his psycho-analysis.

So that, unknown to yourself, they may not create confusion in your brain, he and his disciples try to bring them out into the open.

That is why psycho-analytical treatment consists largely of careful examination of the patient's thoughts and dreams, because dreams, too, are nothing but unconscious thoughts.

In many cases it is essential that "the sub-conscious" should be revealed.

BECAUSE in the battle of thoughts victims might be claimed and you yourself might be the chief one.

That, in essence, is the Freudian theory.

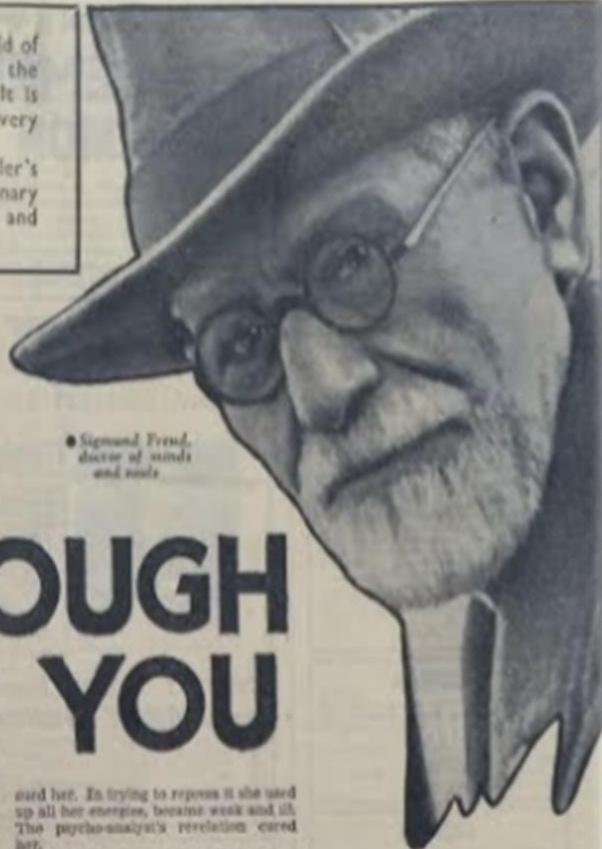
Freud has studied mankind's thoughts and explained the meaning of symbolic expressions almost for a lifetime.

He believes that there are three centres sending out thoughts, groups which sometimes intermingle but which always play a decisive part in your actions.

Superficially speaking, he has named the centres the "Ego," the "Id," and the

HE SEES THROUGH YOU

● Sigmund Freud, doctor of minds and souls

You know what is going on therein. But the "Id" is hidden and its creations emerge only from time to time rationally. They enter the "Ego" and influence it.

THOSE WHO WORK ON THE FREUDIAN THEORY PLACE GREAT IMPORTANCE ON RESEARCH INTO THE CHILD'S MIND.

What the child is taught, what a child experiences leaves a mark for life, they say.

Child impressions are carried on into adult life and emerge in most astonishing forms.

There was a man who always entered a room shouting and creating an uproar. He had no intention of doing so and was himself embarrassed by his noisy habit.

Psycho-analysis was tried at a cure. It appeared after many sittings and intricate questioning that this man, as a child, had been afraid of being shouted at by his father.

He developed the habit of shouting himself, as if to anticipate anybody else shouting at him.

REVEALING THE SOURCE OF THE TROUBLE AND EXPLAINING IT TO THE PATIENT, THE PSYCHO-ANALYST ACHIEVED A COMPLETE CURE.

MOST children who are terrified by their fathers remain terrified all their life, and are always under some sort of secret fear, of which they cannot rid themselves.

Others try to recompense themselves in adult life for repressions they underwent in a too strict home.

They become domineering, try to boss their associates and sometimes develop into groggy, intolerant people whom nobody likes. A psycho-analyst can easily cure them.

Secret fears and wishes of which people are themselves unconscious play a terrific part in their lives.

There was once a girl—let us call her Ida—who became very fond of her brother-in-law.

One day her sister died after a short illness. Poor Ida felt ill. No doctor could diagnose the complaint or cure her. There was nothing physically wrong with her.

A psycho-analyst took up the treatment. After careful and prolonged questioning he discovered—and Ida reluctantly admitted it herself—that her first—quite unintentional—thought after her sister's death was: "Now I can marry my brother-in-law."

Ida, who had loved her sister dearly, found this notion of joy.

and her. In trying to repress it she used up all her energies, became weak and ill. The psycho-analyst's revelation cured her.

That does not mean that a psychologist can heal physical sickness.

Freud would be the last to pretend this. In most cases your family doctor or the specialist is the most competent to deal with sickness. But there are cases when the soul is ill and makes the body suffer.

THIS IS so with many people whose apparent shortcomings in life have a mental disturbance at the root, a disturbance which has nothing to do with insanity and, when recognised, can be cured.

Freud, in this context, has created another new word: "inhibition."

A "something" often prevents people from doing the most natural thing. They cannot find an explanation for their reluctance to do this or that, because they are unaware of the sub-conscious obstacles.

The psychologist's task is to find the source of it all, reveal to the patient his own sub-conscious mind and remove the obstacles.

Psycho-analysis has now abandoned an expression which has become a household word. It is yet another creation of Freud: the wong "complex."

The "inferiority complex," for instance, has become a by-word. It means that, afflicted with it, you regard yourself as weaker, less capable than you really are, and it prevents you from exploiting your capabilities because you never try what you believe to be beyond your ability.

If Freud would analyse Hitler, it is said, he would attribute the Nazi leader's excesses to a "converted inferiority complex" created through failures in early life.

Once upon a time all these theories did not seem to matter much. Earlier psychologists, teachers and doctors, thought that everything could be controlled by will-power and everything explained by reason.

That there is such a thing as "the Unconscious" which regulates our life and chiefly directs our actions was undreamt of until Freud explored minds. You yourself, although you know little

search the mind of your wife, of your friends for hidden motives.

You excuse their whims and short-comings with psychological explanations. You are in a small degree his disciple.

People act and react differently since he started teaching. Scientists take the result of his labour into account.

Much play has been made with Freud as the discoverer of "sex." He is said to have made the world "sex-conscious," and prudish people hold this against him.

But their accusations are based on misconception. He has only cleared the staid air which formerly surrounded all sex questions.

He has dragged sex on to the operating theatre of science as a vital motive behind most of our doings.

We can discuss it freely and strip away its mystery and secrecy because of Freud, and he has thus contributed enormously to a healthier atmosphere throughout the civilized world.

Criminology has profited, too. Cross-examination could not be carried out so successfully without a knowledge of psychology.

NOBODY would think or speak as they do of prison reform, bother about human treatment of convicts, consider the cases of juvenile offenders and the mental effects of punishment were it not for Freud.

Problems like "neuritis," much talked of nowadays in layman's circles, and "manic-depressive" could not be examined and solved without his teachings.

A great man with thousands of friends and admirers, and, naturally, with many enemies who criticise and denounce him, Freud goes his way unperturbed.

He never argues: "I have, I believe, opened a path"—that is what he says—"where it will ultimately lead to I do not know."

But this doctor of the soul seems to have his greatest task to-day in a world which suffers so much from violent actions based on inexplicable phil-

Yas, Depresyon ve Tekrar

Batuhan Demir

Çağımız psikopatolojilerine güncel yöntemlerle, çeşitli tekniklerle farklı yorumlar getirilmiştir. Bu teknikler çeşitli görüngüleri hedef almaktadır ve farklı terapi planları ile bir amaca yöneliktir. Her dönemde olduğu gibi, günümüzde de “popüler psikopatolojiler” için çeşitli cevaplar üretilirken psikanaliz bu cevaplar arasında hep bir sınava tabii tutulmuştur. Etkinliği, teorisi ve sonuçları her daim sorgulanmıştır. Yüzyılı aşkındır aktif bir şekilde çalışan psikanaliz, getirilen sorulara ve eleştirilere kendi teori çerçevesinin mantığında cevaplar geliştirmiştir. Bu yazıda ele almak istediğim konu ise yas ve depresyon. Ama özellikle çağımızda nevrotik yas ve psikotik melankoli ayrımını silikleştiren depresyon üzerine. Elbette depresyon kavramının özellikle psikanalitik açıdan teorisinin ve pratiğinin neye denk geldiğini kabaca belirtmek üzerine.

Klasik bir ifade ile depresyona birçok şey neden olabilir. Kabaca onu iki farklı bakış açısını takip ederek tanımlayabiliriz: Bir sendrom olarak, yani nedene değinmeden gözlemlenebilen bir dizi semptom olarak gören tanımlayıcı bir bakışı olarak. Diğeri ise psikanalitik bir bakış açısı olan, depresyonu ortaya çıkaran nedenlerle ve onu açıklayan bilinçdışı mekanizmalarla ilgili olarak. Psikanalitik açıdan bakarsak işler karışıyor gibi durabilir. Ama bu karışıklığa yakından bakıldığında aslında klinik pratik açısından ne kadar kolaylık sağladığı görülecektir. Ama bu bakış açısında kolaylık sağlayan faktörler, yapı bakımından (nevroz, sapkın ve psikoz) ele alındığında karşımıza çıkan tablodur.

Elbette bir manevra alanı için başlangıç noktası arayacaksak bunun en iyi örneklerinden birisi *Yas ve Melankoli* ve hemen göze çarpan “melankoli” terimidir. Freud (2014) nevrotik yas ile psikotik melankoli arasında şöyle bir ayrım çiziyor: “Yas ile kurduğumuz benzetim bizi, kişinin nesneye dair bir kayıp yaşadığı sonucuna ulaştırmıştı; kişinin anlatımı ise Ben'ine dair bir kayıp yaşadığını ortaya koyar.” Bu gerçekten klinik için

dehşet verici bir ayrımdır. Yasta, Ego ile sevilen nesne arasındaki çatışma, fail ile Ego arasında özdeşleşme ile değiştirildiği gibi bir bölünmeye dönüşür. Ve böylece, yasta nesnenin bir yıkımı olduğu yerde, melankolide Ego'nun bir yıkımı vardır.

Freud çok net bir şekilde nevroitik yas ve melankolik psikoz alanı ile ilgili konuşur. Nevrotik yas çalışmasından bahsederken Freud (2014, s. 21) şöyle diyor: “Libidoyu nesneye bağlayan her bir anı ve beklenti yeniden konumlandırılır, aşırı işgal edilir ve libidonun ayrışması tamamlanır.” Bu tam da Leader (2018, s. 31)'ın çok güzel örneklemediği elmas metaforudur: “... tıpkı bir elmasa sadece bir açıdan değil mümkün olan bütün açılardan bakmak gibi, böylece elmasın her yüzü görülebilir. Freudyen terimlerle, kaybedilen nesneye bütün farklı temsillerini kapsayacak şekilde erişilmelidir.”

Verhaeghe (2004) bunu örneklerle destekler. Freud, nesne gerçeklikte kaybedilirken Ego'dan sökülmesinin/çözülmesinin de takip edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Deneyim bunu açıkça ortaya koymaktadır: Sevilen birini kaybettiğimizde, kendiliğimizin de bir kısmı kaybedilmiş gibi olur. Sevilen nesne adeta bizim bir parçamız gibiydi; o içimizdeydi ve şimdi Freud'un işaret ettiği gibi içsel olarak da terk edilmelidir.

Buna şu açıdan da bakabiliriz; *Grup Psikolojisi*'nde çok önemli bir bölümden, özdeşleşmeden bahseder Freud. Burada ikinci özdeşleşmeyi nesnenin *içe projeksiyonu* olarak belirtir. Ve daha sonra bu metinde, bu özdeşleşmenin mekanizmasını melankoliye uygular. Aşk nesnesinin benzer bir içe projeksiyonuydu. Ancak 1917'de “Yas ve Melankoli'de” Freud, kayıp nesne ile özdeşleşen Ego hakkında, yasta bir nesne kaybının olduğu yerde, bu melankolide bir Ego kaybı haline geldiğinde konuşmuştu. Ve yastaki nesne kaybı bilinçli iken, melankolideki nesne kaybı bilinçten çekilir. Daha da önemlisi, nesne ile özdeşleşme süreci, Freud'un büyük ölçekte Ego'nun fakirleşmesi olarak adlandırdığı şeye yol açar. Yasta, yoksullaşan dünya, melankolide Ego'nun kendisidir (Freud, 2014). Melankolide nesne kaybı her zaman o kadar belirgin değildir, normal bir yas sürecinde ise melankolik hasta için çok tipik olan gürültülü kendi içine dönük sitemler yoktur.

Yasta, libidonun kayıp nesneden kademeli olarak geri çekilmesi ve yenisiyle yer değiştirmesi vardır. Melankolide, libido Ego'ya çekilir ve nesne ile özdeşleşmeyi oluşturmak için kullanılır. Bu da kayıp nesneye karşı suçlamaların, o aşamada Freud'un “özel bir fail”

olarak adlandırdığı şey tarafından egonun kendisine yönlendirilmesine izin verir. Freud, melankolinin ayırt edici özelliklerini açıklayan şeyin bu olduğunu belirtir: Son derece acı verici bir hüznün, dış dünyaya olan ilginin kesilmesi, sevme kapasitesinin kaybı, tüm faaliyetlerin engellenmesi ve belki de en önemlisi, kendini suçlama ve kendini hakarete ifade bulan bir dereceye kadar öz saygının düşürülmesi, sanrısız bir ceza beklentisi ile sonuçlanır. Bir noktaya kadar yas ve melankoli ayrımı yok gibi görünür fakat çok keskin olan ayrımı Leader bize özetler: “Nevrotik kişi diğerlerinden daha aşağı veya yetersiz hissedebilirken melankolik kendini değersizlikle suçlayacaktır, sanki hayatı bir günah ya da suçtan ibaret gibidir. Yetersiz hissetmekle kalmayıp, yetersiz olduğunu bilir. Burada şüpheden çok kesinlik vardır.” (Leader, 2018, s. 37)

Ama biz bahsettiğimiz gibi yas ve melankoli arasında olan ayırmda depresyonun ortalığı bulanıklaştırmasına nasıl engel oluruz? Özdeşleşme kavramı her daim burada kilit rol oynayacaktır. Freud büyük bir ustalıkla yas için nevroz ve psikoz arasındaki ayrımı net çiziyor. Ama bu yazıda bizim neden günümüzdeki silikleşen ayırma özdeşleşme açısından bakmamız gerektiğini açacağım. Zira depresyon gibi suyu bulandıran bir ifadeye bu açıdan bakılırsa biraz daha klinik tablonun işleyiş açısından net olunacağını düşünüyorum.

Gerçekten de hem depresyonun hem de yasin temelinde yatan süreç, besbelli ki içsel imajı ve dolayısıyla özdeşleşmeyi parçalama ihtiyacıdır; Öteki'nin arzu nesnesiyle özdeşleşme, bunun farkına varılması ve bu yabancılaşmanın ayrılması meselesi. Depresyon tersi bir süreç, bir kimliksizleştirme olarak düşünülebilir. Bu aşamada ilk durak noktamız hiç tesadüf olmayacak bir biçimde Lacan'ın Ayna Evresi teorisi. İlk temel özdeşleşmenin sinyalleri burada duyulur (Lacan, 2013). Ayna evresinde gerçekleşen ilk özdeşleşme, kabuğu, yani sonraki tüm özdeşleşmeleri barındıracak bedensel şemayı sağlar.

“Ayna evresi Ego'nun özdeşleşme yoluyla oluşumunun izahıdır; ego kişinin kendi AYNA İMGESİ'yle özdeşleşmesinin ürünüdür. Bu fenomenin kilit noktası insan yavrusunun prematüre doğmasında yatar; altı ay geçmesine rağmen bebek halen koordinasyonunu sağlayamaz, ancak görme sistemi nispeten ileridir; yani bedensel hareketlerinin kontrolünü kazanmasından önce kendisini aynada tanıyabilir.” (Evans, 2019, s. 47)

Özdeşleşmenin temelleri işte burada atılır. Ego'nun ayrıca neden yanlış anlamının alanı olduğunu da burada görürüz. "Lacan burada bir özdeşleşme yani, bu görüntüyü üstlendiğinde öznedey ortaya çıkan dönüşüm olduğunu tespit eder. (...) Lacan bu evrede, daha sonra ikincil özdeşleşmelerin öznenin yaşamına katılmasını sağlayacak olan benliğin oluşum anını görür." (Castanet, 2017, s. 20). Lacan, Freud'dan daha da önceye özdeşim kavramını çekmiştir. Freud, özdeşim ile bağ arasında bir ilişki bulmuştur. Ona göre özdeşim, Ödipus öyküsünde en erken role sahiptir (Freud, 2004). Lakin Freud, özdeşimin Lacan'ın ortaya koyduğu gibi Ödipus öyküsünden daha da önceye uzandığını sezmiştir. Şöyle diyor Freud (2004, s. 123): "Bu nedenle birincil türden bir bağ herhangi bir cinsel nesne seçimi yapılmadan önce de olasıdır. Ayrıma açık bir metapsikolojik temsil sunmak çok daha zordur. Yalnızca özdeşleşmenin bir model olarak alınmış olan bir kişiye göre insanın kendi egosunu biçimlendirmeye kalkıştığını anlayabiliriz."

Başka bir deyişle, kendimiz olarak adlandırdığımız en samimi kimliğimiz, nihayetinde bütünleşmiş bir *özdeşlikler* koleksiyonundan başka bir şey değildir. Öteki'nin sözleri ve imgeleriyle özdeşleşir ve yabancılaşır, bir Öteki olur. Kısacası özdeşleşmelerimizin altında bir boşluk, delik yatar. Lacan 6. Semineri olan *Arzu ve Onun Yorumu*'nda şöyle diyor:

"Fantazm, eksiksiz bir yapıda kavramanın mümkün olduğu durumlarda, bir anlamda, diyelim ki, nozolojik yapılar, pratiğimizde karşılaştığımız yapılar ile ilgili olarak kendisine yöneltilen şeyin bir merkezi olarak hizmet edebilir - başka bir deyişle, öznenin arzusu ile uzun zamandır belirlediğim şey arasındaki ilişki, psikanalitik bir perspektiften, sadece referans noktası değildir, özü bakımından da: Öteki'nin arzusu. En son, nesnenin işlevine ve öznenin işlevine karşılık gelen, bunları saptamanıza yardımcı olan sapkın fantazmları tartıştım. Fantazm, öznenin arzudaki belirli bir konumunun desteği ve işaretidir. Başlangıçta, en azından arzu olarak nitelendirdiği noktada, özneyi desteklemek için hizmet eden ötekinin görüntüsüdür." (Lacan, 2013, s. 430)

Tam burada çağımızın belası olarak adlandırılan depresyona yüzümüzü çevirmenin vaktidir. Burada ele alacağım, nevrotik depresyondur. Bunun nedeni her daim her yapının görüngülerine tek tek ele alınması ve etimolojisine çok hassas şekilde yaklaşılması

gerektiğine inandığım içindir. Bu durumlardaki ince çizginin teorik olduğu kadar pratik manada da aynı hassasiyetle karşılık bulması gerektiğini savunuyorum. Bu teorik yönün perspektifi olmadan, depresyon kavramının pek bir değeri yoktur ve burada bunun çalışılmasının da bir yararı yoktur. Konumuza geri dönersek, depresyonun merkezinde, klinik olarak görülmesi zor olmayan duygu eksikliği, boşlukla yüzleşme ve anlam kaybı vardır. Bu nedenle depresyon, özdeşleşmenin tersi olarak, Öteki’de tanımlayıcı/kimlikleştirici bir demirleme noktasının kaybı olarak algılanabilir (Verhaeghe, 2004). Bu perspektiften, depresyon her özne için temel bir ihtimaldir, o yüzden “hassas yaklaşım” önerim özne ile Öteki arasındaki ilişkide hangi belirli faktörlerin bu depresyonla sonuçlandığına dair bir değerlendirmeye dönüşüyor.

Freud, *Yas ve Melankoli*’deki diğer önemli bir faktörü keşfeder. Depresyon her zaman kişinin Öteki’nin arzusunu tatmin edemediğine dair kendini suçlamasıyla gelir. Bu kendini suçlamanın aynı zamanda ötekine yönelik örtülü bir suçlama olduğu fikri Freud tarafından zaten öne sürülmüştü ve aynı koşulda klinik pratikte hala doğrulanabilir. Verhaeghe (2004, s. 273) şöyle diyor:

“Psikotik depresyonda, bu kendini suçlamalar yüksek sesle ve net bir şekilde ortaya çıkar, nevrotik depresyonda bu yüksek seslilik yoktur. Nevrotik çoğunlukla başarısızlıklarını gizlemeye çalışır ve değersiz olma duygusunu göstermez. Bu bağlamda, insanların “gizli” bir depresyondan, yani dış dünyadan, Öteki’den gizlenmiş bir depresyondan bahsettikleri sıklıkla duyulur. Suçluluk ve utanç burada bir araya geliyor. Depresif, boş nevrotik şikayetlerde, yorgunluk, can sıkıntısı, yıpranma hissi, arzusu olmayan, genelleştirilmiş bir hayat çilesi, tedium vitae’ye kadar her şeyi duyabilir. Bütünlük, “artık hiçbir arzum yok” ve “hiç kimse tarafından arzulanmıyorum” olarak özetlenebilir, bu sayede “hiçbir şey yapamam, yetersizim” anlaşılmalıdır. Yine, bu, dürtüsel fikri “arzu Ötekinin arzusudur” olan özne-Öteki özdeşleşme diyalektiği açısından anlaşılmalıdır.”

Özdeşleşme diyalektiği sayesinde, özne “kendi” kimliğini kazanır. Özne, Öteki’nin arzusundan düşerse, sonuç olarak kendini yukarıda belirttiğimiz boşlukta/delikte bulur. Öteki’nin artık onu arzulamadığına ve arzusunu başka bir yere yönelttiğine ikna olduğu

andan itibaren (parçasını) kendini kaybeder. Buna, Öteki'nin somutlaştırılmış görüntüsüne bürünmüş bir kişi veya kurum, özneye artık onu tatmin etmediği fikrini veren bir şey, söylediğinde veya yaptığında neden olur. Nevrozun üç klinik yapısını tanıtan Nasio (2012) tarafından farklı formüle edilmiştir: Depresyon, bir gün ideal bir aşk tarafından sevilme (bu narsistik histerik durumudur), bir gün en iyisi olarak takdir edilme (bu obsesyonel narsistin durumudur) veya bir gün kendi kendine yeterli olarak kabul edilme (bu, narsistik fobinin durumudur) yanılmasıyla kaybına verilen tepkidir. Nasio'nun neden narsistik olarak atfettiği elbette Freud'un "Narsisizm Üzerine" başlıklı makalesine dayanıyor. Bu konu hakkında daha fazla bilgi olmak isteyenler "Narsisizm Üzerine" metnine bakabilir.

Burada Verhaeghe (2004, s. 286) ile devam etmek yerinde olacaktır. Zira Nasio'nun depresyonu neden bir yanılma kaybı olarak adlandırdığını daha da açmıştır: "Şimdi bu neden olmayı bir özdeşleşme kaybı olarak nasıl anlıyoruz? Özne-oluşumu sırasında, Öteki ile ilişki içinde kimlik kazanılmıştır. Öznenin, içsel dürtü uyarımına (a) bir yanıt vermesi için Öteki'ne yaptığı kökensel başvuru, öznenin Öteki'nin yanıtıyla özdeşleştiği bir durumla sonuçlandı. Lacancı terimlerle özne, kendisini Öteki'nin arzusuyla özdeşleştirir." Bu şu demektir; öznenin kendisini Öteki'nin konumundan gördüğü ve bu Öteki'nin arzuladığını düşündüğü ideal forma göre biçimlendirdiği anlamına gelir. Buna aynı şekilde "Arzu, Ötekinin arzudur" formülünün kaygılı-depresif karşılığı açısından da bakılabilir ve klinik için bir pusula noktası olabilir. Depresyon, bir nedenden ötürü, öznenin Öteki'nin arzusunu artık tatmin etmediğine ikna olduğunda başlar. Sonuç olarak, özne kendi fantezisinden bu boş deliğe düşer. Özne, aynı zamanda bu "ben" in göreliliğini gösteren "kendinden" düşer.

Freud (2014) *Yas ve Melankoli*'de çok dikkat çekici bir ifade kullanır: "Yas genellikle sevilen bir kişi ya da kaybedilen kişinin yerine konan soyut bir kavramın yitirilmesine verilen tepkidir; anayurt, özgürlük ya da bir ülkü gibi." Fidaner (2020), bu olayı şahane bir metafor ile sahne olarak nitelendirir. Şöyle der: "Yasta, özne kendi kaybının sahnelenmesini fiilen algılar ve sahnelenen kayıp hakikaten kaybedilir, nesne ikinci kez öldürülür." Belirli bir yas olgusunu kronik hale getiren nokta kaybedilen nesneye, ideolojiye, ideale yapılan narsistik libidonun yüküdür. Bir yandan da Nasio'nun özellikle narsistik vurgusunu duyabiliriz. Diğer yandan iki temelli bir durum elde diyoruz: İlki *özne-oluşumu* için gereken bir depresyon süreci. Öteki'nin *özneyi* sürekli olarak yetersiz olarak tanımladığı *kökensel* bir özne-Öteki ilişkisidir.

Diğeri ise özellikle erken dönem, örneğin hastalık, ayrılık, ölüm, *anayurt, özgürlük ya da bir ülkeyi gibi* Öteki'nin kaybı, yaşamdaki belirli tekil olayları içerir. Böyle bir kayıpla karşı karşıya kalan çocukların her zaman kendilerine bundan bir şekilde kendilerinin sorumlu olup olmadığını sormaları ve bu nedenle de bunun için “suçlu” olmaları dikkat çekicidir. Gerçekten de ötekinin ortadan kaybolması, Öteki'ye suçluluğu yüklemeyi zorlaştırır. Tek *çözüm*, öznenin bu suçu kendi üzerine almasıdır (Verhaeghe, 2004, s. 288).

O halde şöyle özetleyebiliriz: Öznenin Öteki'nin arzusuna dair özdeşimlerine zarar veren, onu çürüten her söz/eylem (derecesine göre değişen) depresyona neden olur. Bu, yukarıda bahsettiğim Öteki'ni somutlaştıran durumlar sonsuzca olmasa bile çeşitli seçeneklerde kendini gösterir. Örnek olarak; işyerinde başarısızlık, bir partner tarafından reddedilmek ya da terk edilmek, aşağılanma, arkadaş grubu tarafından dışlanma. Bu genişletilebilir listeye iyi odaklanmalı ve özne-Öteki ilişkisi büyük bir dikkatle klinikte değerlendirilmelidir.

Kapitalist Söylem'in neden menetmenin bir şekli olarak yorumladığının bir yüzünü de burada görebiliriz. Zira Kapitalist Söylem kliniği, depresyonun bir şekilde geriye hiçbir iz, hiçbir kalıntı bırakmayacağı şekilde olumsuzlanmasını hedeflemektedir. “Modern” psikiyatri ve psikoterapi yöntemleri, depresyonun *Yasa* eşlik eden kurucu işlevini bir kenara bırakarak, ortadan kaldırılması gereken bir durum olarak hedefe koymaktadırlar. Bu yöntem pratikleri, öznel yapıları silerek, işleyiş içinde daha da tehlikeli bir mesajı kendilerine kerteriz olarak alıyorlar: “Mutlu ol!” Freud, depresyon durumunda örnek olarak işlerlikte olan Ben'e dair suçlamalarla çelişmenin, mücadele etmenin bir yararı olmadığını zaten belirtmiştir. “Ben'ine böylesi suçlamalar yönelten bir hasta ile çalışmak hem tedavi açısından hem de bilimsel olarak verimsiz olacaktır. Bir şekilde doğruyu söylüyor ve bir şeyleri kendisine görüldüğü gibi anlatıyordu.” (Freud, 2014) Böylesi bir mücadele öznedeki hiç planda olmayan problemlerin peyda olmasına neden olabilir. Bu imgeselde bir tartışma olur. Ve bir pratik, imgesel düzlemde asla bir hedefe varamaz.

Hedef konusu açılmışken, psikanaliz depresyona nasıl yaklaşır? Pratik içinde ne yapabilir? Bu, tedavinin sonunu depresyon açısından düşünen Melanie Klein ve Lacan'da ortaya çıkıyor. Son nokta, ya da daha iyisi, tedavinin kesinliği, yas ya da depresyon-çalışmasına vurgu yaparak, bir yas süreci olarak düşünülür. Günümüzde analitik pratiği

Kapitalist Söylem'e yaklaştıran, psikanalitik pratik altında ne pratik yaptığı belli olmayan, narsistik "Bilen Özne" pozisyonundan yanılısamalı şekilde konuşan klinisyenlere karşı Miller geçtiğimiz günlerde gerçekleştirdiği bir etkinlikte tekrar bir hatırlatma yaptı: "İhtişamlı bir iyileşme beklemiyoruz, ihtişamlı bir şey yapmıyoruz, daha onurlu ve daha az acılı bir yaşam sağlamanın yollarını arıyoruz." Burada tanıdık bir tanımlama ile karşılaşılıyor. Zira Freud'un (2001, s. 355) bir analizanın sorusuna verdiği cevap şu şekildeydi: "Hiç kuşkusuz yazgı sizi hastalığınızdan kurtarmayı benden daha kolay bulurdu. Ama sizin histerik acınızı genel bir mutsuzluğa dönüştürürsek çok daha kazançlı olacağınıza kendinizi inandırabilirsiniz." Analizanın mutlu olması, bir hedef değil, ancak seans sırasında ya da sonunda ortaya çıkma potansiyeli olan ikincil bir kazançtır.

Bu neyin "hedefliği" meselesini manevra olarak kullanarak Verhaeghe (2004, s. 280) ile devam edelim: "Analitik çalışmada analizan, olduğu nesneyi arar. Serbest çağrışım yoluyla, analizan kendi kimliğini ve ona eşlik eden/beraberindeki arzusunu arar. Paradoksal sonuç, analizanın, başka bir yerden elde edilen bir kimliğin ve bir ötekine bağımlı bir arzunun ötesinde bulabileceği bir şey olmadığını hızla keşfetmesidir ve bu arzunun o ötekenden yana mı yoksa ona karşı mı olduğuna bakılmaksızın, aynı şekilde ona daha az bağımlı değildir."

Kısacası, bir kişi, kendi kimliğinin giderek daha az erişilebilir hale geldiği ve aslında giderek daha fazla sorgulandığı sürekli bir yabancılaşma sarmalından başka bir şey keşfetmez. Lacan'ın uygun bir şekilde *öznel yoksunluk* olarak adlandırdığı şey budur ve hem kendi hem de Öteki'nin kimliği üzerinde inkâr edilemez bir yas düzenidir. Özne, Öteki'nin arzusundan koştukça dağılan özdeşimlerin bir nevi yasını tutar. Depresyondaki yas çalışması ile psikanalitik tedavi arasındaki en önemli fark, burada aslında ortaya çıkmaya başlar. Bir kişi depresyondan "çıkabilir". Bu çeşitli şekillerde olabilir; İlaç yoluyla, semptomunun tekrarı yoluyla, ufukta tekrar, arzu edilen veya arzulanan bir nesne belirlenmesiyle, bir öncekinin yerine yeni bir özdeşleşme kuması yoluyla. Bununla birlikte, temel yapı aynı kalır, temel fantazm tekrar işlevsel hale gelir ve "şikâyet" ettiği semptomdan tekrar aynı jouissance'ı almaya devam eder. Buradaki depresyon tekrar başlangıca hiçbir değişiklik olmadan geçiş anıdır. Analizan adına hiçbir şey kazanılmamıştır. Dürtü yine aynı sapaklara girmeye devam edecektir. Öte yandan, psikanalitik tedavinin amacı semptomun tekrarı kırmaktır. Somut

terimlerle, aynı ilişkilerin, aynı insanların, aynı sonların ve yeterince sıklıkla aynı depresyonun tekrarlandığı Öteki'ye yönelik alışılmış ilişki olduğu ölçüde semptomun tekrarını kırmayı amaçlar. Lacan'ın "fantaziyi kat etmek" dediği şey, özdeşimi Öteki ile ilişki içinde yeniden tanımlamayı, tekrarı durdurmayı amaçlarken, depresyonun üstesinden gelmek yeni bir şeye geçişi ima eder. Yani seansların başında bir kaybın yası ve buna bağlı olarak depresyon ile başvuran analizanın, analizin sonunda elinde olan yas aynı değildir. Yas çalışması, belirli bir manevra alanı sağlamıştır. Bu elbette bilinçdışının işlenmesiyle ortaya çıkan yas durumudur. Tedavi bu noktada başarısız olursa, "döner kapı" olarak iyi bilinen fenomene yol açacaktır (Verhaeghe, 2004).

Kaynakça

- Castenet, H. (2017). *Lacan'ı Anlamak*. (B. Aslan, Çev.) İstanbul: Encore Yayınları.
- Evans, D. (2019). *Lacancı Psikanalize Giriş Sözlüğü*. (T. Sivrikaya, & U. Yener Kara, Çev.) İstanbul: Işık Yayınları.
- Fidaner, I. B. (2020, Ağustos 3). *Melankoli Arzunun Hüsrandır*. Yersiz Şeyler: <https://yersizseyler.wordpress.com/2020/08/03/melankoli-arzunun-husranidir-isk-baris-fidaner/> adresinden alındı.
- Freud, S. (2004). *Uygarlık, Toplum ve Din*. (E. Kapkın, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Yas ve Melankoli*. (A. Emirsoy, Çev.) İstanbul: Telos Yayınları.
- Lacan, J. (2013). *Seminar VI: Desire and Its Interpretation*. Polity Press.
- Leader, D. (2018). *Depresyon, Yas ve Melankoli*. (A. Göçmen, Çev.) İstanbul: Encore Yayınları.
- Nasio, J. D. (2012). La dépression est la réaction à la perte d'une illusion. *Cliniques*, 100-113.
- Verhaeghe, P. (2008). *On Being Normal and Other Disorders: A Manual for Clinical Psychodiagnosics*. (S. Jottkandt, Trans.) London: Karnac Books.

Görsel: Hampstead'deki kadınlar daha fazla Kreş açılması için yürüyor. © Home Front Museum

İkizlerin Birbirleriyle İlişkisi (1949)¹ Tercümesine Not: Hampstead War Nurseries'in Kısa Tarihi

Batuhan Saç

Küçük Hans henüz yayınlanmadan önce, Viyana Psikanaliz Cemiyeti'nin 1905'teki toplantı tutanaklarında S. Freud'un erken çocukluk dönemi cinselliğine ilişkin psikanalitik araştırmalar için "doğrudan gözlem" yönteminin kullanılması yönünde bir çağrısının olduğu Nick Midgley tarafından dile getiriliyor (Midgley, 2007, s. 940). Küçük Hans ile doğrudan gözlem ilkeleriyle çalışılmamış ve Freud, baba ve çocuğun bir araya geldiği yalnızca bir görüşmenin yapıldığı bilirse dahi, bu vaka, "ilk çocuk psikanalizi" olarak addedilmiştir (Quinodoz, 2016, s. 93).

Bu metindeki amacım Hampstead War Nurseries'in nasıl bir yer olduğunu ve işleyişini aktarmak. Diğer yandan, çocuk psikanalizinin gelişimi ya da psikanaliz hareketinin tarihi gibi konulara teğet geçmiş sayılacağım. İlk çocuk psikanalizinin S. Freud ile anılmasının yanında, bu savaş yuvalarının çocuk psikanalizi için önemini ve amaçlarını derlemiş olacağım. El çabukluğuyla, 1941 yılından itibaren savaş sebebiyle evsiz kalan yüzlerce çocuğun bu yuvalarda bakıldığını, savaşın onlardaki etkisinin gözlemlendiğini ve ek olarak ailelerine destek sağlandığını söyleyebiliriz. Bu savaş yuvaları şu anda Anna Freud Center olarak faaliyet gösteriyor. 1941 yılından sonraki birkaç yıl, SS tarafından kurulan Theresienstadt kampından gelen çocuklarla da çalışma yapıyor ve 1951'de bu çalışmanın sonuçlarını yayınlıyor (Freud A., 2021). Sağ kalan çocuklarla yapılan çalışmanın detaylarına giremeyeceğim. Ancak 1952'de, bu yuvanın Hampstead Child Therapy Clinic and Course olarak işlev görmesi bu çalışmanın kapsamına dahil olacak.

N. Midgley Hampstead War Nurseries'in "psikanalitik çocuk yetiştirme" gibi bir amaca sahip olduğunu ifade ediyor ve psikanalitik ilkelere göre çocuk bakımı uygulamasında

¹ Mevzubahis makale [FSP'nin üçüncü sayısında](#) (Mart 2021) yayımlanmıştır.

bir deneme olarak görülen iki kurumun, 1927’de Hietzing School’un ve 10 yıl sonra Jackson Nursery’nin, A. Freud’un desteğiyle kurulduğunu aktarıyor. Bu çalışmalar Almanya’daki siyasi iklim sebebiyle kesintiye uğruyor. Sene 1938’in Haziran’ına gelindiğinde, yaşamının son yılında, S. Freud ailesi ile Viyana’dan uzaklaşıyor (Midgley, 2007, s. 941). Bu noktada, A. Freud’un hikâyesi, savaş yuvalarının kuruluşu ve gelişimiyle eş ilerliyor. N. Midgley makalesinin savaş yuvalarını anlatan bölümünü kurduğu bir paralellik ile açıyor: S. Freud’un ölümü, A. Freud üzerindeki etkisi ve Hampstead War Nurseries’in kuruluşu.

Hampstead War Nurseries

Bir yandan ikinci dünya savaşının tansiyonu artıyor bir yandan da savaş yuvalarındaki çalışmalar genişliyor. Yukarıda kuş bakışı olarak belirttiğim gibi, A. Freud savaş sebebiyle yerinden edilen ve evsiz kalmış çocuklar için barınma ihtiyacına yönelik bir çalışma başlatıyor. Bu çalışmaları dostu olan Dorothy T. Burlingham ile sürdürüyor.

A. Freud ve D. Burlingham, aldıkları bir fon (Foster Parents Plan for War Children²) ile bu yuvaları ve yuvalar büyüdükçe de çocuk sayısını arttırıyor. Kurulduktan kısa bir süre sonra iki ek bina yapılıyor. Yuvada çalışanlar savaşın çocuklarda açtığı yaralarla ilgilendikten sonra hem kendi eğitimleriyle hem de çocukların eğitimiyle ilgileniyor. Birazdan detaylandıracağım ama, Hampstead War Nurseries’in amaçları kısaca şu şekilde aktarılabilir (Burlingham & Freud, 1942, s. 12):

“Çocukların temel psikolojik ihtiyaçları konusunda araştırma yapmak; bombalamaya, yıkıma ve ailelerinden erken ayrılmaya karşı tepkilerini incelemek; temel ihtiyaçları karşılanmadığı zaman yaşanabilecek zararlı sonuçlar hakkında gerçekleri toplamak; toplum yaşamının onların gelişimine genel etkisini erken yaşta gözlemlemek.”

A. Freud ve D. Burlingham 1942’ye ait yıllık raporlarında bu amaçları detaylıca aktarıyorlar. Yuvaların ilk amacı savaş koşullarının çocukların beden ve ruh sağlığına verdiği hasarı onarmak. Bu sebeple savaşın etkilerine maruz kalan çocuklar kabul ediliyor yuvaya. Mekân hem bir nekâhet evi hem de bazı problemler yaşayan çocuklar için kullanım görüyor. İkinci amaç, önleyici çalışmalar yapmak. Çocukların ikinci bir örselenme yaşamaması için,

² Savaş Çocukları için Koruyucu Aile Planı

annelerinden ayrılmaları gerektiğinde, iletişimi sağlayan ve hassasiyet gösteren bir çalışmayla ayrılmaları sağlanıyor. Üçüncü amaç çocukların temel psikolojik ihtiyaçları konusunda araştırma yapmak; yıkıma karşı ailelerden gelen tepkileri ve yaşanan kimi erken ayrılmaları incelemek. Diğer yandan da çocukların toplum içerisindeki konumlarını araştırıyor olmak da bu savaş yuvalarının amaçları arasında. Belirtilen dördüncü amaç, psikoloji bilgisine dayalı eğitim biçimi oluşturarak eğitimcilerle bilgi vermek; savaş koşullarında, barış zamanı eğitimi için bir model sunabilmek (Freud & Burlingham, 1942, s. 2-3).

Bu amaçlar çerçevesinde, gene Ocak 1942’de yayınlanan rapora göre, Hampstead War Nurseries’in üç ayrı yapıdan oluştuğunu görüyoruz: Babies Rest Centre, Children's Rest Centre ve Country House. 5 Netherhall Gardens’ta yer alan Babies Rest Centre’da toplam 50 bebek ve çocuk bulunuyor. 13 Edinburgh Road’ta bulunan Children's Rest Centre bir gündüz bakım evi. Buranın farkı, dışardan gelen konuklar için de açık olması. Country House ise bir köy evi. 30 çocuğun bulunduğu bu yer özellikle 3-6 yaş arasındaki çocuklar için tahliye edilmiş. Tüm bu bakımevleri, çocuklarına bakan annelere lojman ve ücretli iş vermekle de görevli. Çocuklara verilen destek büyük oranda ailelere de veriliyor (Freud & Burlingham, 1942, s. 1).

Bu yuvalarda çalışanlar hem çocukların bakımlarından hem de onları gözlemleyerek psikanalitik çalışmalar için veri toplamakla memur insanlardan oluşuyor. Gözlem raporlarının nasıl bir dille yazılacağı da çalışanların ortaklaştığı bir konu. Tüm personel, doğrudan çocuklara bakmakla yükümlü olmayanlar bile, gözlem raporlarını “kesinlikle” teorik olmayan bir dil ile yazıyor ve gözlemlenen davranışları detaylandırıyor, mümkün olduğunca orada neler olduğu anlatılıyor. Gözlemler farklı kişilerce indeks kartlara yazılıyor, ardından bir araya getiriliyor. Böylece, çocuklar hakkındaki gözlemler değerlendiriliyor, tabiri caizse, ihtiyaçlarının belirlenmesi için derinlemesine bilgi ediniliyor.

N. Midgley’in aktardığına göre, bu gözlem raporları akşam toplantılarındaki yöntemlerle değerlendiriliyor. “Yöntem” kimi zaman çocuk odaklı kimi zaman da olay odaklı yapılan değerlendirmelerle belirleniyor. Mesela olay odaklı bir çalışmada hava saldırılarına verilen tepkiler yan yana getiriliyor ve raporlar bu şekilde değerlendiriliyor (Midgley, 2007, s. 943).

D. Burlingham’ın *Twins A Study of Three Pairs of Identical Twins with 30 Charts* adlı kitabına bakılırsa, bu gözlemlerin çeşitliliği ve kategorileri şu şekilde görülüyor: Kilo, uyku,

yemek, temizlik eğitimi, zekâ, dil, cinsiyet, cinsellik, saldırganlık, oyun, hastalıklar, büyüklerle ilişki, yuvadaki akranlarla ilişki, kendisiyle ilişki, gün içindeki etkinliklere tepki, bazı özel etkinliklere tepki, savunma mekanizmaları, ötekilere yönelik farkındalık, duyu gelişimi, alışkanlıklar, kardeşlerse aralarındaki ilişki ve aileyle ilişki (Burlingham, 1952). Bu çalışmalar çocuk psikanalizine dair pek çok çalışma için bereketli bir saha olarak görülüyor, yapılan gözlemlerin bulguları da paylaşıyor. Yukarıdaki paragrafta bahsettiğim “olay odaklı gözlem” raporlarında hava saldırılarına verilen çocuk tepkilerinin ebeveynlerin tepkileriyle okunduğu görülüyor.

A. Freud ve D. Burlingham bu gözlem raporlarının niteliği hakkında da çalışıyor ve seminerler hazırlıyor. Gözlemler teorik dille aktarılmaya da belirli bir teorik amaca binaen yapıldığı fark edilebilir. Yuvanın kuruluşundan hemen sonra, Kasım 1941’de, çalışan 20 genç kadın için bir eğitim programı hazırlanıyor. A. Freud’un Viyana’da verdiği “Çocuk Psikanalizi Tekniği Üzerine” adlı seminerlerini sunduğu yıllarına döndüğü, Siegfried Bernfeld ve Willie Hoffer ile “Kinderseminar” adında bir psikanalitik çalışma grubu oluşturduğu yazılıyor. Bu çalışma grubunda August Aichhorn, Dorothy Burlingham, Berta Bornstein, Hedwig Hoffer, Muriel Gardiner, Edith Jackson gibi birçok psikanalist yer alıyor. Psikanalitik pedagoji konusunda çalışmalar yoğunlaşıyor. Zamanla, 66 çalışanın bu eğitimlere katıldığı, hatta 2 sene ile 6 seneyi aşkın süre eğitim aldıkları kayıtlara geçiyor. Bu sürecin, çocuklarla yapılan psikanalitik çalışmalar için pek çok başlangıcın kurucusu olduğu

Görsel: Dorothy Burlingham ve Jackson Nursery’de bir çocuk, 1937. © Freud Museum London

ifade ediliyor (Ludwig-Körner, 2012, s. 22). Bir başka kaynak, yapılan bu seminerlerin psikanalizin temeline yönelik olduğunu, Anna Freud Center belgelerine bakıldığında Ernest Jones'un da eğitimciler arasında olduğunu söylüyor (Midgley, 2007, s. 943).

Bu yuvaların en ilginç yanı babanın varlığına ya da işlevine verdikleri hassasiyet. “Varlığına ya da işlevine” diyerek bu tartışmadan kaçıyorum, çünkü en azından yuvalardaki işleyiş bu şekilde. Annelerin yuvalara yakın olduğu ama çocukların babalarıyla yaşadığı iletişimsizlik ayrıca dile getiriliyor. Bu konuda, A. Freud'un biyografı Elisabeth Young-Bruehl önemli bir detayı paylaşıyor. Biyografi çalışmasında, babası S. Freud için çalışmış sekreteri ve muhasebecisi Julia Weiss'in yardımıyla, İngiliz kuvvetlerinde denizaşırı ülkelerde görev yapan babalarla “muazzam” bir yazışma sürdürerek onlarla iletişim kurduğunu koruduğunu yazıyor. Eşsiz bir nokta daha var. A. Freud o zamanlar vicdani retçi olduğu için askere gitmeyen ve sonrasında önemli bir psikanalist sayılacak James Robertson'u yuvaya davet ediyor ve birlikte çalışıyorlar. Yani çocuklara bir “baba” getiriyor. J. Robertson hem çocuklarla ilgileniyor, oyunlar oynuyor hem de ailelerin yuva ile iletişiminde her türlü çabayı gösteriyor. Hansi Kennedy de aynı noktaya dikkat çekiyor, kendisinin aktardığına göre, yuvada vicdani retçilerden oluşan küçük bir grup ekip, çocuklar için önemli erkek figürler haline geliyor (Kennedy, 2009, s. 314). Ancak bu ekip içerisinde J. Robertson'ın bir ayrıcalığı olduğu görülüyor. Mesela kendisinin yaptığı gözlemleri John Bowlby'nin de minnetle andığını okuyoruz (Bowlby, 2005, s. 60). Bu küçük grup erkeğin yuvalar için yetersiz kaldığı da ifade ediliyor. Bu sebeple, Willie Hoffer dahil pek çok başka insan yuvaya davet ediliyor.

Son

Hampstead War Nurseries'in A. Freud ve D. Burlingham çiftinin önyak oluşuyla kurulduğu ve sürdürüldüğü aşikâr.³ Bu metnin, D. Burlingham'ın İkizlerin Birbirleriyle İlişkisi (1949) adlı makalesindeki gözlem raporlarına ek olabileceğini düşünüyorum. Makaleyi okuyanlar bu gözlemlerin bir disiplinle yazıldığını zaten görecekler. Makalenin dili sanki şunu söylüyor: “Burada böyle bir şey oldu, hakkında düşünmek isteyenler buyursun.”

³ Belirtmek gerekebilir, bu yuvalarda yapılan çalışmalar bir ilk değil. Anna Freud Willie Hoffer öldükten sonra hakkında yazdığı makalede, erken çalışmaların kendisi tarafından 1919 yılında yapıldığını, “psikanalizin ilkelerinin eğitime uyarladığı ilk deneme” konusunda Siegfried Bernfeld'in çalışma arkadaşı olarak da görev aldığını ifade ediyor. Bu çalışma “Psikanalitik İlkeler Deyarlı Okul” olarak da işitilebilir. A. Freud'un aktardığına göre, Hampstead War Nurseries kurulduğunda, W. Hoffer kendi çalışmalarının “yeni bir versiyonunu” denemiş oluyor (Freud, 1968, s. 7).

Ama sadece bunu söylemekle kalmıyor ve ara başlıklarla teorik bir yönlendirme yapıyor; uzun gözlemlerin ardından kısa ve mesafeli, mutlak olmayan yorumlar yapıyor. Ek olarak, makalenin, ikizlikle alakalı literatürü aktaran ve ilişkiler kuran bir çalışma olmadığını görüyoruz. Teori, gözlem ve oradaki yaşantılar üzerine inşa ediliyor.

Daha önce altını çizdiğim konuyu farklı bir şekilde tekrarlayabiliriz: Bu metni “İkizlerin Birbirleriyle İlişkisi” makalesine “tercüme edenin notu” olarak hazırladım. Bu bağlamda, işaret ettiğim bir husus da yuvaların ikizce bir ilişkiyle kurulduğu. Peki bunun ne önemi var? Dikkat çekici olduğunu düşündüğüm yer, sorumluluğu üstelenenin yekpare yapısı. Konuyu sulandırmak pahasına, Dorothy & Anna ikilisinin *Wonder Twins*⁴ örneğindeki ikizlere benzediğini söylemek isterim. Bu çizgi roman örneğinde, ikizce bir ilişkinin sorumluluk almak için nasıl iş gördüğünü okuyoruz (Saç, 2021). Son derece Levinasçı damarı olan bu örneğin Hampstead War Nurseries’te de var olduğunu düşünüyorum. Eğitim ve psikanalizin ötesinde, bu yuvalar öncelikle çocuklara ve ailelerine kucak açan bir kurum. “İkizce” dediysem, bunun bir aşırı yorum olmadığını, yalnızca yuvaların kuruluşu için değil, genel olarak Dorothy & Anna ilişkisi bağlamında söylediğimi belirtebilirim. Ve iki önemli biyografi notunu paylaşmak isterim:

- a) D. Burlingham & A. Freud ilişkisi, D. Burlingham’ın torunu ve biyografı Michael John Burlingham tarafından “karşılıklı özdeşleşmeye dayalı bir ikizlik gibi” olarak tanımlanıyor. Ardından devam ederek şöyle söylüyor: “Dorothy'nin tek yumurta ikizleri üzerine yaptığı çalışmalarda gözlemlendiği gibi, [A. Freud & Burlingham’ın] rollerinin değiştiği bile söylenebilir (Burlingham M. J., 1991, s. 618).”

D. Burlingham’ın biyografı onların ikizce ilişkisini dile getiriyor. Ancak diğer taraftan, A. Freud’un biyografı da aynı bilgiyi rengarenk bir anı ile, bir Noel eğlencesinde yaşananları anlatarak paylaşıyor. Eğlence New Barn’da yeşillikler arasındaki Country House adındaki köy evinde yapılıyor. Doğrudan aktarıyorum:

- b) “Anna Freud geleneksel bir erkek rolü üstlendi: Noel’de çocuklar için Noel Baba’yı oynadı. New Barn tam kapasiteyle faaliyetleyken, Anna

⁴ Karakterler ilk olarak 1977 yılında televizyonda The All-New Super Friends Hour’da ve aynı yıl Super Friends’in 7. Çizgi romanında çıkış yapıyor. Dünyaya, dünyanın yakın zamanda karşılaştıkları bir tehlike için Exxor gezegeninden geliyorlar.

Freud ve Dorothy Burlingham birbirleri için ne anlam ifade ettiklerine dair ortak imajlarını teyit etme fırsatını yakaladılar. İkisi de Noel Baba kılığına girmişti. ‘Burada çok fazla kişi var’ dedi Anna Freud çocuklara, ‘bu yüzden ikizimi de yanımda getirmek zorunda kaldım’ (Young-Bruehl, 2008, s. 252-253).

Savaş yuvalarının tarihine bakıldığında, bu mekândaki çalışmaların tarihinin aynı zamanda Freud & Burlingham’ın tarihi olduğunu görüyoruz. Birbirleriyle 30’lu yaşlarda tanışan (Burlingham 33, Freud 29) iki dost yaşam boyu birlikte çalışıyor (Han, 2016). Psikanalizin eğitim alanlarına aktarılmasını ve eğitimcilerin çocuklara bakışını bu uğurda yönlendirmeyi planlıyorlar. Eş zamanlı olarak, savaş dönemindeki tanıklıklarına dair bir sorumluluğu üstleniyorlar.

Diğer yandan, sormak gerekebilir, A. Freud’un eğitim sahasında psikanalizi mayalamaya mesai harcamasının öncesinde, S. Freud’un eğitim ve psikanalizin birlikteliğine dair ne demişti? Otobiyografi eserinde şöyle dediğini okuyoruz: “Analizin eğitime uygulanması ile ilgili ise hiçbir katkı olmadı. Ancak çocukların cinsel yaşam ve ruhsal gelişimi gibi analitik keşiflerin eğitimcilerin dikkatini çekmesi ve bu sayede sorunlarını yeni bir ışık altında görmeleri doğaldı” (Freud, 2016, s. 81).

Bu sözlerin gölgesini A. Freud’un 1949’da yazdığı makalede görmek mümkün:

“Psikanalizin bugün bile eğitim için üç şey yaptığını düşünüyorum. İlk olarak, psikanaliz şu anda var olan eğitim yöntemlerini eleştirebilecek kadar nitelikli bir düzeydedir. İkinci olarak, içgüdüler, bilinçdışı ve libido hakkında bilimsel bir kuram oluşturan psikanaliz sayesinde öğretmenin insanlarla ilgili bilgisi arttırılmış, çocukla eğitimci arasındaki karmaşık ilişkilerin anlaşılabilmesi kolaylaştırılmıştır. Son olarak, uygulamalı bir tedavi yöntemi olduğu için, çocuk analizinde, eğitim süreci sırasında çocuğa verilmiş zararların iyileştirilmesine çalışılmaktadır” (Freud, 2011).

Çocukların ruhsal gelişiminin okullarda gündeme gelmesinde A. Freud’un izleri bir “analitik pedagoji” çabasıyla var oluyor; A. Freud bu makalesinin girişinde psikanalizin çocukların yaşamında nelerle ilgilendiği ve çalıştığını açıklıyor, yazılanlara bakıldığında, Hampstead War Nurseries’in bu amaçların membaı olduğu görülüyor. Ancak, bu metni

dergiye hazırlarken, Şahin Ateş'ten gelen geri bildirimlerle, S. Freud'un "Dr. M. Fürst'e Açık Mektup" metninden haberdar oldum. Başlık değil içerik takibi yapıldığında, yani "Eğitim ve Psikanaliz" başlığını değil, psikanalitik pedagoji içerikli çalışmalar takip edildiğinde, S. Freud'un 1907'de yazdığı bu harikulade metnine işaret etmek gerekir. Özetlemekten geri durmak isterim ama, S. Freud *Otobiyografî*'de "hiçbir katkı olmadı" sözünün aksine, "büyük bir katkı oldu" yazdığı görülseydi, hiç de abartmamış sayılırdı. Bu metinde A. Freud referanslarını takip ettiğim için onun sözünü esas aldım; neyin ilk olduğu tartışması bilahare yapılabilir.

"İkizlerin Birbirleriyle İlişkisi" makalesini okuyanların ya da bu notun kışkırtmasıyla okuyacak olanların, bu çalışma sonrasında, daha ilk iki paragraftaki bilgilerin bile daha açık hâle geldiğini fark edeceklerine inanıyorum. Üstelik D. Burlingham'ın Türkçeye ilk kez tercüme edildiğini de bu denkleme kattığımızda, okurlar için hazırlanan bu uzun not, gözlem raporlarının hangi şartlarda yazıldığına dair resmi tarif edebilecek nitelikte.

Dorothy Burlingham ve Anna Freud 20 Maresfield Gardens'da © Freud Museum London

Kaynakça

- Bowlby, J. (2005). *The Making and Breaking of Affectional Bonds*. London and New York: Routledge.
- Burlingham, D. (1952). *Twins A Study of Three Pairs of Identical Twins with 30 Charts*. London: International Universities Press.
- Burlingham, D., & Freud, A. (1942). *Young Children In War-time: A Year's Work in a Residential War Nursery*. London: Allen & Unwin.
- Burlingham, M. J. (1991). The Relationship of Anna Freud and Dorothy Burlingham. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, 19(4), 612–619.
- Freud, A. (1968). Willie Hoffer, M.D., PH.D. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 23(1), 7-11.
- Freud, A. (2011). *Öğretmenler için Psikanalize Giriş: Psikanaliz ile Pedagoji Arasındaki İlişki*. (Ş. İ. Başarır, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Freud, A. (2021). *Our History*. Haziran 3, 2021 tarihinde Anna Freud Centre: <https://www.annafreud.org/about-us/our-history/> adresinden alındı.
- Freud, A., & Burlingham, D. (1942). *Annual Reports of a Residential War Nursery*. London.
- Freud, S. (2016). *Otobiyografi* (2. b.). (A. Demir, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Han, J. H. (2016). The Life of Dorothy Tiffany Burlingham and the Pediatric Psychoanalysis. *Korean Association of Psychoanalysis*, 42-53.
- Kennedy, H. (2009). Children in Conflict. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 306-319.
- Ludwig-Körner, C. (2012). Anna Freud and her collaborators in the early. N. Malberg, & J. Raphael-Leff (Dü) içinde, *The Anna Freud Tradition, Lines of Development—Evolution of Theory*. London: Karnac Books.
- Midgley, N. (2007). Anna Freud: The Hampstead War Nurseries and the role of the direct observation of children for psychoanalysis. *The International Journal of Psychoanalysis*, 939-959.
- Quinodoz, J.-M. (2016). *Freud'u Okumak*. (B. Kolbay. & Ö. Soysal, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.

Saç, B. (2021). Yekpare Güç. *Dalgın Sular*, 29-32.

Young-Bruehl, E. (2008). *Anna Freud: A Biography* (2. b.). New Haven and London: Yale University Press.

Combination, The Fragmented Body

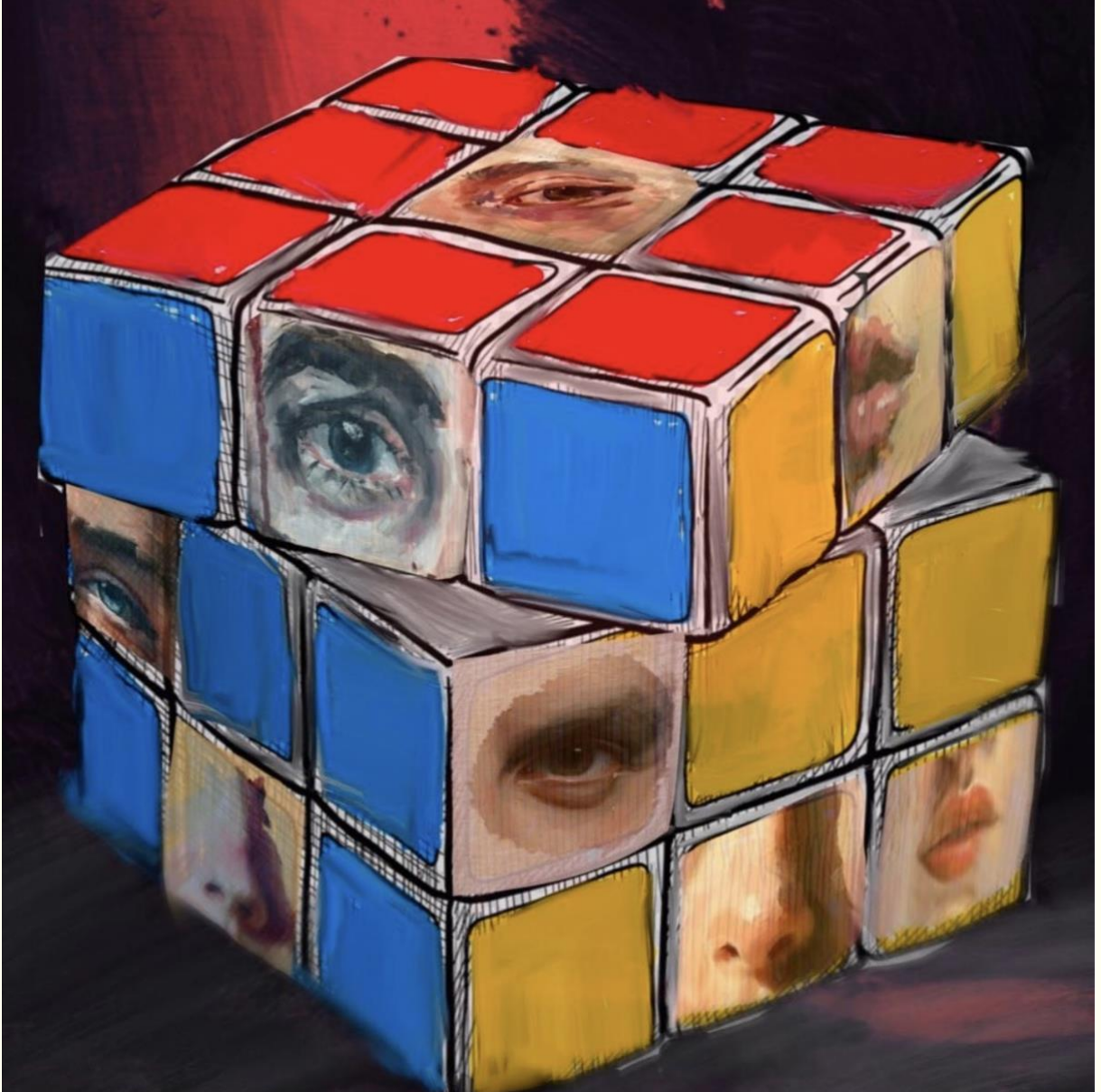
Ceren Gögebakan

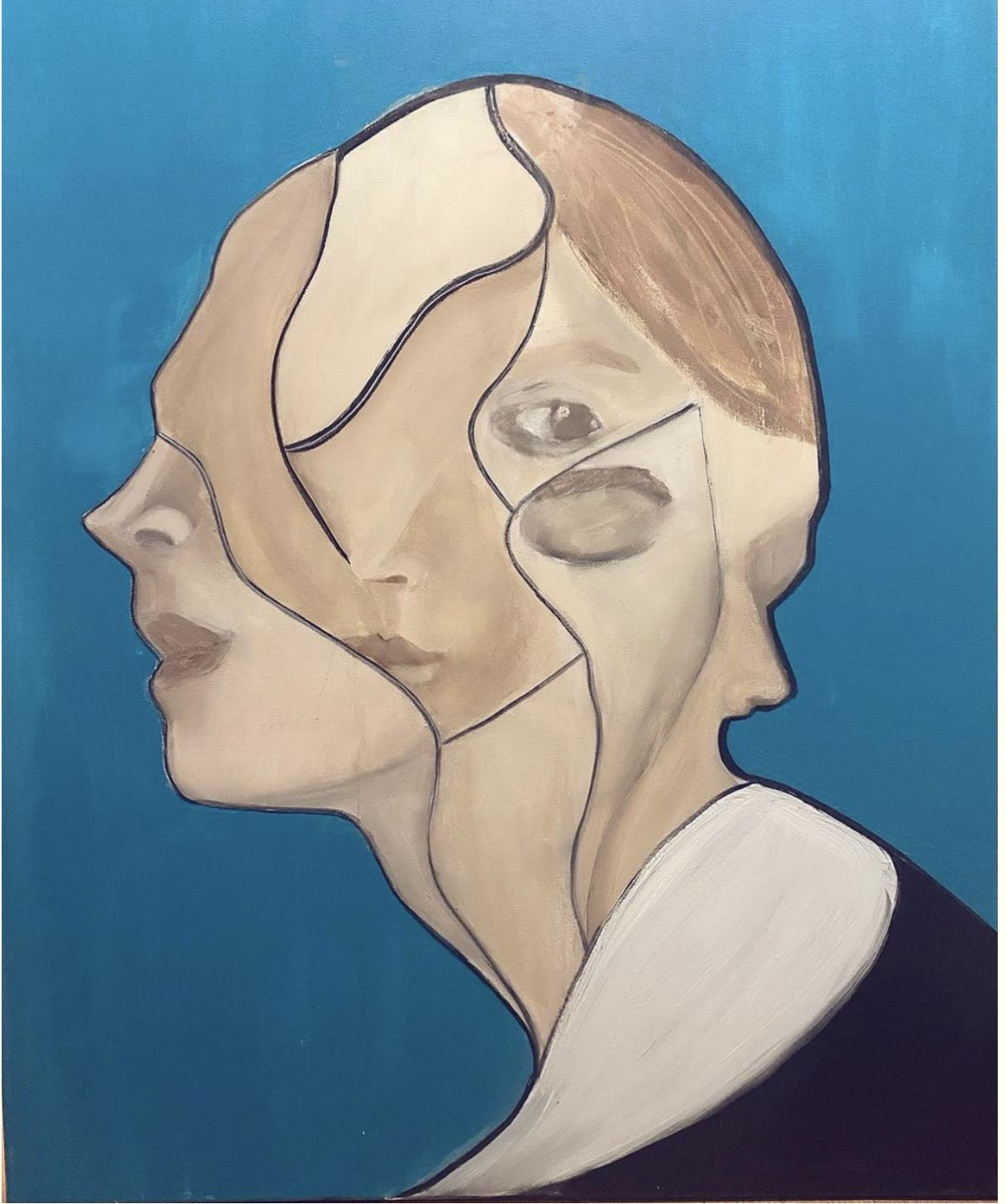
İsim: "Combination" (Kombinasyon)

Teknik: Collage (Kolaj)

Boyut: 40x40 cm

Yıl: 2021

İsim: "The Fragmented Body" (Parçalanmış Beden)
Teknik: Mixed Media On Canvas (Karışık Teknik)
Boyut: 90x100 cm
Yıl: 2021

Ardından

İldem Cangir

Her sabah bir adamın minareden ıgırmasıyla çamurlu pencereler aralanır.

Yüreğinin içinde bir celladın isteği,

son ver.

Geçtiği caddeler boğazında bir acı tat bırakır,

birini öldür.

Kopmuş ellerini cebine sokup,

en güzel şarkısını tanrı için söylerdi,

...’tan başka ilah yoktur.

Cebindeki toplu iğneleri sıraladı,

tırnakları ve etinin arasındaki o araya.

Mevcuda eklenerek birleşen onca şeyin arasında sesin eksikliği,

saf gürültü.

Gece olmadan ağlamaya başlardı, herkesin içindeki şeytanlar.

Sanmayın ki acısızdı bedenleri.

Dilleri öfkeli.

Ağzları candan birer tarak.

Durmadan taradılar birbirinin sırtlarını.

İskeletleri yavaş yavaş yok oldu.

Bu talihsiz gecede rüzgârın esişine herkes tanıklık etmekte.

İskeleti olmayan bedenler yığın haline gelmekte.

Matemin önünde bir sahne,

herkesin ölüleri dans etmekte.

Gündüz olduğu vakit, insan yarattığı her şeyi biliyor olacak.

Ağzında salyaları aka aka bağıracak.

Körleşerek birbirini bulanlar ise kulaklarına fısıldayacak.

“Ne bu cüretkarlık!”

Hâlbuki öpmek bile kâbus gördürücü.

“Ne bu küstahlık!”

Unutulanların ağırlığı altında sonsuz bekleyiş.

“Ne bu öfke!”

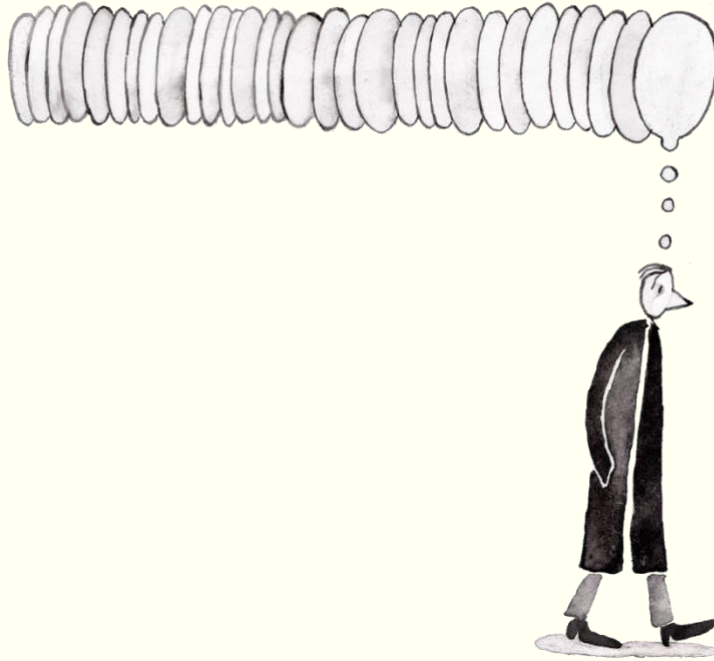
Ölülerin arkasından yakılan ağıtlar, yetimlerin evi olacak.

Öleceklerinden veyahut dirileceklerinden habersiz kuduz köpekler etrafında toplanacak.

Ellerini açmış sayıklıyorlar adsız analarına.

Hep yanı başına duracak zulümcü.

Analarının elleri yoktur, gözlerini sıvazlayacak.

TROCHE

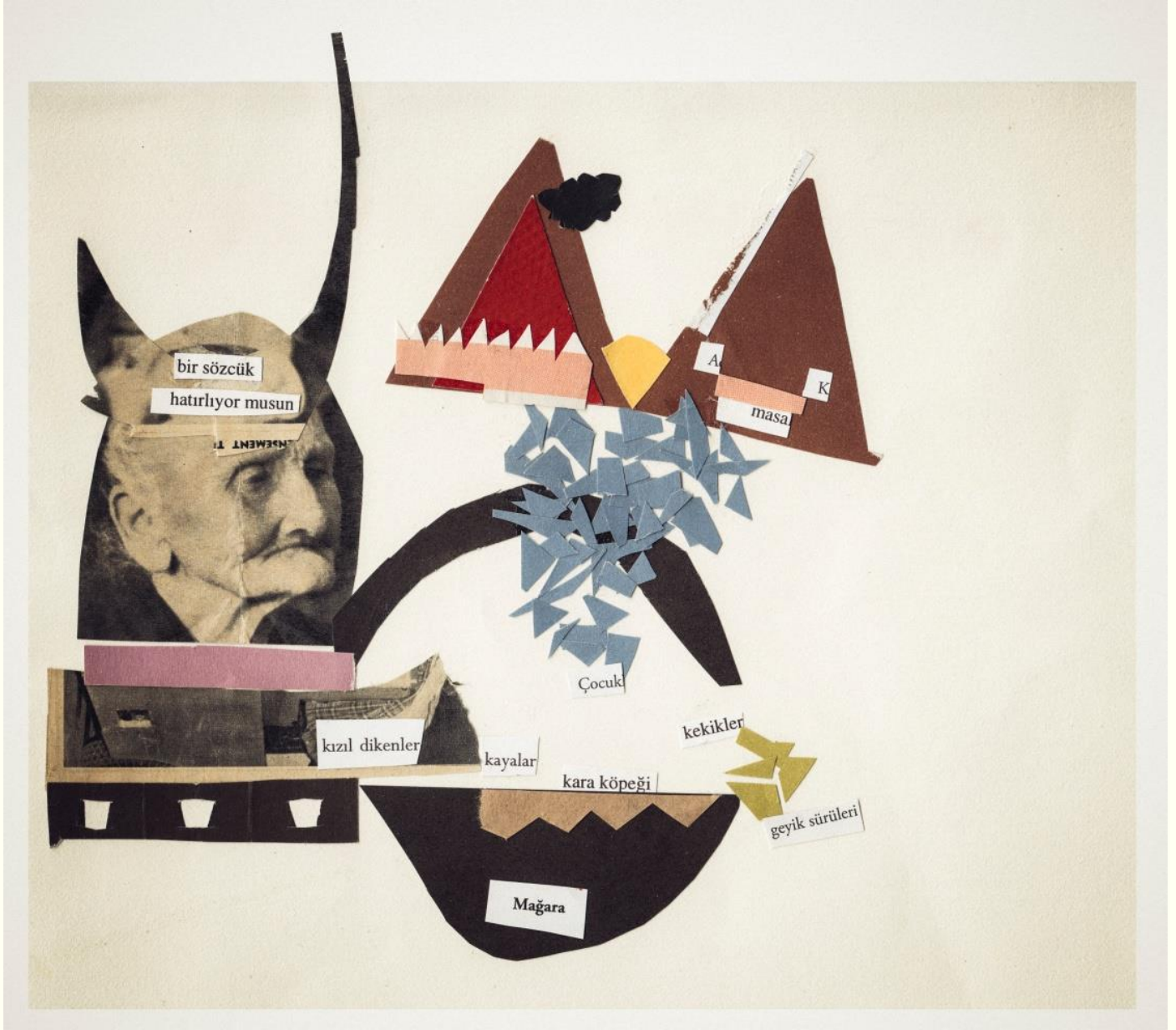
İlk Sahne

Melis Çalışkan

“ilk sahne”

21x28 cm, analog kolaj, 2020

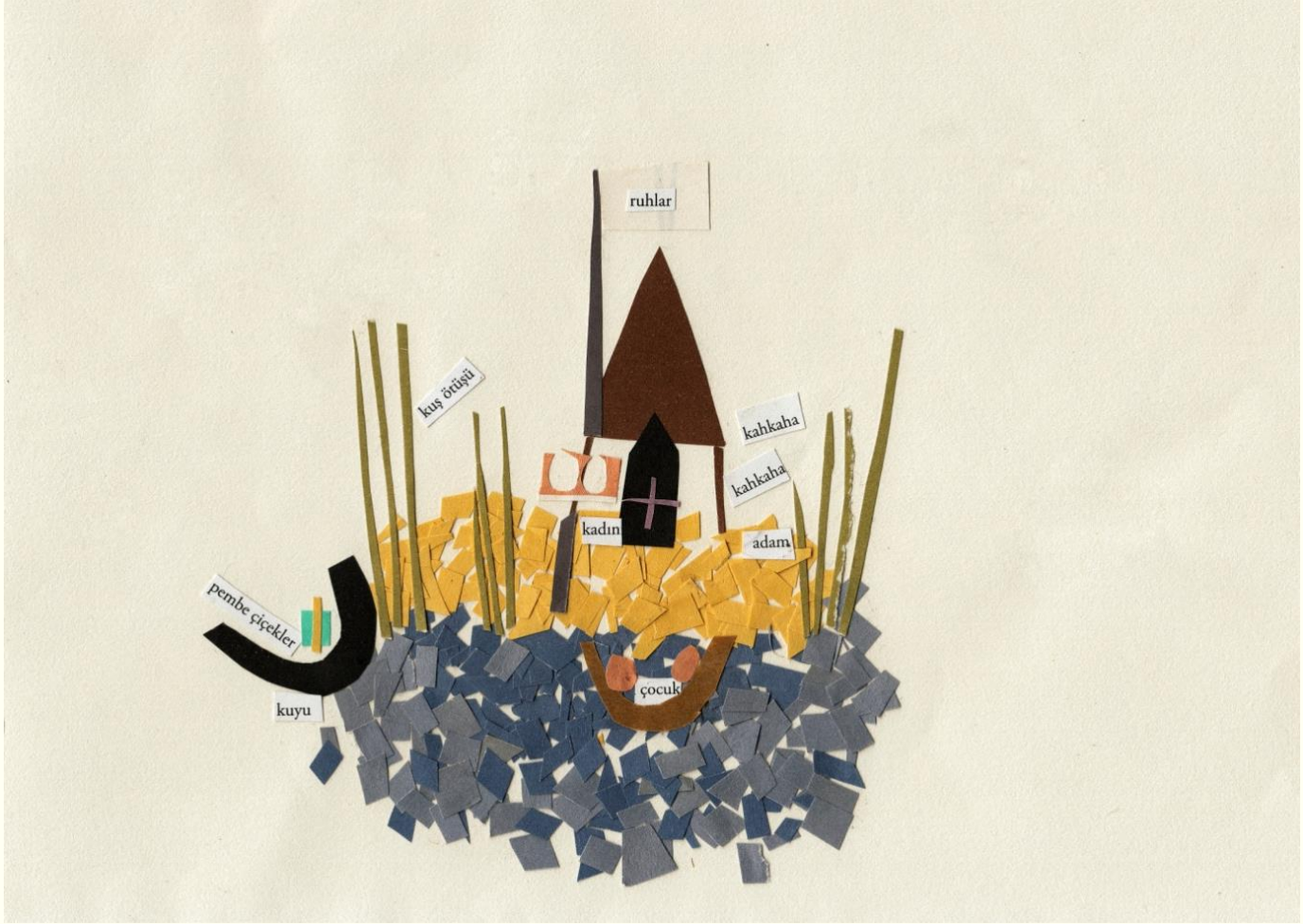

“bir sözcük hatırlıyor musun, varlığın hakkında konuşmaya başlayacağın”

21x28 cm, analog kolaj, 2021

“yazlık evde polisiye bir hikaye”
21x28 cm, analog kolaj, 2021

Anneye Hasretten Kendine Hasret

Olca Karaağaç

“...kendi elimizle kurduğumuz gurbetten
daha zor bir sürgün yoktur
yaşasak da, yaşamasak da...”
Doğunun Gurbetleri, Hilmi Yavuz (Doğu Şiirleri, 1977)

Andrey Tarkovski'nin *Nostalji* isimli filminin son sahnesi bir *innuendo* [*ima*], dur adeta. Bir Rus şairin film boyunca yolculuğu, filmin son sahnesindeki mabedin yıkıntılarının etrafını sardığı sırada ekranda beliren yazıyla “sona erer.”; Dedicato alla memoria di mia madre. (*annemin aziz hatırasına*). Yani başkahraman Rus şairin ve(ya) Tarkovski'nin ayakları, yolculuğunu en nihayetinde anneye çıkarmıştır. Anne, yitirilen ilk nesne ve geriye dönülecek bir ülkedir (Parman, 2002, s. 31). Dönüp dururken gene varıldığı sanılan yerde bir “pays de la mère” (*annenin ülkesi*), öznenin karşısına çıkmıştır. Bir enkazdır, yıkıntıdır ama oradadır ve yüzyıllar sonra mabedin kalıntıları, toprağın altında kendisine göz kırpmaya devam edecektir. Tıpkı bir insanın kişisel tarihinin kazısında daima annesinin izlerine ulaşılacağı gibi. Ancak bazen kalıntıların hangi döneme, kime ait olduğu pek de kolayca ayırt edilemeyebilir. “Bırakın bir düşü, bir yaşam öyküsü bile güvenilir değildir.” (Parman, 2002, s. 119) Misal ölen annesinin maaşını, onun kılığına girerek bankadan çekmeye devam eden çocuğu gibi. Maaş kimin maaşındır artık? “Paie¹ de la mère” (*annenin maaşı*). Ve bu anlaşma sözle alenen hiç dile getirilmeden oradadır daima. Ona bakım veren ötekilerin kişinin hayatındaki yerini bu denli mühim hale getiren elbette bu bakım vermenin, doğası gereği buna muhtaç olan bebekle anne-baba arasındaki sayısız etkileşimin karmaşık örüntüsüdür. “İnsanın başlangıçta iki cinsel nesnesi olduğunu söylüyoruz; kendisi ve kendisine bakan kadın... Ve bir insan, anaklitik (bağlanma) türüne göre; kendisini besleyen kadını, kendisini koruyan erkeği ve onların yerini alan bir dizi yerine geçenleri sevebilir.” (Freud, 2013, s. 81) İçeriği ve kapsamı bakımından böyle derin bir ilişki dinamiği, öznel arasında hem ikircikli

¹ Paie, Fransızca da payer (ödemek) fiilinin çekimidir.

bir münasebetin doğması hem de yakınlığın bulanıklığı şiddetlendikçe kişinin kendini, zorlayıcı karmakarışık bir ilişki sarmalının içinde bulması durumlarına yol açmaktadır.

İlk nesne, ilk baştan çıkarıcı, tüm bu ilklerin bir arada bulunduğu kadın kavramından sonra küçük kız ikincil olarak belirlemektedir. Lacan tarafından anne kız arasındaki ilişki için kullanılan *ravage* kavramı (*yıkım*), “fallik arzu” üzerine inşa edilmiştir. Anne, öteki olarak çocuğun mutlak nesnesi konumundadır. Annesel bir fetiş olarak da isimlendirilebilecek olan bu manzara travmatiktir çünkü çocuk anneyi “eksiksiz” olarak düşünmektedir. Yıkım sembolize edilemeyen bir yitiş olup, ötekinin arzusunun içinde beden imgesinin yitirilmesi biçiminde nitelendirilmektedir (İkiz, 2005, s. 62). Anne, özneye bedeni verendir ve bu bir sorumlu hissetme durumunu doğal olarak kurmaya başlayan meseledir ancak esas mesele şudur ki; “Öznel olarak, ebeveynlerimizin bedenlerinden değil arzularından doğarız.” (Fink, 2016, s. 166) Anne, çocuk için kendinden önce bir olaydır. Çözülmesi gereken bir bulmacadır adeta; zira onun gidişleri, çocuktan başka şeyleri de arzuluyor olması çocuk için büyük bir kafa karışıklığı yaratır. Annenin çocuğundan gözünü ayırmaması olanaklı değildir, ayrılıklar mecburidir; çocuğun anne karnından kopuşu, memeden kesilmesi, tuvalet eğitimi gibi yenilikler çocuk için bağımsızlığın kazanılmasından ziyade kayıp olarak deneyimlenir. Onunla bir türlü “bir” olamıyordur, memeyi kendinin bir parçası olarak görüyorken bir gün ondan da ayrılmak durumunda kalacaktır, artık tamamen bakıma muhtaç bir bebek olamayacaktır. Annenin ondan başka sevdiği şeyler vardır, esaslı bir örnek babadır ve babanın daveti, çocuğun yaşamında biricik varlık olarak inşa edeceği ‘anne’ olan kadına değil, bizzat eşi olan kadındır.

Çocuk bu ayrılıkla baş etmeye çalışacaktır, Freud’un bahsettiği Fort-Da oyunu bu başa çıkma çabasının bir ürünüdür. Freud birkaç hafta boyunca misafir olduğu bir evdeki bir buçuk yaşındaki bir çocuğun, bir tür oyun geliştirdiğini gözlemleme fırsatı bulmuştu. Çocuk bir parça ip bağlı tahta bir makaraya sahipti. Örneğin onu peşi sıra yerde sürüklemeyi ve onunla araba oynamayı tercih etmemişti. Yaptığı şey makarayı ipinden tutmak ve maharetle onu kenarı kumaş kaplı beşiğinin altına atmaktı. Böylece altında kayboluyordu, aynı zamanda çocuk da “o-o-o-o” diye ses çıkarıyordu. Sonra yine ipten tutarak makarayı yatağının altından çekiyor ve yeniden ortaya çıkışını neşeli bir “da” (*orada*) ile karşılıyordu. Yani oyun buydu; kaybolma ve geri gelme (Freud, 2013, s. 273). Çocuk, adeta kendisinden başka şeyleri de arzulayan annenin zaman zaman onun yanından ayrılıp başka yerlere

gitmesiyle yani bir belirip bir kaybolmasıyla ve annenin fiziksel olarak yanında olmasına karşın, ilgisinin başka şeylere kaydığını hissetmesinden dolayı annenin yok hükmünü doğuran anlar ile başa çıkmaya çalışıyordu. Bu oyun da bu başa çıkma çabasının bir tekrarıydı. Ötekiler için lalettayin bir oyun olarak nitelendirilebilecek bu durum, bir sahneleme girişimiydi yani tekrardı ve tekrar, bir annenin çocuğuna kendi annesini de yansıtmaları bakımından bitmeyen bir yol olur. Arzular, tercihler, problemleri aşikâr eden ipuçları, sanki öznenin bilinçdışında salt kişisel bir söylemden hareketle kalmayıp, özneye ebeveynlerinden, onlara da kendi ebeveynlerinden aktarılanları kapsamaktadır (Habip, 2000, s. 26). Anne, bir annedir kuşkusuz ama bundan fazlasıdır ancak bu gerçek de başlı başına çocuk için “fazladır”. Bir kimse, sıklıkla aşğını paylaşmaya yanaşmayacaktır. Bu denli sürekli bir hasret durumu, Heidegger’in hasret tanımıyla birlikte düşünülebilir; “Hasret², uzakta olanın yakınındaki acıdır.” (Heidegger, 2018, s.5) Anne gider çünkü çocuğu onun arzusunun tek nesnesi olamayacaktır ve ona hayat verene dair yaşanan bu sürekli paylaşma durumu, çocuk için zaruri ve bu sebeple de nostaljisi daima yaşanılacak acı bir hatıra gibidir. Bir “garip”tir çocuk. Türk Dil Kurumu’nda tanımlandığı şekliyle garip sözcüğü için sıfat hali olarak dört anlam tanımladığını görüyoruz; kimsesiz, zavallı olan; yabancı, gurbette yaşayan, elgin; acayip, dokunaklı, hüznün veren. Anne gelir gelmesine fakat daima gidecektir de. Güç olan, gidip gelmesinden ziyade başlı başına annenin tüm ihtiyaçlarının, tüm arzularının biricik, yegâne nesnesi olamıyor ve olamayacak olmasıdır. Gurbet, yanı başındadır aslında. Anneye olan sadakat yatırımının büyüklüğü göz önüne alındığında, çocuğun annesi ile ilişkisi hayal kırıklığının yaratımı kaderine sahiptir.

Anneyle erken dönemde yaşanan özdeşleşme zorlu olduğunda ayrılma-birleşme süreçlerinde bozulma olurken, anneye ve onun nesnesine de yoğun bir öfke ortaya çıkar. Klinikte bu durumun gözlemlendiği alanlardan biri psikojenik (açıklanamayan) kısırlıktır. Bu durumda gerçekte kız, annesinin arzusu olarak kalmakta veya tam tersi anne, kızının nesnesi olarak varlığını devam ettirmektedir (İkiz, 2005, s. 64). Yani ayrılma gerçekleşmemiştir, anne ile kız tıpkı çift başlı bir kartal gibidirler ve böyle şiddetli bir romansın içinde suçluluk duygusu da kendine yer bulacaktır. “Anne kızına hem arzuyu hem de yaşağı geçirecektir.” (s. 65) Yasak, bundan ibaret olmamakla birlikte, babadır kuşkusuz. Baba arzulanamazdır,

² Sehnsucht [hasret] Almandaca ‘Sucht’ (Gelbsucht [sarılık], Schwindsucht [verem]): hastalık, acı çekme, ağrı manası taşır. (Heidegger, 1953, s. 5)

kız çocuk için ödemesi beklenen bedel bu anlamda ağırdır, arzulayamayacağı ve asla sahip olamayacağı baba, anne tarafından arzu nesnesi olarak seçilmiştir ve çocuk da zaten bu arzulamanın bir ürünüdür. Dolayısıyla bu ensest yaşağı çocuk için belirleyici olmaktadır. Anne ile zaten hâlihazırda mevcut olan ve erotik yakınlık taşıyan ilişkinin sınırlılıkları, baba için de çizilmek durumundadır. Bu sebeple de gene yaşam boyu bir hasret söz konusu olacaktır. Yakınlık çocuk için öyle gerici olabilir ki babaya olumlu duygulanımları göstermemek pahasına görünürde salt agresif dürtüler üzerinden şekil almış görünebilir. Yetişkin bir genç kadın için bir eş seçme ve üreme konusu böylece bir teselliden ibaret olmak mecburiyetindedir. Genç kadın ancak, annesinin babasını sevdiği gibi, bir sevgiliyi sevebilecektir. Ona alınan oyuncak bebeklerle aşk sahnelerini telafi etmeye çalışacaktır. “Annesi ile ilişkisindeki yatırımlar çok kuvvetli olan anne-kız ilişkilerinde, yani anneleri ile aralarında “kara sözleşme” olan kadınlar annelerini depresif, olgun olmayan, fantastik, sorumsuz olarak görmektedirler. Nefret ettikleri duygusunu açıklarlarken, öfkeleri yoğun ve yıkıcı boyuttadır... Bu nefretin ardında oldukça nostaljik bir aşk yakınlaşması vardır.” (s. 69). Bu kara sözleşme; onu yaşama almasından, besleyip büyütmesinden ve ilgi alakası ile yaşamının ilk yıllarında öznenin hayatta kalmasını sağlamasından fazlasıdır. Aradaki bu sözleşme ikili arasındaki mesafeyi, ayrışmayı imkânsız kılar. Sanki anne ile kız, eylemleri ve sözleri ile birbirlerini “tamamlıyor” gibidirler, en azından gayret mütemediyen bu yöndedir.

Anne çocuğuna birtakım değerleri, anlam örüntülerini empoze etmiş olabilir. Salman Akhtar, *Acının Kaynakları* adlı yapıtında, “Kendisi için yapılan fedakârlıkları ve bu fedakârlıkların yarattığı acıları dinleyen çocuk, verdiği zarar karşısında önce irkilir sonra öfkelenir. Bu öfkenin bastırılması güç olduğunda verdiği ve verebileceği zarardan duyulacak endişenin hemen ardından da suçluluk gelecektir” der Akkapulu (2018, s. 65). Çocuk için anneden daha çok bilmek, eğitim hayatı boyunca atlatması gereken sınavlar, yeni bir dil öğrenmek, hatta başlı başına büyümek zordur çünkü tümü ayrı olmakla, ayrışmakla ilgili aşamalardır. Özne bu nedenle annesinin ilgilendiği ilgi alanlarına, kavramlara ve değer yargılarına kuvvetle sahip çıkarken, annesini “bulamadığı” alanlarda, anne imagosuyla paralellik kurmadığı bir yerde; örneğin bir çalışma alanında ya da başka bir dil öğrenmekle meşgul olurken karşılaştığı yeni kelimelere bakarken, bu yeniliğin ve yabancıliğin hissettirdikleriyle boğuştuğunu fark etmeyebilir. Böylece tanıdık olanda kendine yer bulma uğruna feda edilenlerin, kişinin öğrenme süreçlerini dahi böylesine etkisi altına alabildiği

görülür, özne adeta kendine hasret kalmaktadır. “Başka bir dil öğrenmekle ilgilenmek, anneye karşı bir ihanettir. Annenin dilinden ayrılmak anneyle çocuk arasındaki “tek ses-tek beden”den oluşan birleşik ilişkiden de ayrılmak anlamına gelir.” (Parman, 2002, s. 72) Ve önemli olan, öznenin tüm bunları işaretler olarak içe alması yani kabul etmesi meselesidir. Ayrıca unutmamak gerekir ki, “ayrılık kaygısı” ile “ayrı olma kaygısı” birbirinden farklı şeylerdir. Ayrılık kaygısı, sevgi nesnelereinden gerçekten ayrılma sebebi ile (okula başlamak gibi) ortaya çıkarken, ‘ayrı olma kaygısı’ kendisini bağımsız bir düşünceye, duyguya sahip olarak deneyimleme halinden dolayı meydana gelen kaygıdır (Akkapulu, 2018, s. 63). Bu açıdan burada bahsi geçen ayrılmak, fiziksel bir ayrılıktan fazlasına gönderme yapmaktadır; kaybedilen, annenin “olmayışı”ndan ziyade, çocuğun anne imgesi karşısında tek başına özerk bir kimse olamayışı, olmaktan korkmasıdır. Anneyi ihanete uğratmaktan kaçınmak, öznenin içinde suçluluğu yeşertir. Anneyle olan ilk ve bütünleşmiş ilişkiyi hatırlatması sebebiyle analitik çerçevedeki her çatlak, her bozulma kişide bu bağın tehlikeye girdiği intibasını meydana getirir ve yıkım kaygısı doğurur (Parman, 2002, s. 63).

Özne sürekli annesine olan sevgisini kanıtlamaya uğraşırken harap oluyor gibidir, bağlılığının ve hatta müritliğinin sarsılmaması için olağanüstü bir çaba sergiliyordur. Sanki bütün güzellikler ve başarılar anneye adanmalıdır; bir bahçenin en gösterişli çiçeğini avuçlarının içine bırakışıyla, bir sınavda alınan iyi bir notu ona adayışıyla, herhangi bir takdir duyumuna sebep olacak her unsur ve başlı başına sesin kendisiyle (onun gibi ve ondan hareketle konuşmak) varını yoğunu anneye ithaf etme peşindedir. Kişi hayatında kendi başına kalma becerisinden yoksun kalabilir. Böylece analizde konuşmak başlı başına anneye ihanetin kendisi olabilir çünkü analizde konuşmak, bir olmaya karşı çıkıştır, aldatmadır. İlk nesneye karşı özne kendini kapana kısılmış hisseder ama bir yandan da devasa bir yatırım söz konusu olduğundan analizan sesi ile annesi arasında gidip gelebilir. Hatta zaman zaman analizde konuşurken konuşanın kim olduğundan emin olmayabilir; eve dönme ve eve ait olmayanın mücadelesi... Oysa özne eve giden yolda kalmaya imtina ederek değil, esasen kendine çıkan kapılardan içeriye girmeye gayret gösteren kişi olduğunda ayrı ve yalnız olabilecektir. Mümkün olduğu kadar elbette.

Kaynakça

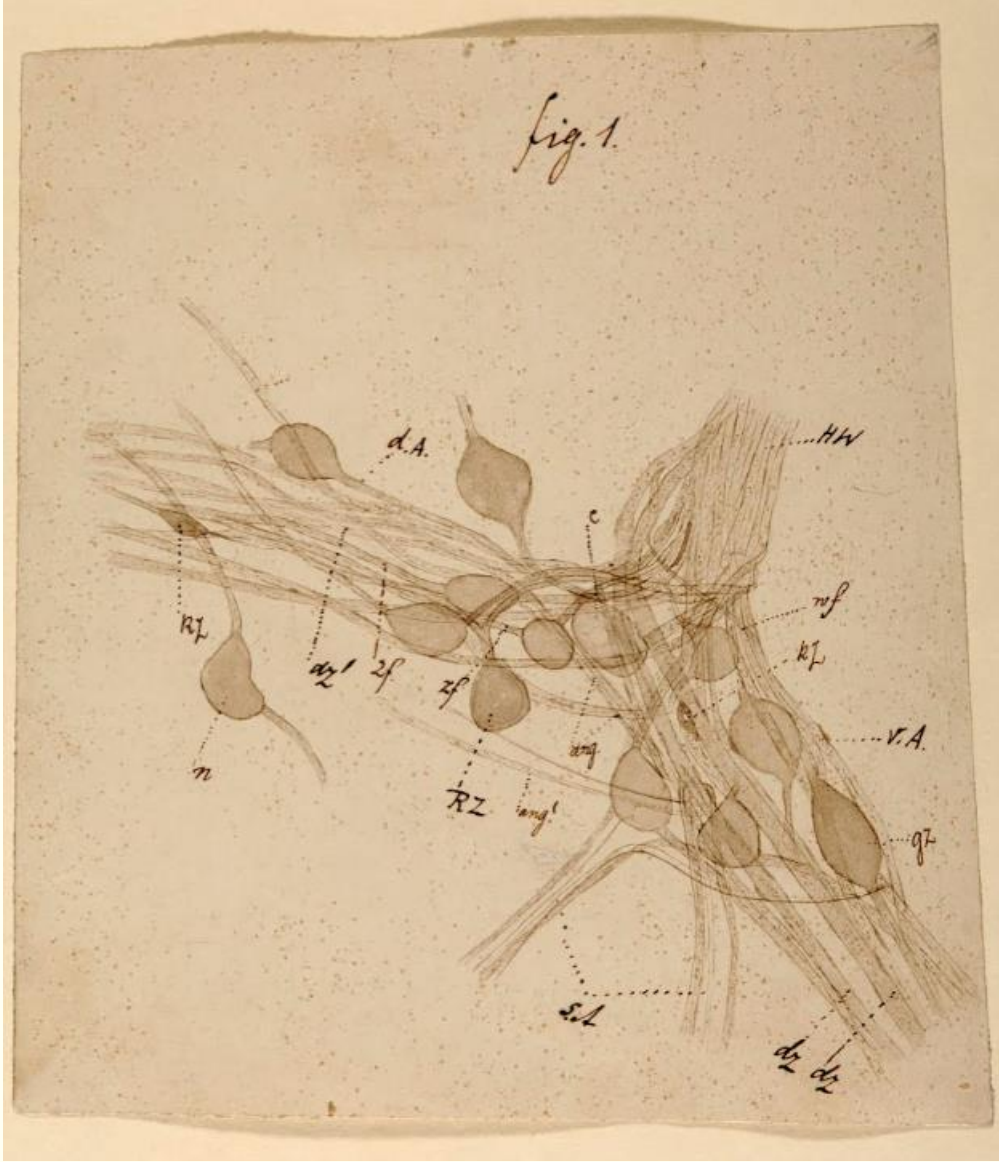
- Akhtar, S. (2014). *Acının Kaynakları*. (E. O. Gezmiş, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akkapulu, F. (2018). “Çocukta Nevrotik Kaygılar”, *Psikanaliz Yazıları*: 37, Bağlam Yayınları.
- Fink, B. (2017) *Lacancı Psikanalizi Bir Giriş*. (Ö. Öğütçen, Çev.) İstanbul: Encore Yayınları.
- Freud, S. (1920) “Haz İlkesinin Ötesinde”, *Metapsikoloji* (2013) içinde (E. Kapkın & A. Tekşen Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (1920) “Narsisizm Üzerine: Bir Tanıtım” *Metapsikoloji* (2013) içinde (E. Kapkın & A. Tekşen Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Habip, B. (2000) “*Psikanalizde Aktarım, Psikanalizin Aktarımı, Bir Gelenek Olarak Psikanaliz*”, *Psikanaliz Tartışmaları*: 1, Bağlam Yayınları.
- Heidegger, M. (1953) *Nietzsche'nin Zerdüşt'ü Kimdir?*. (E. Yıldız & E. Yurt, Çev.) *Tabula Rasa: Felsefe & Teoloji*, Say: 28, Eylül 2018.
- İkiz, T. (2005) *Psikanaliz Konuşmaları*, *Düş/Düşün Dizisi*: 14, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Parman, T. (2002) *Psikanalizi Yazmak*, *Düş/Düşün Dizisi*: 8, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Tarkovski, A. (1983) *Nostalji* [Film].
- Yavuz, H. (2006), *Büyü'sün Yaz!*, *Toplu Şiirler*, Everest Yayınları, İstanbul.

#001

Rümeysa Oral

zorlanıyorum her gün kendimi ikna etmekte
bak bu bu, buna yarar
gerek yok ne zirveye ne dibe
en güzel pozisyon orta karar
her gün kendimi ikna etmekte zorlanıyorum
işte burada bu, bu arada, bir arada
biliyor herkes ben aslında yokum
söylenmez çünkü söyleseler kalır havada
kendimi ikna etmekte zorlanıyorum her gün
alıştığım mı bu bu, heh evet öyle
anlamıyorum farkı bugün sanki dün
yapılacaklar listeme eklendi mental çöküş: bu gece
etmekte zorlanıyorum her gün kendimi ikna
elimdeki bu hep aynı bu
değiştirmek gerek arada galiba
ama yenisinin zordur savunusu
ikna etmekte zorlanıyorum her gün kendimi
bunlar dünkü bunlar ama artık işimi görmez
uymak gerek ortama çalıştır melekelerini
-mış gibi yapmak en iyisi (mi bilinmez)

zorlanıyorum her gün kendimi ikna etmekte
ve korkuyorum bir gün,
bir gün zorlanmazsam diye

Görsel: S. Freud'un Petromyzon Planeri'nin omurilik sinir hücrelerini çizdiği bir taslağı, 1878 © Freud Museum London

Bernheim'in *Suggestion*'unun Çevirisine Önsöz (1888)

Sigmund Freud

Çeviren: İbrahim Şahin Ateş

Bu kitap şimdiden Zürihli Profesör Forel'in içten övgüsüne mazhar oldu ve okuyucuların çevirmeninin onu Almancaya kazandırmasına sebep olan tüm niteliklerini keşfedeceği umulmaktadır. Okuyucular, Nancyli Dr. Bernheim'in eserinin (artık hekimler tarafından ihmal edilemeyen bir konu olan) hipnotizma çalışmalarına takdire şayan bir giriş sunduğunu, pek çok açıdan uyarıcı ve olumlu manada aydınlatıcı olduğunu ve hipnoz sorununun hâlen etrafını saran inancı, Meynert'in söylediği üzere, "bir anlamsızlık halesini", ortadan kaldırarak şekilde iyi tasarlandığını göreceklerdir.

Bernheim'in (ve Nancy'de aynı konularda çalışan meslektaşlarının) başarısı hipnotizmanın tezahürlerini onları iyi bilinen normal psikolojik yaşam ve uyku görüngüleri ile ilişkilendirilebilecekleri şekilde açığa çıkartmakta yatar. Bana göre bu kitabın esas değeri hipnotik görüngüler ile normal uyanıklık ve uyku süreçleri arasındaki ilişkinin kanıtlarını sunmasında ve her iki türden olayların psikolojik yasalarına ışık tutmasındadır. Bu yol ile hipnotizma probleminin tümü psikolojinin alanına taşınır ve "telkin" hipnotizmanın çekirdeği ve ona dair kavrayışın anahtarı hâline getirilir. Dahası, son bölümlerde telkinin önemi hipnotizma dışındaki alanlarda da aranmıştır. Kitabın ikinci bölümünde, hipnotik telkinin uygulanışının hekime güçlü bir terapötik yöntem sunuşuna ilişkin ikna edici kanıtlar sunulur. Hipnotizma, hakikaten de belirli sinir hastalıkları ile mücadeleye ve onların mekanizmasına en uygun yöntem gibidir. Bu, kitaba alışılmadık bir önem bahşeder; kitabın hipnotizmanın ve hipnotik telkinin yalnızca histeriklere ya da ciddi nöropatik hastalara değil aynı zamanda sağlıklı insanlara da uygulanabileceği yönündeki ısrarının, bu terapötik yöntem ile ilgilenen çevrelerin sınırlarını nöropatologların dar çemberinin ötesine taşınması tahmin edilmektedir.

Hipnotizma meselesi (Krafft-Ebing, Forel ve diğeri gibi istisnalar dışında) Alman tıp biliminin öncüleri tarafından oldukça olumsuz bir biçimde karşılanmıştır. Buna rağmen yine de bir kimse Alman hekimlerin dikkatini bu soruna ve bu terapötik işleme yönlendirmelerine dair dileğini ifade edebilir zira bilimsel meselelerde lehte ya da aleyhte son hükmü verenin hiçbir zaman otorite değil daima tecrübe olduğu bir gerçektir. Hakikaten de şimdiye dek Almanya’da hipnotizma çalışmaları ve kullanımı karşısında işittiğimiz itirazlar yalnızca yazarlarına istinaden dikkati hak ederler ve Profesör Forel tüm bu itiraz kalabalığını kısa bir denemede çürütmekte hiç de zorluk yaşamamıştır [1889].

On yıl kadar önce, Almanya’da yaygın olan görüş hâlen hipnotik görüngülerin gerçekliğinden şüphe duyan ve açıklamayı gözlemcilerin saflığı ve deneklerin namına deneylerin uyarıcılığında arayan bir görüş idi. Bugün bu görüş, yalnızca en büyüklerinin adını anacak olursak, Heidenhein¹ ve Charcot gibi hipnotizmanın gerçekliğine ilişkin çürütülemez desteklerini sunan kimseler sayesinde, savunulabilir değildir. Hipnotizmanın en şiddetli karşıtları bile bunun farkına varmışlardır ve sonuç olarak yazılarında hâlen hipnotizmanın gerçekliğini inkâra yönelik eğilimlerine ihanet ediyor olsalar da alışılmış bir şekilde onu açıklama girişimlerinde de bulunmaktadır ve böylece aslında görüngülerin varlığını tanımış olurlar.

Hipnotizmaya düşman olan bir başka argüman, onu deneğin ruh sağlığı için zararlı olduğu gerekçesiyle reddeder ve onu “deneysel olarak üretilmiş psikoz” olarak etiketlerler. Birkaç vakada hipnozun zarar verici sonuçlara yol açtığı onun genel kullanışlılığı için, örneğin, kloroform narkozunun sebep olduğu istisnâî ölümlerin cerrahî anesteziye kloroformun kullanılmasının yasaklanması için olduğundan daha fazla belirleyici değildir. Ne var ki bu benzerliğin daha ileriye taşınmaması dikkate değerdir. Büyük sayıda kloroform narkozu kazası, en çok operasyon gerçekleştiren cerrahlar arasında tecrübe ediliyor. Fakat hipnotizmanın zarar verici etkilerine ilişkin bildirimlerin büyük çoğunluğu hipnotizmayı oldukça az çalışmış kimseler tarafından yapılırken bu hususta büyük tecrübe sahibi kimseler işlemin zararsızlığına inançları hususunda hemfikir vaziyettedirler. Dolayısıyla hipnotizmanın zarar verici etkilerinden kaçınmak için tek gereken muhtemelen işlemin kendinden yeterince emin bir dokunuş ile doğru seçilmiş vakalarda dikkatle gerçekleştirilmesidir. Telkinleri

¹ [Rudolf Peter Heinrich Heidenhein (1834-97) 1859’dan ölümüne dek Breslau Üniversitesi’nde Fizyoloji ve Histoloji Profesörü idi.] Köşeli parantez içerisindeki dipnotlar *Standard Edition* editörlerine, diğer dipnotlar ise Freud’a aittir, çn.

“takıntılı düşünceler” ve hipnozu “bir deneysel psikoz” olarak adlandırmak ile çok az şey kazanıldığı da eklenmelidir. Takıntılı fikirleri telkin ile mukayese etmek, tam tersine nazaran, onlara daha çok ışık tutabilirmiş gibi gözüküyor. Ve kötüye kullanılan “psikoz” teriminden çekinen her kim varsa kendisine doğal uyku hâlimizin bu tanıma daha az uyup uymadığını sorabilir – tabî, şayet, teknik terimleri ait olduklarından farklı alanlardan bir şey elde edilebilecekse. Hayır, hipnotizmanın nedeni bu alanda tehlikede değildir. Ve yeterince çok sayıda doktor, Bernheim’in kitabının ikinci kısmında bulunanlara benzer gözlemleri bildirir bildirmez hipnotizmanın zararsız bir hâl olduğu gerçeği kanıtlanacak ve bu onu bir işlem olarak bir hekim için “uygulamaya değer” kılacaktır.

Bu kitap aynı zamanda şu anda hipnotizmanın destekçilerini iki karşıt gruba ayıran bir problemi de tartışmaktadır. Görüşleri Dr. Bernheim tarafından bu sayfalarda seslendirilen bir taraf tüm hipnotik görüngülerin aynı kökene sahip olduğunu savunur: Bu görüngüler, bir telkinden, hipnotize edilmiş kimsenin beynine bir dış etki vasıtasıyla yerleştirilmiş bir bilinçli fikirden doğarlar ve onun tarafından sanki spontane bir biçimde ortaya çıkmışçasına kabul edilirler. Karşıt görüştekilere göre ise, aksine, hipnotizmanın görüngülerinden en azından bazılarının mekanizması fizyolojik değişikliklere, yani, sinir sisteminin bilinçlilik ile işlemeyen diğer kısımlarının dahli ile vuku bulan uyarılabilirliğinin yer değişimlerine dayanır. Dolayısıyla, hipnotizmanın görüngülerinin fiziksel ve fizyolojik görüngülerinden bahsederler.

Bu tartışmanın esas konusu “*grand hypnotisme*”dir [majör hipnotizma] – hipnotize edilen histerik hastalarda Charcot tarafından betimlenen bir görüngü. Hipnotize edilen normal deneklerin aksine bu histerik hastaların hipnotizmanın her biri en âlâsından özgül fiziksel işaretler ile (büyük miktarda aşırı nöromüsküler uyarılma, uyurgezer kontraktürler vb.) ayrılmış üç aşamasını sergilediği söylenir.² Bu olgular bağlamında, yukarıda bahsedilen görüş farklılığının ne kadar büyük bir önem arz etmesi gerektiği pekâlâ anlaşılabilir. Telkin teorisinin destekçileri haklıysalar Salpêtriére’de gerçekleştirilen gözlemlerin hiçbir kıymeti yoktur; hakikaten de gözlem hataları hâline gelirler. Histerik hastaların hipnotizmasının kendisine has hiçbir özelliği olmayacak ve her hekim hipnotize ettiği hastada istediği belirtiyi üretmekte özgür olacaktır. Majör hipnotizma çalışmalarından, belirli türden müdahalelere

² [Majör hipnotizmanın bu üç aşamasına ilişkin bir açıklama kısa süre evvel Charcot tarafından Freud’un çevirdiği cildin XXII. Ders’inde sunulmuştur (Freud, 1886f, 275 vd.)]

bağlı olarak uyarılabilirlikteki hangi değişikliklerin histerik hastaların sinir sisteminde bir başkası ile takip edildiğini öğrenmemeli, yalnızca Charcot'nun deneylerinde hangi niyetleri (kendisinin de bilincinde olmadığı bir şekilde) deneklerine telkin ettiğini öğrenmeliyizdir – hipnoz ve histeri anlayışımız ile hiçbir alakası olmayan bir şey.

Bu görüşün ileriki çıkarımlarını ve geneli itibarıyla histerinin belirti biliminde hangi münasip açıklamaları vaat edebileceğini görmek kolaydır. Şayet hekimim telkini histerik hipnotizma görüngülerini tahrif edebiliyorsa, histeri belirti biliminin gözlemlerinin kalanına da müdahale edebilmiş olması pekâlâ olasıdır: Nevroz ile yalnızca telkin vesilesiyle bağlantılı olan ve sonuç olarak bir başka hekim histerik hastaların muayenesini gerçekleştirdiği an geçerliliğini kaybeden hüküm süren histerik atakları, felçleri, kontraktürleri vs. ortaya koymuş olabilir. Bu oldukça makul bir çıkarımdır ve esasında çoktan ileri sürülmüştür. Hückel (1888) histerik tarafından gerçekleştirilen ilk “*aktarımın*” (bedenin belirli bir bölgesindeki duyarlılığın ilişkili muadili diğer bölgeye aktarılması) ona belirli bir tarihsel durumda telkin edildiğine ve o zamandan bu yana hekimlerin sürekli olarak telkin yolu ile bu sözde fizyolojik belirtiyi yeniden ürettiğine yönelik inancını ifade eder.

Bu fikrin, en çok da histerik görüngülerin yasalara tâbî olduğu gerçeğini gözden kaçırmaya teşne kimseler arasında -bugün hâlâ Almanya’da yaygındır- kabul göreceğine ikna oldum. Bu noktada, telkindeki psişik etkeni ihmal etmenin büyük bir gözlemciyi nevrozun değişkenliği ve kolayca değişebilirliğinin (malleability) bir sonucu olarak bir klinik tipin yapay ve yanlış yaratımına sehven sevk edişinin mükemmel bir örneğine sahip olmalıyız.

Yine de histerinin belirti biliminin objektivitesini parça parça kanıtlamakta hiçbir güçlük yoktur. Binet ve Féré gibilerinin araştırmalarına istinaden Bernheim’in eleştirileri belki de tümüyle doğrulanır ve her durumda bu eleştiriler, histerinin ve hipnotizmanın her yeni incelemesinde telkin ögesini dışlama gereğinin daha da bilinçli olarak dikkate alınacağı gerçeğinde önemlerini göstereceklerdir. Fakat histerinin belirti biliminin esas noktaları hekimin telkininden kaynaklandıkları şüphesinden azadedir. Geçmiş zamanlar ve uzak yerlerden gelen, Charcot ve öğrencileri tarafından derlenen bildirimler, histerik atakların, histerojenik bölgelerin, anestezinin, felçlerin ve kontraktürlerin biricikliklerinin Charcot Salpêtriére’de majör nevrozların unutulmaz araştırmasını yürüttüğünde olduğu gibi her vakitte ve her yerde görünmüş olduğu konusunda şüpheye yer bırakmaz. Bilhassa kendisini histerik belirtilerin makul kökeni olarak ortaya koyan “*aktarım*”, şüphe götürmez şekilde

hakiki bir süreçtir. Etkiden yoksun histeri vakalarında gözleendiği şekliyle, bir kimse sıklıkla diğer açılardan tipik bir yarı-anestezinin bir organda ya da bir sınırdan kesildiği ve yine aynı kişilerde beden bu bölgesinin duyarlılığını duyarsız diğer bölgelerde korur iken karşılık gelen diğer kısmın anestezik hâle geldiği hastalar ile sıklıkla karşılaşır. Dahası, “*aktarım*” fizyolojik olarak anlaşılabilir bir görüngüdür. Almanya ve Fransa’da gerçekleştirilen incelemelerde gösterildiği üzere, yalnızca, bedenin simetrik kısımlarında normal olarak mevcut olan bir ilişkinin aşırılışmasıdır. Dolayısıyla, sağlıklı insanlarda da ilkel bir biçimde üretilebilir. Histerinin diğer pek çok duyarlılığa ilişkin belirtisinin kökeni de Urbantschitsch’in incelemelerinde pekâlâ gösterdiği üzere normal fizyolojik ilişkililerdedir. Bu önsöz, histerinin belirti biliminin ayrıntılı bir gerekçelendirmesinin yapılacağı yer değildir fakat onun esasında gerçek, objektif bir doğası olduğu ve gözlemcinin telkini ile tahrif edilemeyeceği ifadesini kabul edebiliriz. Bu, histerik tezahürlerin mekanizmasının psişik olduğuna ilişkin hiçbir inkârı ima etmez fakat bu, hekimin gerçekleştirdiği telkin değildir.

Histeride objektif ve fizyolojik olan görüngülerin varlığı bir kez olsun gösterildiğinde, artık histerik “majör” hipnotizmanın sunduğu görüngülerin araştırmacının gerçekleştirdiği telkinden türemediği ihtimâlden vazgeçmeye gerek kalmayacaktır. Bu göz önünde bulundurularak, bunların hakikaten vuku bulup bulmadığı, ileri araştırmalara bırakılmalıdır. Dolayısıyla, histerik hipnotizmanın üç aşamasının yeni deneklerde ve araştırmacı tarafından sürdürülen en titiz davranım söz konusu olduğunda açıkça ortaya konabileceğini kanıtlamak Salpêtriére okuluna kalmıştır ve hiç şüphesiz böylesi bir kanıt çok uzakta değildir. Nitekim, majör hipnotizmanın tanımını psişik olarak değerlendirilmelerine karşıt olmaya eğilimli olan belirtiler sunar. Uyuşukluk evresinde nöromüsküler uyarılabilirlikteki artıştan bahsediyorum. Uyuşukluk esnasında bir kas üzerindeki hafif baskının (bu yüzdeki bir kas yahut yaşam boyunca hiç kontrakte olmayan, kulaktaki üç dış kastan birisi de olsa) nasıl ilgili fasikülün tümünü tonik kontraktüre soktuğunu ya da yüzeydeki bir sinire baskının onun nihâî dağılımını nasıl ortaya çıkardığını gören herkes, kaçınılmaz olarak bu etkinin fizyolojik sebeplere ya da kastî egzersizlere atfedilmesi gerektiğini varsayacak ve tereddüt etmeden muhtemel bir sebep olarak kasıtsız telkini dışlayacaklardır. Zira telkin bilinçte içerilmemiş ya da ona sunulmamış hiçbir şeyi üretmez. Fakat bilincimiz bir hareketin yalnızca sonucunu bilebilir; tek tek kasların işleyişi ve tertibi ve onlar *ile* ilişkili olan sinirlerin anatomik dağılımı

hakkında hiçbir şey bilmemektedir. Yakın zamanda yayınlanacak bir çalışmada³ histerik felçlerin özelliklerinin bu gerçek ile ilişkili olduğunu ve histerinin hiçbir tekil kasın felcini, hiçbir çevresel felci ve merkezî bir doğadaki hiçbir yüz felcini içermemesinin sebebinin bu olduğunu ayrıntılarıyla göstereceğim. Dr. Bernheim, telkin yolu ile nöromusküler aşırı-uyarımın artırımını ihmal etmemeliydi; bu ihmal, onun üç evre karşısındaki argümanında ciddi bir boşluk yaratmaktadır.

Dolayısıyla, histerik majör hipnotizmaya dair her olayda fizyolojik görüngüler vuku bulur. Fakat sorunu kavrayışımız açısından, Dr. Bernheim'in haklı olarak ısrar ettiği üzere, daha büyük bir önem arz eden normal minör hipnotizmada – sürdürülen – her tezahür telkin yoluyla, psişik yollarla ortaya çıkmaktadır. Gözüken o ki hipnotik uyku bile telkinin bir sonucudur: Uyku, insanın normal telkin edilebilirliği sayesinde başlar zira Bernheim bir uyku beklentisi uyandırır. Fakat yine de hipnotik uykunun mekanizmasının farklıymış gibi gözüktüğü durumlar da vardır. Çok fazla hipnoz yapan bir kimse bazen, konuşma yoluyla güçlülükle uykuya dalmasına karşın şayet biraz olsun sabitlenirseler⁴ (fixate) bu işin kolaylaşacağı denekler olduğunu görecektir. Hakikaten de kimin hipnotize edilme eğilimi bulunmayan ve öncesinden hipnotizmaya dair kati suretle hiçbir fikri olmayan bir hastanın hipnotik uykuya dalışına ilişkin bir tecrübesi yoktur ki? Kadın bir hasta gözleri ya da boğazının muayene edilmesi maksadıyla yerine geçer. Ne hastanın ne de hekimin namına hiçbir uyku beklentisi yoktur. Fakat bir ışık huzmesi gözlerine vurur vurmaz uykuya dalar ve belki de hayatında ilk kez hipnotize olmuş olur. Bu noktada, elbette, her türlü bilinçli psişik bağlantı dışarıda bırakılmalıdır. Bernheim'in memnuniyetle hipnotizma ile mukayese ettiği bizim doğal uykumuz, benzeri bir şekilde davranır. Bir kural olarak telkin ile, zihinsel hazırlık ve beklenti ile uykuya dalarız. Fakat bazen bitkinliğin fizyolojik koşullarının bir sonucu olarak bizim katkımız olmadan vuku bulur. Aynı şekilde, çocuklar uyumaları için sallandığında ya da hayvanlar sabit bir pozisyonda tutularak hipnotize edildiklerinde, bu pek de psişik nedensellik meselesi olamaz. Böylelikle, Eulenburg'un *Realencyclopädie*'sinde Preyer ve Binswanger benimsenen pozisyona ulaşmış olduk; hipnotizmada hem psişik hem de fizyolojik görüngüler mevcuttur ve hipnotizmanın kendisi biri veya diğeri yoluyla ortaya

³ [Aslında bu çalışma ancak beş yıl sonra yayınlanmıştı: "[Organik ve Histerik Motor Felçler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma İçin Bazı Hususlar](#)" (1893c).]

⁴ [Bu kavram "sabit bir şekilde bir şeye bakmak" anlamına gelir (elbette aynı kelimenin psikanalitik kullanımı ile hiçbir ilişkisi yoktur). Hipnotik uygulamada sıklıkla kullanılır.]

çıkarılabilir. Hakikaten de şüphe götürmez bir şekilde Bernheim'in hipnotizmalara dair kendi tanımında telkinden bağımsız objektif bir etken vardır. Şayet böyle olmasaydı, Jendrassik'in (1886) makul bir şekilde ısrar ettiği üzere, hipnotizma her bir deneycinin şahsine istinaden farklı bir görünüm arz ederdi; hangi sebeple telkin edilebilirlikteki artışın belirli bir düzen izlediğini, niçin kas sisteminin değişmez bir biçimde yalnızca katalepsi yönünde etkilendiğini vesaire anlamak imkânsız olurdu.

Ne var ki hipnotik görüngüleri fizyolojik ve psişik olarak iki başlığa ayırmamızın bize olabildiğince tatmin edilmemiş hissettirdiği hususunda Bernheim ile hemfikir olmalıyız; en acilinden bu iki sınıf arasında bir bağlantı kurulması gerekmektedir. Hipnotizma ister bir ister diğer şekilde üretilsin, her zaman aynıdır ve aynı görünümleri gösterir. Histerinin belirti bilimi⁵, bu telkin mekanizması olmak zorunda olmasa da pek çok açıdan psişik bir mekanizmanın ipuçlarını vermektedir. Ve son olarak, telkin fizyolojik olaylar karşısında avantajlıdır zira işleyiş biçimi tartışma götürmez ve nispeten açık iken fizyolojik görüngülerin ardında yatması gereken sinirsel uyarılabilirliğin karşılıklı etkileri hususunda daha fazla bilgimiz bulunmamaktadır. Takip eden yorumlarda umuyorum ki hipnotizmanın psişik ve fizyolojik görüngüleri arasında arayışı içerisinde bulunduğumuz bağlantıya ilişkin kimi işaretler sunabilirim.

Bence “telkin” kelimesinin değişken ve muğlak kullanımı, bu karşıtlara gerçekte var olmayan aldatici bir keskinlik kazandırıyor. Neye meşru olarak “telkin” dediğimiz üzerinde düşünmeye değer. Hiç şüphesiz bu terimde bir çeşit psişik etki ima edilmektedir ve ben, telkini emir, bir bilgi ya da talimat vermek gibi diğer psişik etkilerden ayıran şeyin, telkin durumunda diğer kişinin beyinde kökenine ilişkin bir incelemenin gerçekleştirilmediği ve sanki beyinde kendiliğinden ortaya çıkmışçasına kabul edilen bir fikrin ortaya çıkışı olduğu görüşünü öne sürmek isterim. Bu türden bir telkinin klasik örneği, bir hekim hipnotize edilmiş deneğe “kolun ben onu nereye koyduysam orada kalmalı” dediğinde, bunun üzerine katalepsinin ortaya çıkışı yahut yine bir hekim hastanın kolunu düşüşünün ardından kaldırdığında ve bu şekilde onun hekimin kolunun kalkmasını istediğini anlamasını

⁵ Histeri ve hipnotizma arasındaki ilişkiler hiç şüphesiz çok yakındır lakin Meynert'in Viyana Tıp Cemiyeti önünde yaptığı gibi (1888), bir yaygın histerik atağı birkaç aşamalı hipnotik hâl olarak temsil etmeyi gereçlendirecek kadar yakın değildir. Hakikaten de bu makalede bu iki duruma dair bildiklerimiz hakkında genel bir kafa karışıklığı var gibi gözükür. Charcot'nun hipnotizmanın dört aşamasını ayrıştırdığı söyleniyor olsa da o yalnızca üç aşamayı belirtir ve dördüncü aşamadan, sözüm ona “uyuklama” (somnia) aşamasından, Meynert dışında hiç kimse bahsetmez. Diğer bir yandan Charcot histerik atağa dört aşama atfeder.

sağlayışıdır. Ancak sürecin mekanizmasının açıkça farklı olduğu diğer hâllerde de telkinden bahsediyoruz. Örneğin pek çok hipnotize edilmiş denekte katalepsi hiçbir emir verilmeden ortaya çıkar: Yukarı kaldırılan kol, kendi kendine öylece kalmaya devam eder yahut bir denek uykuya dalış pozisyonunu bir müdahale olmadıkça aynen sürdürür. Bernheim, duruşun kendisinin süreğenliğini telkin edişinden bahsederek bu sonuca da telkin der. Lâkin bu durumda, dış uyaran tarafından oynanan rol gözle görülür şekilde daha küçüktür ve duruşunu değiştirmesine yönelik herhangi bir itkiye karşıt olan deneğin fizyolojik hâlinin oynadığı rol ise diğer durumlarda olduğundan daha büyüktür. Doğrudan psişik ve dolaylı (fizyolojik) telkin arasındaki fark belki şimdiki örnek ile daha açıkça görülebilecektir. Şayet ben hipnotize olmuş bir deneğe “Sağ kolun felç oldu; onu hareket ettiremezsin” dersem, doğrudan psişik bir telkinde bulunuyor olurum. Bunun yerine Charcot deneğin koluna hafifçe vurur ya da ona şöyle söyler: “Şu çirkin surata bak! Vur ona!”, denek vurur ve [ve her iki durumda da] kolu felçli bir biçimde aşağıya düşer.⁶ Bu [son] iki olguda dış uyaran kolda ağırlı bir yorgunluk hissi üreterek başlar ve buna karşılık olarak, şayet bu durumda böylesi bir kullanım uygun ise, kendiliğinden ve hekimin herhangi bir müdahalesinden bağımsız olarak felç telkin edilmiştir. Bir başka deyişle, bu türden durumlarda söz konusu olan telkinden çok *ototelkinlerin* uyarımı meselesidir. Ve herkesin görebileceği üzere bunlar, hekimin iradesinden bağımsız olarak objektif bir etkeni içerirler ve sinir sisteminde sinirlenme ya da uyarılmanın çeşitli koşulları arasında bir bağlantıyı açığa çıkarırlar. Spontane histerik felçlerin üretimine yol açan bu türden ototelkinlerdir ve histeriyi biçimlendiren hekime yönelik telkin edilebilirlikten ziyade böylesi ototelkinlere eğilimdir; ilki hiçbir şekilde ikincisi ile paralel değilmiş gibi gözükür.

Bernheim’ın da geniş çaplı olarak böylesi dolaylı telkinler, yani, ototelkin uyarımları üzerinde çalıştığı gerçeğinde ısrarcı olma gereği hissetmiyorum. Mevcut cildin açılış sayfalarında tasvir edildiği üzere, onun uyutma işlemi esasen karma bir işlemdir: Telkin, esasında kendilerini yavaşça ototelkine açmakta olan kapıları zorlamaktadır.

Dış uyaran ile sonuç arasına yerleşen, deneğin kendi etkinliğinden doğan aracı bağlantıların bulunduğu dolaylı telkinler yine de psişik süreçlerdir. Ne var ki artık doğrudan telkine denk düşen bilinçliliğin berraklığına maruz kalmazlar. Çünkü dikkatimizi iç süreçlerden ziyade dış algılara yöneltmeye çok daha alışmışız. Dolaylı telkinler ya da

⁶ Charcot (1887-8) [7. Ders, 1. Örnek ve 18. Ders, 1. Örnek].

ototelkinler aynı şekilde fizyolojik ya da psişik görüngüler olarak tarif edilebilirler ve “telkin” terimi çağrışım yasalarına bağlı olarak psişik hâllerin karşılıklı uyarılmaları ile aynı anlama sahiptir. Gözleri kapatmak, onun en düzenli eşlikçilerinden birisi olması sebebiyle uyku kavramıyla ilişkili olduğundan, uykuya yol açar; uyku tezahürlerinin bir kısmı, görüngüyü bir bütün olarak oluşturan diğer tezahürleri telkin eder. Bu bağlantı hekimin tesadüfî eyleminde değil, sinir sisteminin doğasında yatar; beynin ilgili kısımlarındaki uyarılabilirlikteki değişikliklerde, vazomotor merkezlerindeki sinirlenmede vesaire temellenmez ise vuku bulamaz ve hem psikolojik hem de fizyolojik bir yön sunar. Sinir sisteminin hâllerinin her ara bağlantısına ilişkin olguda olduğu gibi, bu da [uyarımın] farklı bir yöndeki geçişini sağlar. Uyku fikri, gözlerde ve kaslarda yorgunluk hissine ve vazomotor sinir merkezlerinin buna tekabül eden hâllerine yol açabilir yahut, diğer bir yandan, kas aygıtının durumu ya da vazomotor sinirlerdeki bir etki, kendiliğinden, uyuyan bir kimsenin uyanmasına vesaire yol açabilir. Onun yalnızca psikolojik yanını hesaba katmanın, hipnotizma görüngüsünün tüm sorumluluğunu vasküler sinirlenmeye atfetmek gibi tek yanlı bir görüş olacağı söylenebilir.

Bu, hipnotizmanın psişik ve fizyolojik görüngüleri arasındaki karşıtlığı nasıl etkiler? Telkin ile hekim tarafından uygulanan ve onun istediği semptomatolojiyi hipnotize edilen denekte ortaya çıkarabileceği doğrudan bir psişik etki anlaşıldığı müddetçe, bunun bir anlamı vardı. Lâkin, telkinin dahi ancak hipnotize edilmiş sinir sistemindeki işlevsel biricikliklere dayanan tezahürler toplamını serbest bıraktığı ve sinir sisteminin telkin edilebilirlik dışındaki özelliklerinin de kendisini hissettirdiği anlaşıldığında, bu anlam ortadan kalkar. Hipnotizmanın tüm görüngülerinin *herhangi bir noktada* psişik alandan geçmesi gerekip gerekmediği sorusu hâlâ sorulabilir; diğer bir deyişle – zira bu sorunun başka bir anlamı olamaz – hipnotizmada vuku bulan uyarılabilirlikteki değişiklikler, değişmez bir biçimde, yalnızca serebral korteks bölgesini mi etkilemektedir? Soruyu bu başka biçimde sorarak, cevabına karar vermiş gibiyiz. Burada yapıldığı gibi serebral korteks ile sinir sisteminin geriye kalan kısmı arasında karşıtlığa gidilmesinin hiçbir gerekçesi yoktur; beynin diğer kısımlarının uyarılabilirliğinde hatırı sayılır değişiklikler olmadan serebral kortekste bu kadar önemli bir işlevsel değişikliğin meydana gelmesi olası değildir. Bizi psişik bir süreci fizyolojik olandan, serebral kortekste vuku bulan bir eylemi korteks-altı maddede vuku bulandan kesin olarak ayırabilmeye muktedir kılan hiçbir kritere sahip değiliz. Zira “bilinç”, artık o her ne ise ne serebral kortekste her bir etkinlik ile ne de onun etkinliklerinden herhangi birisiyle sürekli

olarak ilişkilidir. O, sinir sistemindeki herhangi bir bölgeye bağlı olan bir şey değildir.⁷ Dolayısıyla bana öyle geliyor ki soru, hipnotizmanın bu genel biçim dahilinde kabul edilemeyecek psişik ya da fizyolojik görüngüler sergileyip sergilemediğine ve her bir görüngüye ilişkin kararın, özgül bir araştırmaya bağlı olup olmadığına ilişkindir.

Bu bağlamda, Bernheim'in eserinin bir yandan hipnotizma alanının dışına çıktığını, diğer yandan ise meselesinin bir kısmını hesaba katmadığını söylemekte haklı hissediyorum. Fakat artık Bernheim'in Alman okurlarının da onun hipnotizmayı telkinin bakış açısından tasvir etmek ile ne kadar yol gösterici ve önemli bir katkı sunmuş olduğunu takdir edebilme imkânına sahip oldukları umut edilebilir.

Viyana, *Ağustos* 1888

⁷ [Bu bağlamda, Freud tarafından Bernheim'in kitabının çevirisine eleştiri maksadıyla eklenmiş olan bir dipnottan bahsetmek yerinde olacaktır (s. 116): "Bir yürütücü eylem bilinçli olarak başlar ve sonrasında bilinçdışı olarak devam ederse sinir sistemindeki yerini değiştireceğini varsaymak bana haksız ve lüzumsuz geliyor. Aksine, beynin ilgili kısmı muhtemelen dikkat kotasının (ya da bilinçliliğin) değişen miktarlarında iş görebilmektedir." - Breuer'in *Histeri Üzerine Çalışmalar*'a teorik katkısının 5. Kısım'ındaki bir yorum ile karşılaştırınız, *Standard Ed.*, 2, 228. Freud'un kendisi de söz konusu metindeki iddiayı "Bilinçdışı" (1915e) üzerine metapsikolojik makalesinin II. Kısım'ında tekrarlamıştır, *Standard Ed.*, 14, 174.]

Ek: İkinci Almanca Baskıya Önsöz (1896)

Bu kitabın ilk baskısı, onun çevirmeninin bugün artık yeniden basılması lüzumsuz hâle gelmiş bir önsözünü içeriyordu. O vakitler Bernheim'in *Suggestion*'unun çevirisini karşılayan bilimsel durum bugün temelden değişmiştir. Hipnotik görüngülerin gerçekliğinden şüphe sessizliğe bürünmüştür; bu görüngü alanını önemli gören ve ciddi bir muhakemeyi hak ettiğini düşünen nöropatologların kaçınılmaz yazgısı olan yasaklama sona erdi. O zamandan bu yana, bilimsel hipnotizma davasını mukayese kabul etmeyecek kadar ikna edici ve etkili bir biçimde savunan bu kitabın değeri biraz olsun azalmadı.

Nancyli hekimin bu temel eserini Alman okuyucular için bir kez daha erişilebilir kılmak ihtiyacı hasıl olduğunda, yazar ile mutabakata vararak editör ve yayıncı yalnızca vaka öyküleri ve tedavi raporları ile onu kısaltmaya karar verdi.⁸ Bernheim'in eserinin kuvvetinin bu çıkartılan parçalarda yatmadığı gerçeğini kendilerinden gizleyemezlerdi. Akabinde, Bay Dr. M. Kahane bu satırların yazarından yeni baskıyı gözden geçirme görevini devralmak nezaketini gösterdi ve onu en yeni Fransızca baskı ile uyumlu hâle getirdi. Çevirmen, ilk baskının önsözünün içeriğinden bugün de en az o günkü kadar bağlı olduğu yalnızca bir düşünceyi tekrar etmekten memnuniyet duyacaktır. Onun Bernheim'in açıklamalarında tamamıyla gözden kaçırdığı şey, "telkinin" (ya da daha doğru bir ifade ile telkinin yerine getirilişi) ortaya çıkmadan evvel özgül koşulları gereksinen *patolojik* bir psişik görüngü oluşudur. Bu görüşün telkinin sıklığı ya da kolaylığı yahut onun gündelik yaşamda oynadığı büyük rol sebebiyle sarsılmasına hacet yoktur. Bernheim'in kitabında bu sonraki durumların gerçekler olarak ortaya konuluşu öylesine büyük bir yer kaplar ki o, insanlar arasında psişik etkinin normal yöntemlerinin ne zaman ve ne için telkin ile değiştirilmesi gerektiğine ilişkin psikolojik problemi gündeme getirmeyi ihmal eder. Ve tüm hipnotizma görüngülerini telkin ile açıklarken telkinin kendisi tümünden açıklanmamış ve açıklanmaya gerek duymadığının gösterimi ile gizlenmiş olarak kalır. Hiç şüphesiz bu boşluk, telkinin psikolojik teorisinin arayışında olan ve Forel'i takip eden tüm araştırmacılar tarafından gözlenmiştir.

Dr. Sigm. Freud

Viyana, *Haziran* 1896.

⁸ [Aslında bu kitabın neredeyse yarısı ediyordu ve "Not'tan" öğrendiğimize göre atlanan bu kısım ilk baskıda Freud tarafından değil von Springer tarafından çevrilmiştir.]

Ölümün İzdüşümü Olarak Kastrasyon

Tarık Cemre Ağsar

“Sizler ki akıllı kişilersiniz,
bu garip dizelerin bir tül gerisinde
gizlediği benzetmeyi anlayabilirsiniz.”
Cehennem 9/61

“Dinlemesini bilen, anlamayı da bilmeli.”
Cehennem 15/99

Alınlık

Bir yazarın eserine katabileceği her şey “kendisiyle” ilişiktir. Bunun mümkünlüğü nasıl kılınmaktadır? Makale, deneme yahut bir derleme olsun, yazarın ele aldığı her şey kendi okumasından -süzgecinden- geçer. Bu sebeple geriye kalan her şey artık yazarın değil, metni çalışan okuyucunundur. Ancak sanıldığığın aksine bu durum kolay değil, en zor şeydir. Daha evvelinde ele aldığımız bir çalışmada¹ buna üstün körü değinmiştik. Bu çalışmada Dante'nin *İlahi Komedya* adlı eserini odak/adak² olarak birçok sorumuza, meramımıza yanıt arayacağız. Bu yanıt arama gayesi kimi okur için keyif verici bir olay iken kimi okur içinse “yazılmış bir metin” olmaktan öte bir şey olmayacaktır.

Dante Alighieri'nin biyografik bir çalışmasını derlemek gibi bir gayemiz yok. Bu konuda yetkin olmamakla beraber, bunun gerekliliğine dair şüphelerimiz var. Bunlardan ilki yazara dair bildiklerimiz, diğeri ise maksadımız. Eser odaklı çalışmalar, okumamıza dair kanıtlar sunmak için çarpıttığımız sahici şeylerdir. Bu çarpıtmanın gerekliliği ise kanıtlara başvuran yazara aittir. Ve bu ayrı bir tartışma konusudur. Sahici derken kastımız ise ne gerçeği iddia etmek ne de farazi bir alan açıp o alanda at koşturmaktır. Kastımız,

¹ “Dil duraksayan değil aksine sürekliliği olandır.” Dilin bu yapısal işlevi sürekli üretim halindedir (Ağsar, 2020).

² Adak kelimesinin tercih edilme sebebi söylemimizi bir yere serme niyetimizdir. Peki bu söylem burada nereye denk düşer? Tam olarak serdiğimiz yere. Öyle bir çalışma yürütülmeliyiz ki hem hakkını vermiş olalım hem de hakkını yazarında saklı tutalım.

düşüncelerimizi dile getirmektir yahut başka bir söylemle ifade etmek gerekirse; kelamımızı *okunabilir* kılmaktır.

Girizgâh

Cehennem (Alighieri, 2017)³ 1/1 “Yaşam yolumuzun ortasında/karanlık bir ormanda” şeklinde başlar. Bu yarısı olan yaşam yolu, eser için gebe konumundadır. İki türlü okuyabiliriz; ilki kendisine toplam olarak pey biçtiği yaşın yarısı, diğeri ise birazdan dahil olacağı -ancak bir yaşayan olarak- yolun kasti. Her iki durumda da işaretler bizi ölümle ilişik bir konuma sürükleyecektir. Şöyle düşünürsek -ki düşünmeliyiz- yaşıyor olmanın vurgusu ölümü akılda tuttukça kıymetlidir. Lacan’ın 1975’te verdiği Louvain Konferansı’nı⁴ anımsayalım;

“Ölüm, inanç alanına aittir. Öleceğinize inanma konusunda haklısınız. Bu, sizi ayakta tutar. Eğer buna inanmasaydınız, sahip olduğunuz hayata katlanabilir miydiniz? Ölümle hayatın biteceği kesinliğine güçlüce bel bağlamazsak, tüm bunlara nasıl katlanabilirdiniz? Yine de sadece inanç eylemidir bu. Ve bunun en kötü yanı, bundan emin olamamanız.”

Ölümün ait olduğu inanç alanını farklı perspektiflerden okumak mümkün. Bunlardan ilki Epikürosçu bir bakış açısıyla ölüm ile yaşamın asla sırt sırta verememesidir. Eğer biri mevcutsa diğeri orada değildir. Bu söylemin kökenine maalesef mevcut çalışmalarımızın yetersizliğinden dolayı inemiyoruz. Ancak bizi bu çalışma kapsamında bu kökene inmekten alıkoyan başka bir mesele ise Dante’nin bu görüşe yatkın bir felsefesinin olmayışındandır. İlahi Komedyâ’nın Cehennem 10/13. dizesi⁵, “Epiküros’la onun yolunu izleyenlerin/ruhun da vücuda öldüğü söyleyenlerin/mezarları şu köşede.” şeklindedir. Dante’nin ruh ve beden anlayışında ölümün yeri kati suretle bedenle ilişiktir. Ancak unutmamamız gereken bir şey vardır; ahir zamanın sonunda ruhlar, *öli* bedenlerine *dönecek* ve tekrar dirilecektir. Dante, Cehennem 13/103’te “kalıplara” dönmekten bahseder. Yani yeryüzüne geri dönen ruh

³ Çalışma boyunca Oğlak Yayınları’ndan çıkan Rekin Teksoy’un çevirisini kullanacağız. Okuyucuyu yormamak adına çalışma boyunca başka bir kaynağa başvurulmadıkça kaynağımızı metin içi belirtmeyeceğiz.

⁴ Françoise Wolff’un 1972 yılında çektiği Jacques Lacan Parle adlı belgeseli Ümid Gurbanov Youtube sayfası için Matthias Kyska ve Onur Alptekin tarafından Jacques Lacan Konuşuyor ismiyle Türkçeleştirilmiştir. <https://youtu.be/IZiOPNkb3jo> (Erişim tarihi: 23.05.2021)

⁵ Çalışmamıza buradan itibaren “dize” vurgusunu eklemeyi devam edeceğiz.

bedenine/kalıplarına dönecektir, ancak onları (bedenleri) *gıymeyecektir*. Bu sebeple “ölü” vurgusu yerindedir. Ayrıca Dante’nin “asıl ölüm” olarak nitelendirdiği ikinci bir ölüm⁶ de mevcuttur. Rekin Teksoy’un düştüğü dipnot⁷, “Ruhun ölümü; asıl ölüm” şeklindedir. Ve Kutsal Kitap Vahiy 20/6’ya gönderme yapar. Vahiy bölümüne bakmadan evvel ilk aklımıza gelebilecek iki soruyu yazılı olarak kaydetmemiz gerekir. Bahsedilen *asıl ölüm* ruhun tümünden yok oluşu mudur yoksa sonsuz ıstıraba⁸ maruz kalması mıdır? Kutsal Kitap (2018), “İlk dirilişte payı olan mutludur, kutsaldır. İkinci ölümün onlara etkisi yoktur.” alıntısı ile vurgulamak istediğimiz şey Rekin Teksoy’un dipnotundan ilk çağrıştırdığımızla çelişmektedir. “Etkisi yoktur” ile kastedilen onların hali hazırda zaten sonsuz ıstırap içinde olmalarıdır. Ayrıca bir başka kanıtımızsa, Cehennem 6/94 ila 112 arasındadır; Vergilius, Dante’nin ahir zaman sonrası, ruhların çektikleri ıstırapların sonuçlarına dair meramına cevap verir: “Bildiklerini düşünsene/bir nesnenin kusurları eksildikçe/aldığı tat da duyduğu acı da artar, bilim böyle der.” Buradan anlıyoruz ki asıl ölüm ile kastedilen mutlak bir yok oluş değildir. Aksi halde bahsettiği durumu başka türlü izah edemezdik. Son kanıtımız ise yukarıda izah ettiklerimizle beraber Sevinç Elpida Kara’nın (Alighieri, 2020) Cehennem 1/115’e düştüğü dipnot⁹ bizi *asıl ölümün* ilk çağrışımından tümünden uzaklaştırır.

Lacan’dan yaptığımız alıntıya dönmeden evvel okuyucuya bir detayı daha bildirmeliyiz. Dante yolculuğu boyunca ruhunu bedeninde taşımaktadır; yani ölümler diyarına ölmeden ayak basmıştır. Bu tezat ilgi çekicidir zira aynı ilgiyi metin boyunca yazar bize hissettirir;

“(Kharon) Ey orada duran canlı ruh/git bunların yanından, ölü bunların hepsi.” Cehennem 3/88

“(Vergilius) Ayrıcalıklı konumlarının nedeni/senin dünyanda hala/yankılanmakta olan ünleri.” Cehennem 4/76

⁶ “umutsuz çılgınlıkla işiteceksin/acıdan kıvranan eski ruhlar göreceksin/ikinci ölümüne bağırırken” Cehennem 1/115

⁷ Cehennem 1/115

⁸ Bu dipnotu düşmekle kendimi mükellef kılıyorum zira eser boyunca bazı ölümlerin kendi günahlarıyla ilişkili olarak ölüp tekrar dirildiğine şahit olacağız. O halde bu sonsuz ıstırap, *asıl ölüm* olarak okunabilir.

⁹ “...*ikinci ölüm* ise ruhun müebbet mahkumiyeti ve çektiği cezalardır.”

“Bunları anlatırken ruhlardan biri/öteki ağlıyordu; hali öyle dokundu ki/kendimden geçtim, ölüyordum sanki/yere düştüm, ölü bir beden gibi.”
Cehennem 5/139

“(Bir ruh) ‘Zamanı gelmeden buraya gelen sen de kimsin?’ dedi.” Cehennem
8/33

“(Toscanalı bir ruh) Boğazı oynadığına göre, şuradaki canlı/ölüseler eğer, nasıl edinmişler/ağır cüppe giymeme ayrıcalığını?” Cehennem 23/88

“(Bertrand de Born) Sen ki, ölüleri görmeye/gelmişsin canlı canlı/bak bakalım benden çok acı çeken var mı?” Cehennem 28/130

İlgi çekici bir diğer durum ise Dante’nin Cehennem 1/11’de “...öyle uykum gelmişti ki” söylemiyle yaptığı vurgudur. Dante yalnızca bedeninin ölümü ile geçilebilecek Cehennem’e bedeni ölmeden ilerleyecektir. Ölümsüz olmadığını vurgulamak için sık sık uykuya başvurur; Cehennem 3/136 “Uykuya dalar gibi, yerde buldum kendimi”. Burada mutlak bir şey vardır o da ölümün elzemliğidir. Tüm bunların bir *riya* olabileceği şüphesi ise başka bir çalışmanın konusudur. Ancak bedeni ölmeden gerçekleşen bu yolculuk Dante için kasvetlidir ve sık sık okuyucuya durumunu -duygularını ve düşüncelerini- belirtir. Lakin ilgilendiğimiz şey bunun ötesindedir. Lacan’dan yaptığımız alıntıyı tekrar anımsayalım; ölümün inanç alanına ait olması ne anlama gelebilir? İlahi Komediya üzerinden yürüttüğümüz bu soruşturma; kaygı ile ölümü bir arada okumamız için bizlere fırsat verir. Lacan (2014)’ın *Anxiety*’e seminerinde kaygı ile hesaplaşması tam olarak burada bizler için kıymetlidir. Bahis duygulanım olduğunda şüphenin ötesinde bizi yanıltmayacak tek duygulanımın *kaygı* olduğunu söylerken bastığı yeri bizler ölümün alanı olarak okuyacağız. Ölümün evrensel geçerliliği tüm şüphelerin ötesinde *kati suretle* bizleri yanıltmayacaktır. Ölü ölüdür. Son olarak bu bağlamda düşünürsek, Louvain Konferansı’ndan yaptığımız alıntıda öznenin, ölümün mutlaklığına bel bağlayarak hayatını *katlanabilir* kılmasında başvurduğu tek hakiki duygulanımın kaygı olması olağandır. Yukarıda yalnızca üstüne bastığımız uçsuz verimli topraklara daha derinlemesine girmeden evvel bir başka konuyu soruşturmamıza dahil edeceğiz. Ölümün izdüşümü olarak: *kastrasyon*.

Kastrasyon

Freud (2020a)'un Küçük Hans olgu öyküsü çalışıldıkça “yeni okumalara” gebe kalan bir metindir. Bu okumalardan elimizde kalanlar ise hem *teorimize* hem *pratiğimize*¹⁰ yansır. Freud'un 1909'da yayınladığı bu olgu öyküsü kaygı ile kastrasyonun ilişkine dair pek çok şey söyler. Gerek kaygı gerekse fobi olsun semptomun kaynağına dair bir izdüşümü yakalayabiliriz (Hekimoğlu & Bilik, 2020). Freud (2020a) kaygıdan kaçınmanın yolu olarak fobiyi öne sürer, kaygıyı ise kastrasyon tehlikesiyle birlikte okur. Analizin burada yetkin olduğu yer ise ‘bastırılan’ çatışmanın kastrasyon yarattığını düşünmesidir. Lakin “Ketlemeler, Semptom ve Kaygı” metninde ise bunun tersi bir mekanizmayı ele alarak kaygının bastırmaya yol açabileceğini söyler (Freud, 2016). Ancak bizim ilgilendiğimiz alan bastırma ve kaygı arasındaki ilişkiden ziyade Freud'un Hans'ın kaygısına dair söylediği kastrasyon tehdididir. Ancak bunun ötesinde Hans'ın babası ile olan diyalogu pek önemlidir. Babasının ötesinde Sigmund Freud vardır ve Hans bunu bilmektedir. Bir diyalogunda kendi lafını keserek, “Memnunum biliyor musun, profesöre yazacağım da hep çok memnun oluyorum.” nezaketini sunar. Hans'ın bildiğine dair bilgimizi kesinleştirmek adına bir örnek daha verelim. Korkusuna dair soruşturma yürütülürken babasına, (ben) bilmiyorum yanıtını verir ancak cümlesine ‘ama’ ile devam edip (Freud'un) bilebileceğini¹¹ söyler; cümlenin devamında ise “... (babasına) sence bilir mi?” diye yanıtını bildiği soruyu verir. Hans'ın bulunduğu duruma tekrardan bakarsak, annenin sonsuz bir arzusunun olduğunu, ancak bir yandan tehditkâr iken, diğer yandan babanın yetersizliğine dair fantezisinin mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Bu yetersizlik önemlidir çünkü Hans'ın kaygısına dair izleri burada görebiliriz. Lacan (2014)'ın Hans'a dair yaptığı analiz kritiktir. Ona göre Hans'ı kaygılandıran kastrasyon tehditi değil, -babanın yetersizliğinden dolayı- kastre edilememe tehdittir. Annenin sonsuz arzusu karşısında nasıl bir pozisyon alacağını kestiremeyen Hans, yaşadığı çatışmaya fobi ile yanıt verecektir. Freud (2020a), Hans'ın fantezi olarak babanın evden/haneden gidişini babanın ölümü ile okumuştur. Babanın

¹⁰ Bu iki ayrım önemlidir. Zira çalışmaları yalnızca teori boyutunda bırakmak pratikten kaçmanın hoş bir yoludur. Ancak nahoş olan ise teori etrafında tekrar ve tekrar dönüp dolaşmaktır. Bunun sebebi ise yalnızca yazarın klinik çalışmalarıyla metnin sınırlı kalmasıdır. Klinikte *direnç* olarak adlandırabileceğimiz bu paradoks nedense yalnızca teorinin etrafında dönüp dolaşanlara ‘olması gereken’ hissiyatı verir.

¹¹ Freud'un (2020a) “Profesörün bildiği bir şey varsa o da, Hans'ın yüklü arabalarla oynamaya niyetlendiği bu oyunun henüz hiç dile getirmediği başka bir arzuyla simgesel bir ikame ilişkisine gireceğidir.” yanıtı ise manidardır ancak çalışmamıza dahil etmeyeceğiz.

ölümü/öldürülen baba/ölmüş baba/ölu baba yasaklarını/arzusunu doğrudan kastrasyon ile baş başa bırakmaz mı? Freud (2020b)'un Darwin'in hipotezinden yola çıkarak yaptığı okumayı anımsayalım; sürgün edilen kardeşler babanın/despot babanın/şefin yasasını onu öldürerek içselleştirmişlerdir. Baba ölmüştür ancak bildirdiği yasa ortadan kalkmış yahut namevcudiyet değildir, aksine evlatlar/kardeşler tarafından yenilip sindirilmiştir. Dante'yi düşünelim, ilkin ona eşlik edecek bir usta/rehber daha sonra ise cennetten bir ruh/rehber mevcuttur. Bu hikâyede tek kadının Beatrice olması manidardır ama onu 'anne' olarak speküle etmemiz yersizdir. Çalışmamız boyunca buna dair kanıtlar maalesef elde edemedik ancak başka yazarların şüphesine yol açabilecek birkaç söylem mevcuttur. Bunların ortak teması ise Beatrice'n annevari bir söyleme yatkın olmasıdır (Alighieri, 2017). Ancak bizim çalışmamız maalesef burayı kapsamamaktadır.

Dante'nin Vergilius'a dair düşünceleri Cehennem 1/79'da: "Yoksa Vergilius musun sen, konuşunca/ağzından ırmaklar çağlayan?"/diye yanıt verdim, alnımda *utancım*¹²/ Ey beni yazdıklarının peşinde koşturan/emeğimi, sevgimi coşturan/bütün ozanların onuru, önderi/Ustamsın, kalemimsin/bana onurlar katan/o güzel biçemi veren sensin" komedyasına nakşeder. Bizler için ilgi çekici durum ise rehber olarak Vergilius tercihidir. Vergilius tıpkı metnin yazarı gibi ozandır. Dante Alighieri kendisini Homeros, Horatius; Ovidius, Lucanus ve son olarak usta diye hitap ettiği Vergilius ile bir tutar (Borges, 2016). Cehennem 4/80, "Saygılar sunarım yüce ozana/bizden ayrılan gölgesi geri geldi/.../İyi yürekli usta¹³ söze girdi/Elinde kılıcı ötekilerin önünde/krallar gibi yürüyene/iyi bak: ozanlar ozanı Homeros/ardından gelen taşlamacı Horatius/üçüncüsü Ovidius, sonuncusu Lucanus/Az önceki sesin dedikleri/her biri hak ettiği için benim gibi/yerinde davranıyor, *yüceltiyorlar*¹⁴ beni". Dante'nin konumu için Vergilius'un söylemi sürekli "yeni" şeyler üretir ancak bu yeni olan yalnızca Dante içindir. Vergilius rehberdir, ayrıca Dante'ye koruyuculuk yapan ilahi bir varlıktır. Dante henüz ilk ölüme vakıf olmadığından Cehennem onun için tekinsizdir/yersizdir/namevcut bir yerdir. İlk ölüme vakıf olmasa da ruhunun kaderini tayin eder, Cehennem 15/53'te Dante'nin "evime" diyerek vurguladığı yer Cennet'tir. Bize verilen kanıtlardan yola çıkarak düşünürsek, Dante için kastrasyon *ölememesidir*. İlk ölümü henüz gerçekleşmediği için sık sık düştüğü dehşeti ve korkuyu bize bildirir. Ancak Vergilius'un

¹² Vurgu bize ait.

¹³ İyi yürekli usta: Vergilius

¹⁴ Vurgu bize ait.

konumu “yetersizdir”, usta/rehber olsa da Vergilius’un ötesinde tıpkı Hans gibi Dante’de bilmediklerini *muhakkak* bilen varlığını bilir. Ayrıca Vergilius bir kere de olsa kandırılmış¹⁵ yolu kaybetmiştir.

Ölümün Alanı

Cehennem üzerine yazılan kantolara baktığımızda ruhların ıstırabını görürüz. Vergilius (Cehennem 4/19)’un, “Tanrı’nın verdiği cezaya acıtmaktan/daha büyük suç mu olur?” yanıtından yola çıkarak söyleyebiliriz ki, Cehennem’de bulunan ruhların orada olma sebepleri kendi *günahlarıdır*. Cehennemin düzeni de günaha göre şekil almıştır. Cehennemin *kapısından* itibaren aşağıya inildikçe konivari bir yapıyla karşılaşırız. Cehennemin katları günahın ekonomisinden ziyade yasanın söylemine/emirlerine göre yapılanmaktadır. Söylediklerimizi açacağız.

Palvus’un Romalılar 7/7’de açtığı tartışma, günah ve yasanın diyalektik içinde olmadığı yönündedir. Birinin diğerini gösterdiği doğrudur ancak tersi bizi yanılgıya düşürür. Günah *yasayı* işaret etmez, *yasa günahı* işaret eder. Böylelikle günahın ne olduğuna dair bilgimiz bizlere yasa tarafından bildirilmiştir. Romalılar 7/8’deyse günahın ölümünü Kutsal Yasa’nın namevcudiyetine bağlar (Kutsal Kitap, 2018). Günah “Das Ding” e *yaklaşmaktır*¹⁶. Bu yakınlık sürekli bir üretim yapar ancak bu üretim doğrudan veya dolaylı yoldan hazzı hizmet eder. Bu yakınlaşmadan dolayı ortaya çıkan kaygı, haz ile mutabıktır. Özne için bu durum kaotik değildir. Çalışmamızın en çarpıcı iddiası burasıdır. Bunun sebebi ise bu yaklaşımın sürekliliğinden dolayıdır. Sürekli olmasının sebebi ise atfedilen nesnenin sonsuz gösterenlerden¹⁷ oluşmasıdır. Yasa’nın yasak kıldığı *şeyler* sınırlı ya da kısıtlı değildir. Sadece emrin kendisi vardır ancak bir yanılgıya düşmemeliyiz; kastettiğimiz dürtünün dinamik olduğu değildir. Yasak ile alınan hazzın dinamik oluşudur. Burayı daha okunabilir kılmak adına yukarıda ele aldığımız çocuk-anne ilişkine ekleme yapmalıyız:

“Çocuk annesinin ilgisinin yegâne nesnesi olmak ister ama annenin arzusu hemen her zaman çocuğun ötesine uzanır: Onun arzusunda daima

¹⁵ “Başımı eğen rehberim bir süre öyle kaldı/sonra: ‘Burada günahkarları şişleyen kişi/yalan söylemiş demek ki bize’ dedi.” Cehennem 23/139

¹⁶ Örtüşme, üst üste gelme yahut yerine geçme yerine *yakınlık* üzerinden yaptığımız okuma şahsıma değil Psikanalist Mehmet Mansur’a aittir.

¹⁷ Öyle bir şey düşünelim ki “Aradığım tam olarak (alternatifi olmayan) buydu!” diyebilirsiniz.

çocuktan, onun kontrolünden kaçan bir şey vardır. Çocuğun arzusu ile anneninki arasındaki katı bir özdeşlik sürdürülemez; annenin arzusunun çocuğunkinden bağımsız oluşu ikisi arasında bir eksik, bir boşluk yaratır; bu eksik çocuğun akıl sır erdiremediği eşsiz bir biçimde çalışan annenin arzusudur” (Fink, 2020).

Cehennem 5/31’de *burgaç* bu vazifeyi görür. Ruhları öfkeyle sürükler, döndürür; silkeler ve savurur. Cehennem 5/36’dan yola çıkarsak ruhların yasanın bu arzusuna hala *akıl sır erdiremediğini* bilebiliriz: “Tanrı’nın adaletine sövülüyordu burada.”

Çalışmamıza odak/adak olarak aldığımız eserin çerçevesinden değerlendirmemize devam edersek, *günahın* sürekliliği ya da süreksizliğinin dışında sonuçları ancak ölümün alanında *karşılık*¹⁸ bulur. Bu sebeple burada bulunan ruhlar hem kendi eylemlerinden dolayı hem de yasa var olduğu için, yani günahı var eden yasa vesilesiyle buradadırlar. Pavlus’un tartışmasını anımsayalım; günahı var eden yasa idi.

Ölümün alanında bulunan ruhlar *ikinci ölümle* kastre olmuşlardır. Ancak bu hala hipotezimizle çelişecek bir söylem değildir. Zira Dante’nin *ilk ölümü* gerçekleşmediği için kastre olduğunu söylemiştik. Şimdi elimizde iki durum var: *ikinci ölümleriyle* kastre olan günahkâr ruhlar, *ilk ölümü* gerçekleşmediği için kastre olan Dante. O halde ölümün alanı için şunları söylersek, her iki durumu işaret eden şey bizi kastrasyonun *gerekliliğine* götürmez mi?

Çıkış

Bir durum daha var ki temas etmeden yahut ayağımızı oraya basmadan çalışmamızdan çıkış yapalım. Günahkâr olmasalar da vaftiz olmadıkları için Cehennem’in Limbus katında bulunan ruhları anımsayalım. Cehennem 4/31;

¹⁸ Vurguladığımız “karşılık” kelimesi riskli bir kelimedir. Okuyucunun aklına doğrudan “vicdan” gelecektir. Ancak bu hudutta gelen çağrışımlarımızı başka çalışmalara saklamak zorundayız. Çalışmamızı maalesef odak/adak olarak seçtiğimiz komediya ile sınırlı tutacağız. Bunun gerekliği işin içinden çıkamayacak olmamız değil, fazlasının büyük eserlere gebe olabileceğindedir. Zira hemfikiriz ki günahı var eden yasayı bizler içselleştirmişizdir. Bu şu demek oluyor, eğer günahın karşılığı ölümün ötesinde ise ölümün ötesindeki karşılığı kabul ederek günah işliyoruz. O halde ölümün ötesinde bizi bekleyen şeyin *ceza* manası anlamsız kalıyor. Ayrıca günümüz psikopatolojilerinde içsel hesaplaşmaları sık sık işitiriz. Günahın izahı yaparken ele alış şeklimiz gayet semptomun tasvirine uygun şekildedir. Bu kapsamda yas ve melankoli kliniğini düşünebiliriz. Getirilebilecek itirazlar kıymetlidir ve üstüne tekrar tekrar çalışılmalıdır. Bizler ise gelebilecek itirazın başka bir şekilde ifade edilmesine gelebilecek itiraz olarak bu metni yazıyor olabiliriz.

“İyi yürekli usta dedi ki/Niçin sormuyorsun gördüğün ruhların sahiplerini? /Gitmeden daha ileri, bil ki bunlar günahkâr değil/erdemleri var, ama yeterli değil/çünkü senin inancının da giriş, kapısı/vaftizden yoksun kalmışlar/Hıristiyanlıktan önce yaşamışlar/ama Tanrı'ya gerektiği gibi tapınmamışlar/Onlardan biriyim ben de/Bu yüzden yitiğiz biz/başka bir suçtan değil, tek cezamız/ umutsuz bir özlemle birlikte yaşamamız.”

Tanrı'ya gerektiği gibi tapınmak için ilkin Tanrı'nın kendisini bildirmesi gerekmez mi? Yuhanna 1/1 “Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi/Tanrı'daydı ve Söz Tanrı'ydı.” (Kutsal Kitap, 2018). Sözün kendisi olarak var olan Tanrı'nın, günahın varlığına dair bilgisi başlangıçtan itibaren vardır. Lakin ilkin günah değil yasak olarak vardır. Yasak olan eyleme döküldükten sonra bu, artık günah olacaktır. Âdem ağacın meyvesini yemeden evvel Tanrı ona yasağını hatta cezasını da bildirmiştir; ölümdür. Bu sebeple Pavlus'un 5/12'de dile getirdiği ölüm, insan okuması yerindedir. Lakin bizim ilgilendiğimiz bahis başkadır, vaftizdir. Limbus katındaki ruhlar bir günah işlememişlerdir; sadece yeteri kadar erdemli değillerdir ve gerektiği kadar Tanrı'ya tapınmamışlardır. Pavlus, Romalılar 12'den itibaren;

“Kutsal Yasa'yı bilmeden günah işleyenler Yasa olmadan da mahvolacaklar. Yasa'yı bildikleri halde günah işleyenlerse Yasa'yla yargılanacaklar. Çünkü Tanrı katında aklanacak olanlar Yasa'yı işitenler değil, yerine getirenlerdir. Kutsal Yasa'dan yoksun uluslar Yasa'nın gereklerini kendiliklerinden yaptıkça, Yasa'dan habersiz olsalar bile kendi yasalarını koymuş olurlar. Böylelikle Kutsal Yasa'nın gerektirdiklerinin yüreklerinde yazılı olduğunu gösterirler. Vicdanları buna tanıklık eder. Düşünceleriye onları ya suçlar ya da savunur.” (Kutsal Kitap, 2018).

Cehennem 4/31'de yaptığımız alıntıyı hatırlayalım; “bil ki bunlar günahkâr değil”. Sadece vaftizden yoksunlardır. Pavlus'un *mahvolacaklar* vurgusu günahkâr olanlardır. Vaftiz bir yandan sembolik bir alyanstır. Yasa ile insanın arasında *söz* aracılığıyla kurulan bir diyalog. Başlangıçta var olan Söz'ün artık kulakları vardır. İşitmek ister. Tesadüftür ki Adem'e yapılan ikaz yetersiz kalmış olmalı ki Âdem yasak olanı eyleme dökmüş ve *ölüm* ile cezalandırılmıştır. Ölmemiştir, ölümlü olmuştur. Limbus'ta bulunan ruhlar vaftiz olmadıkları için

cezalandırılırlar çünkü erdemliğin ve tapınmanın ya da günahsız yaşamının ötesinde *yeterlilik* de vardır.

Son olarak, ölümün bir nevi kastrasyon olduğunu söyleyebiliriz. Adem'in günahı ile ölüm yeryüzüne gelmiştir. Ancak Adem'in soyu da bu günah ile başlar. Ölümün alanı ise muallaktır ancak ölene dair yukarıda söylediklerimiz nesnel konumda "ölü" olarak yer bulur. Vahiy dinlerin ekseninde başlangıca dair çok şey bulabiliriz, kimi okur böyle bir okumaya karşı çıkacaktır ancak hatırlatmalıyız ki bu ekseninde yazılan her şey birer edebiyat ürünü olsa da mevcut yasanın temellerinde izler taşır. Hiç taşmıyorsa da ahlaki bir konumdan sürekli bizleri dürter.

Kaynakça

- Ağsar, T. C. (2020). *Hatırlamak ve Es Vermek Üzerine Bir Deneme*.
<https://www.felsefesanatpsikanaliz.com/hatirlamak-ve-es-vermek-uzerine-bir-deneme/> Erişim Tarihi: 23.05.2021
- Alighieri, D. (2017). *İlahi Komedyâ*. (R. Teksoy, Çev.) İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Alighieri, D. (2020). *İlahi Komedyâ*. (S. E. Kara, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Borges, J. L. (2016). *Dantevari Denemeler, Shakespeare'in Belleği*. (P. B. Charum, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fink, B. (2020). *Lacancı Özne*. (K. Güleç, Çev.) İstanbul: Encore Yayınları.
- Freud, S. (2016). *Psikopatoloji Üzerine*. (S. Budak, Çev.) İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Freud, S. (2020a). *Küçük Hans*. (A. Fırat, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Freud, S. (2020b). *Totem ve Tabu*. (Z. A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hekimoğlu, E., & Bilik, M. Z. (2020). Freud'dan Lacan'a Kaygı. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 7(3), 336-367.
- Kitabı Mukaddes Şirketi. (2018). *Kutsal Kitap*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Lacan, J. (2014). *Anxiety, The Seminar of Jacques Lacan Book X*. (A. R. Price, Trans.) Cambridge: Polity Press.

Marie Bonaparte ile Chow. © Freud Museum London

Şaşkın Savrulma: Dağılma, Yitiş, Kendinden Çıkma

Umut Özen

“Zamanın uzayıp gittiğini gördüğümüz bu can sıkıntısından [Langeweile] nasıl kaçabiliriz? Basitçe, her zaman bilinçli veya bilinçsiz olarak, zamanımızı almaları için son derece önemli ve temel meşguliyetleri memnuniyetle karşılayarak zaman geçirmek için çaba sarf ederek ne yapmaktayız?”¹

“Varoluş [Ex-sistenz]: Da-sein uğruna, yani varyık hakikatini temellendirmek hatrına.”²

“Söylenen duyulanın arkasında yitip gider...”³

“yazgı, acaba söylenmiş olanın söyleme üzerine uygulamış olduğu hükümlerlikten, söylenmiş olanın kımlıtsız kaldığı kehanetten kaynaklanmamakta mıdır?”⁴

“Ulu güneş, sensin varlığı bildiren...”⁵

“בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ”⁶

Moliere’in *L’etourdi* adlı oyunundaki “şaşkın” anlam ile Lacan’ın “L’etourdit” yazısındaki savrulma, iletememek ve kendinden çıkma hareketleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu, Tora’daki başlangıç pasuğundan ve Joyce’un *Finnegan’s Wake* kitabından hareketle

¹ Heidegger, M. (1995). *The Fundamental Concepts of Metaphysics World, Finitude, Solitude*. (William McNeill and Nicholas Walker, Trans.) Indiana: Indiana University Press

² Heidegger’in *Katkılar* kitabından özellikle seçilen pasajın dağınıklığı kitabın genel havasından kaynaklanmaktadır. *Beyng* diye İngilizce çeviride kullanılan savrulma Türkçede *varyık* olarak çevrilmiştir.

³ J.Lacan’ın “L’etourdit” adlı metninden önce hazırlanmış bir söz olmakla birlikte sonrasında da oldukça önemli bir alıntıdır. Lacan’ın da *Encore* metninde metni bildirirken bu alıntıyı yaparak metni hatırlatması başlıkta bulunması açısından değerini arttırmaktadır.

⁴ Levinas’ın *Olmaktan Başka Türü* kitabının ilgili bölümleri ile karşılaşmamı sağlayan sayın Prof. Dr. Melih Başaran’a teşekkür ederim.

⁵ Alain Badiou’nun *Anti-Felsefe* seminerlerinde alıntılanan Paul Valery’in *Bir Yılanın Taslağı* şiirindedir.

⁶ Latinize bir söylenişle: “Bereshit bara Elohim et hashamayim ve’et ha’aretz” Başlangıçta Elohim yeri ve göğü yarattı anlamına geldiği söylenebilir.

çizmeye çalışmak oldukça güç bir uğraş. Bu tür benzetmeleri yapmak isteyen genç bir araştırmacı öncelikle metinlerin kendisini ayet ayet tefsir etmeyi öğrenmeli. Bu öğrenme tarzı okuduğunuz metin için de geçerli. Öğretmek ise olabilecek en zahmetli işlerden. Metinden beklenen şimdilik çalışmanın kendi güçlükleri gözetilerek şaşkın bir savrulma içinde hareketi izlemek. Bu bir seyirlik metindir.

1

Elohim. Raşi ve İbni Ezra başlangıç⁷ pasuğunu⁸ “Elohimin gökleri ve yeryüzünü yaratışının başlangıcında, yeryüzü şekilsiz ve boştu...” diye açıklarlar. Midraş-Bereşit Raba’da ise tek farkı sonunda “Işık olsun” fazlalığıdır. Öncesinde karanlıkların yani Elohim’in rüzgârı esermiş. Bir başka deyişle Elohim’in ruhu. Birinci günden sonra Elohim olan Rab isimler vermeye başlar. Bu isim vermek aynı zamanda verme ediminde bulunan harflerin bir ses ile yazıya geçirimi konusunda başlangıç pasuğundaki asli başlangıç kelimedir. İsim vermek haddi zatında Lacan’da arayacağımız söylemekte kaybedilen, Levinas’ta Lacan’dan da önce bulunan paralel düşünce ve *Finnegan’s Wake* adlı magnum opus’u ile Joyce’a değinmek zorunlu duraklar olacak. Soruşturma mahiyetinde açılan bu metinde temaları itibari ile şaşkınlığın Moliere’deki yeri, savrulmanın dağılma olarak, kaybetme ediminde, kendinden çıkış hareketi gösteren edimini içermesi hedeflenmektedir.

2

Bir Veda Örneği

Adieu. Derrida’nın Emmanuel Levinas’a vedasındaki son söz aralarındaki diyalogun yitişine doğru Derrida’nın dediğine göre hem bir soru hem de bir niyaz (prayer) içermektedir. Levinas’ın bıraktıklarına Adieu derken a-Dieu’da sıkışan miras “allahaismarladık!” nidasında duyulur olanda kaybolan tanrı’ya yönelen ve vedanın ulaşılmazlık olarak vedası bulunur. Belirtilen o ya, hoşça kalın bir son içermemesi vurgulanır. Bu sonlanamazlık aynı şekilde imkânsızlık gibi ölümün kendisinin bile ölmemesi gibidir. “Hoşça kal” bir son olmadığı gibi bir yandan da bir selamlamadır. Gidenin gidişine bir vedadır ama her son gibi başka bir başlangıç içerir.⁹ Tam şurada yani varlık ve hiçlik denen

⁷ Bereşit 1:1

⁸ Ayet olarak yaygın bilinir.

⁹ FSP’nin 2. sayısında Başlangıç ve Son kavramlarına değindiğim bir yazım mevcuttur.

yerde varolanın, olmayan bir şey olamayacak olması ve tersi durumunda hoşça kal bir selamlama olarak anlamını yitiren bir ikilik yaratıyor. Vedanın selamlaması şununla sonlanır: “ona *adien* demek, onu ismiyle çağırarak, onun ismini, ilk ismini, artık cevap veremese de...”

Bir dostun ayrılışı ve aynı zamanda çok geçmiş zamana dayanan ilişkilenenin tüm metinsel açılışlarının dağılma olarak anlaşılması fakat dağılmanın pozitif anlamıyla anlaşılması beklentisine “yas”lanan bir hedefte Derrida’nın Emmanuel’e vedası ile başladı. Bu vedanın başlangıcını yapabilmemesi, kaybedilene denebilecek *Adieu!* ilk anlamıyla dünyadan göç ama öylesi bir veda ki Heidegger’in mektuplarından özetle var olmaya devam eden bir şey varsa başlangıçta var olanın sonda da olduğu anlamına gelir denir. Bir veda hem bir son hem de yeni yitişin başlangıcıdır. *Adieu* bir selamlama denmişti, selamlama daha söylendiğinde “L’etourdit” metninde Lacan’ın da ifade ettiği gibi duyanın ardında kaybolmaya yazgılıdır diye kısaltılabilir. Burada mezarında “uyuyan, yatan, istirahat eden” dostun duyan olarak var olduğu söylenebilir mi? Soruşturmamızın asli sorusu budur. Cismani olarak birine veda edimindeki *Adieu!* olsaydı, yine de selamlama duyanın duyduğunun ardında yitip gidecek miydi? Tam olarak söyleme söylendiğinde neyi dağıtır? Dağıtma, bir kart oyunundaki kartların dağıtımına benzetilecekse, kartların yüzlerinin örtülü olması pek muhtemel. Kapalı dağıtmada kartlar karılmış şekilde söyleme ediminde olduğu gibi söylenende ne olduğu kapalı zarf gibi belirsizdir. Belli olan tek şey bir şeyin söylendiğidir. Elinize kartlardan düşen payı alındığında vazife, oyunu kuralına göre oynamaktır, tıpkı söyleme edimindeki gramer gibi.

3

“L’etourdit” ve Dağılma

Lacan’ın 1973’te uzun yıllar emek verdiği Saint Anne Hastanesi’nin 50. yılı şerefine düzenlenen etkinlikte konuşması üzerinden ilerleyen ve son derece takip etmesi güç bir metin “L’etourdit”. Özellikle dağılmanın Heidegger’in *Beitrag*’inde¹⁰ görülen ve Derrida’nın *Dissemination*’da çarpıcı şekilde var olan savrulmanın baş örneklerindedir. Zorunlu savrulma diye isimlendirebileceğimiz bu çalışmalar, kazara oluşmuş sözcüklerin atom parçaları gibi birbirlerine sonsuz çarpışma esasına dayanıyor gibi okunabilir. *Dissemination*’daki zamanın önceli bir başlangıç fikri ile Heidegger’in el yazılarından derlenen

¹⁰ *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)* adlı kitabı kastediliyor.

ve kitaplaştırılan *Beitregge*'deki *Ereignis*; bir olayın olay fiilindeki zuhuriyeti, aynı zamanda varlığın tabiri caizse varlaması düşüncesi ile dağılma diye düşebileceğimiz Derrida metni beraber düşünüldüğünde, bir metne uygulanabilecek yitik karşılaşmanın seslerini kulaklarımıza anlaşılmaz tanrı sözleri gibi duyurmaktan kendini alamaz. Bu kapalılık aynı zamanda *Finnegan's Wake* eserinin başlangıç paragrafındaki kapalılığa uygulanması denenirse çıkabilecek sonuçların kuşkusuz son vurgu olan kendinden çıkışa örnek teşkil etmesi umulmaktadır.

4

Lacan'ın Fazlalık t'si

Le-tour-di-t kelimesi hem hile yapmak hem de kandırmak anlamlarının yanında dit fiilinde söyleme ya da deme duyulur. Lacan bu metinde mektup sahibine ulaşır metaforunu tekrar gündemine getirir. Bunu Poe'nin *Çalınan Mektup* öyküsü üzerine yazdığı yazısında açıkça anlatmıştı. "Le prix de cette lettre que je dis parvenir toujours ou elle doit"¹¹. Lacan metnine kısımlarla başlama ve felsefi olmama gibi bir düstur edinerek yol açıyor. Burada kastedilen kısıntı ve felsefi olmamak nedir? En başta Kierkegaard'ın *Felsefi Kısıntılar* kitabı. Felsefi olmamak ise anti-felsefe düşüncesinin yoğunlaştığı son dönem Lacan'da bulunur. Bu anlamı işlemek için seminerler veren Alain Badiou'ye bakıldığında karşımıza Lacan'dan yapılan ilk alıntı çıkar. "Felsefenin başlangıç yanılgısı" dediği Mutlak'ı silip atmak düşüncesi yoğunudur. Badiou, Lacan'da "öznedeki yarığı dikmeye koyulmaktır felsefe" düşüncesi üzerine anti-felsefe düşüncesini oturtur. Badiou 2013'te tekrar seminerleri üzerine yazdığında şununla tamamlar cümlesini: "Lacan'ın gerçeği (reel) sembolikle, topolojiyi cebire yeğleyen, analitik deneyimi -gösterenin mantığında olduğu üzere- bir mantıktan yola çıkarak değil, daha ziyade, zincirlemek ve kopuş, labirent ve duraklama, iç içe geçmiş yollar ve rastlantısal açıklık arasında diyalektikten itibaren yapılandırmaya koyulmuş nihai "biçemi"ne aittir." Lacan "L'etourdit" eserinde açıkça nihayeti baştan belirtir, o da, kazanacak olanın kendisi değil, kullandığı söylem olduğunu söylemesiyle oldurur. Bu söylem zaferi belli bir anlamda tüm çalışmasını bir söyleme indirgeme, düşüncenin kendisinin söyleme eşitlenmesidir. Yine tamamlanmış bir mutlak nokta anlamı vermemelidir. Vermemesi gerektiğini "Dile getirilen, ancak yarı-gerçektir." sözünde saklı. Bu Mi-dit yani

¹¹ "Dediğim gibi Mektubun bedeli onun sahibine ulaşmasıdır."

yarım söz aynı zamanda söyleme ediminin gerçek (reel) boyutunu aynı zamanda yarım yamalak dile getirilmek zorunda olmasını vurgular. Gerçeğin ancak yarısının söylenebileceği diye özetler Badiou. Bir bilinmeyen düşüncesi en nihayetinde bilinmeyenin bilgisine ulaşmalıdır. Bilinmeyen hakikat midir? “Hakikat yücedir” der Badiou. Bilinmeyen bir var olma ilişkisi var. Analizin özü bilinmeyenin bilgisini oluşturmaya mı dayanır? En basitinden Freud açısından olumlu cevap verebiliriz. Analiz gerçek anlamda bilinçdışı bir bilginin gün ışığına çıkarılmasıdır. Badiou şu şekilde bağlar bu düşünceleri: “Analizin esası hakikat üstüne bilgi olarak bilinmeyenin bilgisini oluşturmaksa, belirleyici olan bilgidir, çünkü son kertede, analiz edimi buna bağlıdır.” Lacan 1970’te *matheme* düşüncesini geliştirme aşamalarında “Bilgi, söylemimizin gerçeğini sağlar” der. Burada öne çıkarılan fikir bilgidir, buna bilinçdışı bilgi bile diyebiliriz. Psikanalizde analist için bildiği varsayılan denir, peki bu bilgi nedir? Aynı zamanda analitik edim, özneye bağlanan bilginin düşüşüdür. Son olarak Lacan *matheme*’leri için gerçeğin (reel) çekilip alınmış yokluğu diye bahseder. Burada, gerçeklikten çekilip alınan yokluk elbette cinsel bağıntının yokluğudur. Matematikleştirilebilir öğeden bahseden Lacan için, cinsel ilişkiden ziyade, cinsel bağıntıyı kastediyor olması bir olgudur. Yine de matematikleştirmeye direnir çünkü kaydı yoktur. Lacan’ın *Les non-dupes errent* seminerinde dört neden modu; imkânsız aralıkta bırakan fail ve başkalık arasındaki ex-siste düşüncesinde yuvalanır. Sırayla İmkânsız, Olasılık, Gerekli ve Olası’dır.

İmkânsız- Yazmayı bırakmayan

Olasılık- Yazmayı bırakan- (İmkânsız gerçek-reel)

Gerekli- Yazmayı bırakmayan

Olası (Mümkün)- Yazmayı bırakan- Kastrasyon ölumdür.

Fail- Öteki Gerçek (Reel)- İmkânsız

İmkânsız Bilim

ex-sists

Mümkünatı olmayan bir söyleme edimi, başlangıçta edimin ne olduğunu bize söyleyemez ama bizi belirlemeyi kaderimizi de yazmayı bırakamaz. Bir ihtimal alanı ise daha ihtimalin doğuş ediminin içerisinde imkânsız bir gerçeği gözler önüne serer. Bir zaruret

durumu oluştuğunda, onda belirlemeyi bırakmayan, tuttuğunu koparan bir dil vardır. Bir söyleme edimi mümkün olduğunda artık söylemeyi bırakmış bir varlığa sahiptir. Ve bu sonu belirtir. Dolayısıyla kastrasyondur ve de ölümdür.

Bir söyleme edimi başından itibaren onu söyleyen bir faili ve söylediği yer olarak da bir Başka'yı varsayar. Bu ikisi arasındaki akış imkânsız bir faaliyettir çünkü söylemenin kendisinde duyanın anladığı yerde kaybettiği anlam vardır. Ve bu söylemede, söylenenin belleği değil, varlıkta bir alandır. Hatırlama anı, söyleneni, tüm duyduklarımızı hatırlama anı aslında varoluş anıdır. Hakikate bu anlamda hem yiten hem de duyma ediminin kendisinde bir ex-siste ediş hakimdir, asıl söylem de budur. Bu *Dire* ile *Voix* arasındaki farkta yapılanandır. Biri söyleme edimidir, diğeri ses olan sestir. Ama yine de söylemeyi tutan şey, arkasında yittiği bir şey oluyor. Bu tutma sembolikte bir tutmadır. Yine de uyandığınızda tutulursunuz. Sarhoşken dağılırsınız. Yine de yitmezsiniz, yalnızca kaybolmuşsunuzdur hep bildiğiniz bir yerde. Yine de gelirsiniz oraya. Peki orası evrensel midir? Her insan ölümlüdür! gibi klişe bir evrensellik yoktur. Bunu tarihleyen, tarih yapan efendinin söylemidir. Ancak bir efendi bu noktada Tüm olana dair evrenselliği dile getirebilir. Aynı boşluğu taklit etmek gibi, felsefe de bu boşluğun bir tiyatrosu değil mi?

“Mümkün olana indirgenemeyen evrensel yoktur.” Lacan'ın kurduğu dört mantıktan biri olan mümkünlük kendini açtığında ya da zaten bir şey olabildiğinde, olasılığı iptal eden bir olmada, mümkün olan olamadığında, bir evrensellikten söz edilemez. Evrenselliği öne çıkarmak için, misal “tüm insanlar ölümlüdür” demek gibi, öncelikle bunun namümkünlükte salınması gerekir gibi bir anlam yanlış olmaz. Ölümün mümkün olan bir edim olması ya da olamayan bir fiil olması arasında bir seçim bu. Bir şey kendini suretinde yani kendi olanın kendi olarak görüldüğü hali ile anlam bulabilmesi arasında bir ilişki vardır; bu ilişki *Semblant* ve *Sens* arasındaki anlamlı benzerlik gibidir. Defaatle söylendiği gibi felsefi edim, ki en başında edimin kendisi her gün her şeyiyle gerçeğe (reel) ortaya çıktığı gibi gizlenir de. Bu gizleme hem Lacan'ın ifade ettiği ama Almanca dilinde zaten var olan *Verborgenheit*¹² kavramına denktir. Tam anlamıyla kastrasyonun ve Oedipus'un mantığını buna benzetir Lacan.

¹² Gizleme, gizlilik, gizli bir şey.

Verborgtheit ya da Giz Edimi

Kastrasyonun ölümle kurduğu ilişki, gerçeğin, kavram olarak gerçeğin Oedipus'un mantığı ile ilişkisine sığdırılmayacak bir ikilikle değil de bu iki mantığı yani Oedipus miti ve Kastrasyon haddizatında gerçeğin üzerine Başka'nın kendini kapatmasından başka ne açıdan düşünülebilir? Lacan libido için bir organ benzetmesi yapar. Libido organdır. Hatta temel organlardan biridir fakat *Lamel* örneğinde olduğu sıvıdır her yerden. Nasıl bir organdır? Gerçekdışı bir organdır. Gerçekdışı ne demek? “Gerçekdışı gerçeğe (reel) bizim anlayamadığımız bir şekilde eklenmesiyle tanımlanır”, mit yoluyla temsil edilmesi gerektiğini Lacan 11. seminerinde belirtir. Bu yine de cismani bir organ olamaz mı diye sorduğumuzda, olabilecek tek organ dövmedir. Dövme, çizik veya kesik atmak.

Finnegan's Wake

“riverrun, past Eve and Adam's, from swerve of shore to bend of bay, brings us by a commodius vicus of recirculation back to Howth Castle and Environs.”¹³ “nehiryatağında, Havva ile Adem'i geçip sahilin sapağında körfezin kıvrımını dolandır, emrisakin ve yılankavikus bir döngüyle bizi baş- tangeri Howth Cebelhisar ve Efradına ulaştırır.”¹⁴

“riverrun” olabilecek en yaklaşık gözlemlerle Dublin'i kesen Liffy ırmağıdır. Past kelimesi Dublin'in arkaik halinden günümüze kadar olan tarihidir. Eve and Adam's ise iyi bir tefsirle Adem ve Havva Kilisesinin yanından geçilen yer olduğu gözetilebilir.

“... from swerve of shore to bend...” of bay ise öncesinde Eden bahçesi ile Liffy ırmağıyla kastedilen Dublin'e akan sudur. “commodius vicus of ricirculation” modern anlamda yeni bir bilim ve mimarlık düşüncesi olan Vico'nun kastedildiği düşünülür. “Howth Castle and Environs” ise nihayetinde baş harfleri ile HCE adlı baş karakteri niteler.

¹³ *Finnegan's Wake*'in ilk paragrafıdır.

¹⁴ Türkçede çevirisi bulunan *Finnegan Uyanması* kitabından alınmıştır.

İmkânsız Son

Moliere'nin *L'etourdi* eseri, başlı başına hiç hesapta olmayan bir planın eline yüzüne bulaşmasını andırır. Aynı şekilde Lacan'ın da "L'Etourdit" metninde olduğu gibi bir hile yapma hesapta vardır ama tutmaz çünkü amacına ulaşan ama tamamlanamayan itkinin hareketi gibidir. Beklenmedik engeller diye anılan bu eser, konuşma davranışında daha konuştuğumuzda söylediğimiz şeyler bizi duyan veya dinleyen kimse, onun dinlemesinin arkasında kaybolup gider. İlk imkânsızlık o zaman dilde başlar. Lacan'da 1964 yıllarında şekillenmeye başlayan gösteren ve Öteki/Başka kavramları aslında Autre diye kullanılan haliyle a harfine yabancılaşma teriminden gelmiştir. Burada doğa ile kurulan ve bebeğin talep etmek zorunda kaldığı bir evrede konuşma eylemine yönelişi ya da otizmde olduğu gibi yönelmeyişi veya bunu dağıtmaya çalışması gözlenebilir. Moliere'in pek de oynanmayan bir oyunudur *L'etourdi*, bunun yanında sarpa saran bir plan dildedir. Anlaşmalara varan bir birliktelik vardır fakat her şey sarpa sarar. Burada hile yapma veya kandırma ediminde olduğu gibi ulaşmama fiili olarak imkansızın aynı söylendiği gibi gerçekle (reel) kurulan ilişkideki ulaşılamazlığa denktir. *Finnegan's Wake*'de HCE karakterinde Joyce'un babasını konuşturması aynı zamanda imkânsız bir edimdir ama gündüzleri Ulysses'i yazar ve gecelerin kitabı olan ve de sanki gece görülen molodik bir düştür. Heidegger'in *magnum opus*'u olan Varlık ve Zaman'dan sonra tekrar kendi eserine döndüğü Zaman ve Varlık metninde bu varolma edimini dağıtma ve kendinden çıkan bir edime dönüştürme gayretindedir. Aynı şekilde Derrida, *Dissemination*'da der ki: "Yazmak, aslında başlangıçtan beri hiç kimseye ait olmayan bir düşüncede ölüp hayata döneni kamulaştırmayı modüle eder, tekrarlar, düzenli olarak yerinden eder ve yorulmadan numaralandırır".

Kaynakça

- Heidegger, M. (1995). *The Fundamental Concepts of Metaphysics World, Finitude, Solitude* (William McNeill and Nicholas Walker, Trans.). Indiana: Indiana University Press
- Heidegger, M. (2018). *Varlık ve Zaman* (K. H. Ökten, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Heidegger, M. (2012). *Contributions to Philosophy (Of the Event)* (Richard Rojcewicz and Daniela Vallega-Neu, Trans.). Indiana: Indiana University Press.
- Lacan, J. (1972). "L'etourdit" <https://www.freud2lacan.com/lacan/> adresinden alınmıştır.
- Lacan, J. (2013). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı* (Nilüfer Erdem, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lacan, J. (2019). *Yine/Hala*. (M.Erşen, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Levinas, E. (2016). *Sonsuza Tanıklık*. (M. Başaran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Badiou, A. (2016). *Lacan Anti-Felsefe Seminerleri*. (N.K.Sevil, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Young, J. (2017). *Heidegger'in Geç Dönem Felsefesi* (E. Korkut, Çev.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Moliere (1966). *Şaşkınlık* (B. Enver Koryak, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tora (2019). *Bereşit*. (Moşe Farsi, Çev.) İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın.
- Joyce, J. (2016). *Finnegan Uyanması* (Fuat Sevimay, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Joyce, J. (2012). *Finnegans Wake*. Britain: Oxford University Press.
- Derrida, J. (1972). *Dissemination* (Barbara Johnson, Trans.). London: The University of Chicago Press.

Roba da Disegnatori Chi, The spinning top, 2018

The Lighthouse Filmine Psikanalitik Bir Yaklaşım

Yaren Öztürk

Giriş

Sinema sanatıyla psikanalizi düşünmek, bireyin kendisinden bir şeyi ötekinin söylemi ile konumlandırarak okuması şeklinde ele alınabilir. Bir filmde dikkat edilen sahne kişinin “kendisine ait” olan olarak tanımlanmak istenilirse, izleyicinin bakışı filmi tutar. Film, bakan konumunda olan izleyiciyi tersi pozisyona sokarak bakan ve bakılanın tek bir yerde - izleyicide- toplanabileceğini düşündürmüştür.

Bu yazıda film psikanalitik açıdan incelenmiş ve bu sebeple psikanalizin nosyonları olan; bilinçdışı, arzu, ilk sahne ve Oidipal karmaşa üzerinden ele alınmıştır. İki erkek bekçi ile bir deniz fenerinin oluşundan kaynaklı yeni bir üçlünün doğuşu olarak ele alınmış ve üçlü denildiğinde “Oidipal karmaşa” çağrışımından dolayı diğerlerine göre daha fazla Oidipal üçgende konumlara göre yapılan bir film yorumu olmuştur.

Robert Eggers yönetmenliğinde ve 1,19:1 en boy oranıyla siyah beyaz çekilen film genç ve yaşlı iki deniz feneri bekçisinin gizemli bir adada uzun süre kalmalarını ve bu sürede orada yaşadıklarını konu edinmektedir.

Sisli Başlangıç ve Bilinçdışı

Bilinçdışı bilgi, bilince katmanlı bir halde ve sürçmelerde, yazım hatalarında, sakar eylemlerde kısmi biçimde ve örtük gelmektedir. Bilinmez olan bilinçdışı, her şeyin o kadar da bilinçli olmadığını ve gerçekliğin kendisine sahip olduğu yer olarak düşünülebilmektedir. Gerçekliğe ulaşmak, bilinçdışının bilgisine ulaşmak imkansızdır. Kendisini gösterenler üzerinden konuşturmaktadır (Fink, 2020).

Bilgiye sahip olan ancak kendisini belirli nesne seçimleriyle gösteren bilinçdışı, kişinin kendisine dair bilgiyi bulabilme ihtimali olan ancak sancısının yüksek olduğu bir

konumlanma şekli olarak düşünülebilir. Görülen aslında görülmek istenenden başka bir şey değildir. Bilinçdışı bilginin bireydeki varlığının ortaya çıkarılmasına hizmet eden nesne seçimi, bilinçdışının kendisini gösterme girişimi ve sonrasında ise bu nesne seçiminden kaynaklı bireyin kendi anlamı olarak ele alınabilir. Siyah beyaz çekilen, hep bir yerlerde bulanıklık ve sis görülen, film boyunca rüya mı gerçek yaşam mı ikileminde bırakarak bulanık bir yerden deniz fenerinin netleşmesiyle başlayan film örtük biçimde bilinçdışını düşündürmektedir.

“Arzula”tan

İhtiyaç ve talep arasındaki boşluktan doğan arzu, ne kadar tatmin edilmek isteniyormuş gibi görünse de tatmin edilme talebi içerisinde, bir talepte ve boşlukta var olabilmektedir. Arzunun arzu olarak kalabilmesi için ulaşılmaması, etrafında dönülmesi, teğet geçilmesi, bilinçdışı düşlem olarak kalması ve temsillerini simgeselde bularak kısmi doyuma gitmesi söz konusudur. Tam bir doyum olamamakta, arzuya zaten ulaşamamakta ve kastrasyon kendisini dayatmaktadır (Fink, 2020).

Film içerisinde genç bekçi ilk başlarda kurallara uygun davranan ve hatta kuralları yaşlı bekçiye hatırlatan bir konumdan, kuralları öldürmeye kadar yıkan bir konuma geçmektedir. Deniz fenerine çıkmak için çabalayan genç bekçi görevlerini yerine getirirken bir taraftan da deniz fenerine ulaşamamaktan kaynaklı mastürbatif hareketlere ve belki de deniz fenerine yönelttiği yoğun bakışıyla tatmine ulaşmayı hedeflemiştir. Arzulatana ulaşmak söz konusu değilken kelime olarak eklerine ayırarak bakıldığında arzu-la-tan şeklinde ele alınabilir hale gelmekte ve arzula bir emir, arzulatan ötekinin arzusu şeklinde düşünülebilir. Yasanın tam olarak da burada kastre etmesi emirin bir yasayı, yasanın bir yasağı ve ötekinin arzusuyla birlikte ele alındığında meselenin aslında bir teğet geçme ile bakışta var etmeye çalıştığı gözle birlikte tatminini de aldatarak bakışla arzulatanın devamlılığını sağladığını düşündürmüştür.

Oidipus Feneri “The Lighthouse”

Psikanalizde Oidipal karmaşa nosyonu erkek çocuğu üzerinden anlatılmaktadır. Mit göz önünde bulundurulduğunda, anneye ulaşan Oidipus’un bu gerçeği öğrenmesiyle

gözlerini oyarak kendi yaşamına son vermesi “Oidipal kompleks” adı altında psikanalizde yer almaktadır. Erkek çocuğunun anneyi arzulanmasına karşı babanın yasasının/yasağının devreye girmesinin gerekliliği mit doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu arzu bilinçdışı bir arzudur. Oidipal kompleks, üçüncünün (babanın/yasanın) devreye girmesiyle anneye ulaşmanın mümkün olamayacağı, eğer olursa erkek çocuğunun baba tarafından kastre edileceği ve bu sebeple anneden uzaklaşması ve baba ile özdeşim kurmasıyla son bulacağı bir kavramdır. Erkek çocuğunun baba ile kız çocuğunun ise anne ile özdeşim kurması sonucu Oidipal karmaşa beklenen şekilde son bulur. Lacancı psikanalizde nevroz bastırarak, psikoz menederek, sapkın eksik bırakarak Oidipal karmaşa ile başa çıkmaktadır (Lesourd, 2018). Filmde genel olarak deniz fenerinde hep yaşlı bekçinin olması, oradan genç bekçiyi arada gözetlemesi dikkat çekmektedir. Bu durum görselde de yukarıdaki-aşağıdaki konumda olan babanın çocuk için olduğu otorite, gözündeki büyüklüğü ve arzulanana sahip olduğunu düşünme şeklinde izleyici tarafından ele alınmıştır. Başlangıçta filmde genç olan bekçiye istediği her şeyi yaptıran, üstünlük kuran, emirler veren yaşlı bir bekçi görülmektedir. Yaşlı olan bekçi sadece deniz fenerindeki ışıkla ilgilenmektedir ve genç bekçiye “Işık benim.” diyerek oraya çıkmasının “yasak” olduğunu söylemekte ve anahtarını kendisinde tutmaktadır. Fakat genç bekçinin tek arzusu ışığı görmek, oraya çıkmaktır. Filmin sıkıştırılmış bir en boy oranıyla sunulması göz önünde bulundurulduğunda izleyiciye Oidipal üçgende erkek çocuğunu, Oidipaldeki erkek çocuğunun sıkışmışlığını, babanın (yaşlı bekçinin) yasaklarını ve anneye (ışığa) ulaşma arzusunu düşündürmekte ve genç bekçiye kızdığı yaşlı bekçinin “Bir daha bana karşı gelersen maaşını keserim” cümlesi kastrasyonun örtük cümlesi olarak ele alınmaktadır.

Filmin ilerleyen sahnelerinde gerçek mi yoksa tahta denizkızının düşlemdeki hali mi olduğu tam da anlaşılmayan bir biçimde denizkızı belirlemektedir. Denizkızı gemiciler tarafından anlatılan bir efsane olarak dilde yer edinmiş, düşlemde temsili oluşmuştur. Filmde denizkızıyla genç bekçinin yaşadığı cinsel birleşme, ışığa ulaşma arzusu, adada olmaları, denizin yükselen dalgaları annenin imkânsızlığıyla birlikte ele alınmıştır. Yaşlı bekçinin (babanın) sadece ışıkla ilgilenmesi, ışığın (annenin) yaşlı bekçiye (babaya) ait olduğunu, anahtarın yaşlı bekçide (babada) olması ve ışığın olduğu yeri (anneyi) açması Oidipaldeki erkek çocuğunun, babanın anneye ait olduğu bilinçdışı bilgisi ile karşılaşması olarak düşünülmüştür. Anahtarın yapı gereği bir deliğe girmesi, o deliğe uygun olması, deliğe

girerek kilitli olanı açması bu düşünceyi filmde destekler niteliktedir. Yaşlı bekçinin söylediklerine karşı genç bekçi öfkelenmişinde karşısına ya da camına kuşlar gelmekte ve hep ötmektedir. Bu sahneler yırtıcı kuşun mitolojideki erilliğin temsili olduğu bilgisiyle birlikte ele alındığında genç bekçinin, yaşlı bekçiye olan öfkesinde, öfkenin artışında, kuşu öldürmesinde başarısız Oidip çağrışımını oluşturmuştur. Buradaki kuşu öldürme babayı (yaşlı bekçiyi) öldürme arzusu ile birlikte ele alınmış ve kuşun her ötüşü aslında genç bekçinin (Oidipteki erkek çocuğunun) erilliğinin ötüşü, çığlığı, acısı olarak izlenmiştir.

İlk Sahne

İlk sahne, çocuğun anne ve babasının cinsel birleşmelerine düşlemsel tanıklığı olarak ele alınabilmektedir. Bu tanıklık söylendiği gibi düşlemde kalmakta, somut tanıklık olarak ele alınmamaktadır. Düşlemin bilinçdışı arzu olarak kalması ve hep onun eksikliğiyle kalınması söz konusudur (Freud, 1996). Okunan kitapların, anlatılan olayların, sözün etkisi ancak düşlemde kalmakta ve kişinin düşleminde kendi anlamı ile var olmaktadır. İlkten öncesinin var olmayışı ve ilk olanın yeni oluşu, yeni olanın da hiçbir şekilde bilinmeyişi beraberinde rahatsızlığı da getirmektedir. Rahatsızlık bilginin var edilmesiyle giderilemiyorsa ancak düşlemde var edilerek giderilme deneyimine girilmektedir. Rahat olamama hali konfor alanından çıkmak olarak ele alınırsa bilginin düşlemden çıkması da bir o kadar konfor halini bozacak ve rahatsızlık verecektir. Bu sebeple bilgi ancak düşlemde var edilmekte ve ilk olan anlamını kişide oluşturmaktadır.

İlerleyen sahnelerde yaşlı bekçinin ışık karşısında çıplak bir biçimde mastürbatif davranışlarını delikten gören (tanık olan) ve dehşete düşen genç bekçinin içinde bulunduğu durum “ilk sahne” kavramını düşündürmüştür. Aynı sahnede olan dev bir sürüngen aslında küçük bir çocuk için dev bir penis görünce düşülen dehşeti düşündürmüştür. Bunun düşlemde kalması, bir çocuğun düşlemindeki görülmeyle var edilmesi aynı oranda etkiye denk düşmeyecektir.

Son Sahne

Son sahnesinde yaşlı bekçi ile genç bekçinin kavgası esnasında yaşlı bekçinin sırasıyla önce genç bekçinin öldürdüğü adama, ardından denizkızına ve son olarak kral görünümü

bir adama dönüşmesi ekrana gelmiştir. Bu dönüşüm ters olarak ele alındığında kralın tehditkâr kahkahası ve ürkütücülüğü Oidipal karmaşa ile incelenerek babanın varlığından - kastre ediciliğinden- bilinçdışı korkuyla kralın nesne seçilmesini düşündürmüştür. Denizkıızıyla olan erotik tavır, anneye bilinçdışı ulaşma arzusu ve öldürdüğü adamın görülmesi de o arzunun getirdiği bilinçdışı suçluluk duygusu ile düşünülmüş ve son olarak da yaşlı bekçiye dönüş imgeselin simgesele -dilde var edilen yaşlı bekçiye- dönüşü olarak ele alınmıştır. Kralın altta kalarak üstte genç bekçinin olması ve aralıksız yumruk darbeleriyle vurması yukarıdaki-aşağıdaki konumda olan baba-çocuk ilişkisinin, bu sahnede babanın çocuk için olduğu konumun altüst oluşunun görsel hale de geldiğini düşündürmektedir. Baba (yasa) alt edilmiş, altta kalmış, altüst olan bir iktidar söz konusu olmuştur. En sonunda genç bekçinin yaşlı bekçiyi döverek erzak almak için kazdıkları kuyuya gömmesi, üstüne toprak atması ve sonunda onu öldürmesi babanın ölümü olarak izleyici tarafından düşünülmüştür. Anahtarı alarak ışığa giden genç bekçi ışığa ulaştığında bağırarak acı çekmekte, merdivenlerden düşerek ölmekte, gözleri martılar tarafından oyulmakta ve bedeni yenmektedir. Bu görüntüler ile birlikte düşünüldüğünde yukarıda da belirtildiği gibi arzunun arzu olması için ona ulaşılmaması, arzunun arzu olarak kalması gerekmektedir. Arzulatana ulaşmanın tam bir yıkım olacağı filmde sembolik biçimde kendisini göstermektedir. Sonunda genç bekçinin ölmesi, gözlerinin kuşlar tarafından oyulması, bedeninin yenmesi Oidipus mitini doğrular nitelikte değil midir?

Kaynakça

- Eggers, R. (Yönetmen/Senaryo Yazarı). (2019). *The Lighthouse* [Film]. U.S.: A24. Canada.: VVS Films. International.:Focus Features/ Universal Pictures.
- Fink, B. (2020) *Lacan'ın Özne*. (K. Güleç, Çev.) İstanbul: Encore Yayınları.
- Freud, S. (1996) *Olgu Öyküleri- II*. (A. Eğrilmez, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Lesourd, S. (2018) *Özne Nasıl Susturulur? Söylemlerden Liberal Laf Ebeliklerine*. (Ö. Soysal, Ü. Edeş, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Yüksel Halıcı, G. (2014). *Gök Tanrı'nın Temsilciler: Koruyucu Kuşlar*. Folklor/Edebiyat, 77, 71-81.